

**SAĞLIK KONULU MİTLERİN TURİST
REHBERLERİNDE KULLANIMI VE
UZMANLAŞMAYA ETKİSİ**

Gizem GÖKMEN KUYRU
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Bircan ERGÜN
Haziran, 2025
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM REHBERLİĞİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

SAĞLIK KONULU MİTLERİN TURİST
REHBERLERİNDE KULLANIMI VE UZMANLAŞMAYA
ETKİSİ

Hazırlayan
Gizem GÖKMEN KUYRU

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Bircan ERGÜN

AFYONKARAHİSAR 2025

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Sağlık Konulu Mitlerin Turist Rehberlerinde Kullanımı Ve Uzmanlaşmaya Etkisi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

18/06/2025

İmza

Gizem GÖKMEN KUYRU

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Gizem GÖKMEN KUYRU
	Numarası	2200689003
	Anabilim Dalı	Turizm Rehberliği
	Programı	Turizm Rehberliği
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı	Sağlık Konulu Mitlerin Turist Rehberlerinde Kullanımı Ve Uzmanlaşmaya Etkisi	
Tez Savunma Sınav Tarihi	18.06.2025	
Tez Savunma Sınav Saati	13.00	

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

SAĞLIK KONULU MİTLERİN TURİST REHBERLERİNDE KULLANIMI VE UZMANLAŞMAYA ETKİSİ

Gizem GÖKMEN KUYRU

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM REHBERLİĞİ ANABİLİM DALI

Haziran, 2025

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Bircan ERGÜN

Bu araştırmada, sağlık konulu mitlerin turist rehberliği sürecine entegrasyonu ve rehberlerin mesleki uzmanlaşmalarına etkisi incelenmiştir. Sağlık mitleri, tarihsel süreçte kültürel hafızanın oluşumuna katkıda bulunmuş ve günümüzde turizm deneyimlerini şekillendiren önemli unsurlardan biri hâline gelmiştir. Mitolojik anlatılar, hem kültürel mirasın aktarılmasında hem de destinasyonların çekiciliğinin artırılmasında işlevsel bir araç olarak öne çıkmaktadır. Rehberlerin mitleri anlatımlarına dâhil etmeleri, turistlerin ilgisini artırmakta ve hikâye anlatıcılığı becerilerinin gelişimini desteklemektedir. Ayrıca, turist memnuniyetinin rehberlerin anlatım yeterliliğiyle yakından ilişkili olduğu rehber görüşmelerinde ifade edilmiştir.

Araştırmanın temel amacı, sağlık konulu mitlerin rehberli turlarda hangi biçimde kullanıldığını, rehberlerin mesleki gelişimine olan katkılarını ve mit anlatımında yaşanan güçlükleri belirlemektir. Ayrıca, mitolojik bilginin rehberlerin mesleki kimlik algısını nasıl şekillendirdiği de çalışmanın inceleme alanına dâhil edilmiştir.

Bu kapsamda, nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş ve fenomenolojik araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini, Türkiye'nin farklı bölgelerinde sağlık temalı turlarda görev yapan deneyimli turist rehberleri oluşturmaktadır. Katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılmış; elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle sistematik biçimde değerlendirilmiş ve tematik kategoriler oluşturulmuştur. Verilerin analiz sürecinde katılımcı ifadelerinin özgünlüğü korunarak temalar yapılandırılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, sağlık konulu mitlerin destinasyon cazibesini artırdığı ve turistlerle etkileşimin güçlendiğinin rehberler tarafından ifade edildiği görülmüştür. Ancak pek çok rehberin mitoloji eğitimi eksikliği nedeniyle anlatımda güçlük yaşadığı belirlenmiştir. Katılımcılar, mitolojik anlatıların turist ilgisini artırdığını, tur programına katma değer sağladığını ve mesleki motivasyonu güçlendirdiğini dile getirmiştir.

Bu bulgular doğrultusunda, turist rehberlerinin mitoloji bilgileri ve hikâye anlatıcılığı becerilerini geliştirmeye yönelik eğitim programlarının oluşturulması önerilmektedir. Ayrıca, sağlık temalı mitlerin destinasyon pazarlama stratejilerinde daha sistematik biçimde kullanılmasının sağlık turizminin gelişimine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Araştırmanın, literatüre katkı sunması ve uygulayıcılara yol gösterici bulgular sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Mitleri, Sağlık Turizmi, Turist Rehberliği, Uzmanlaşma

ABSTRACT

THE USE OF HEALTH-RELATED MYTHS BY TOURIST GUIDES AND THEIR IMPACT ON PROFESSIONAL SPECIALIZATION

Gizem GÖKMEN KUYRU

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT TOURISM GUIDING**

June, 2025

Advisor: Dr. Bircan ERGÜN

This study examines the integration of health-related myths into the tourist guiding process and their impact on guides' professional specialization. Health myths have contributed to the construction of cultural memory throughout history and have become significant elements shaping tourism experiences today. Mythological narratives serve as functional tools for transmitting cultural heritage and enhancing the attractiveness of destinations. Incorporating such myths into guiding narratives has been reported to increase tourists' interest and support the development of storytelling skills. Furthermore, guide interviews indicated that tourist satisfaction is closely linked to the guides' ability to convey these narratives effectively.

The main objective of the research is to identify how health-related myths are utilized in guided tours, their contributions to professional development, and the challenges encountered in myth narration. Additionally, the study explores how mythological knowledge influences guides' perceptions of professional identity.

In this context, a qualitative research approach was adopted, employing a phenomenological research design. The study sample consisted of experienced tourist guides conducting health-themed tours in different regions of Turkey. In-depth interviews were conducted with the participants, and the collected data were systematically analyzed through content analysis, leading to the development of thematic categories. During the analysis process, the originality of participant statements was preserved.

The findings revealed that health-related myths were perceived by guides as enhancing the appeal of destinations and strengthening interaction with tourists. However, many guides reported experiencing difficulties in narration due to a lack of systematic training in mythology. Participants stated that mythological narratives increased tourist interest, added value to tour programs, and contributed to professional motivation.

Based on these results, it is recommended to develop structured training programs to enhance guides' knowledge of mythology and storytelling competencies. Furthermore, employing health-themed myths more systematically within destination marketing strategies is considered likely to support the sustainable development of health tourism. The study is expected to contribute to the literature on the use of mythological narratives in tourism and to provide practitioners with guiding insights.

Keywords: Health Myths, Health Tourism, Tourist Guidance, Specialization

ÖNSÖZ

Bu çalışma, turist rehberliği alanında sağlık konulu mitlerin rolünü araştırarak, bu mitlerin turist deneyimlerine ve rehberlerin mesleki gelişimine katkısını anlamayı amaçlamaktadır. Mitler, geçmişten günümüze anlam yaratma sürecinde kültürel mirasın önemli bir parçası olmuş; günümüzde ise turizmde hem bilgilendirici hem de ilgi çekici bir unsur olarak önemini korumaktadır. Bu araştırma sürecinde, mitolojinin turist rehberliğiyle nasıl iç içe geçtiğini gözlemlemek ve sağlık mitlerinin destinasyonların cazibesine katkısını ortaya koymak, benim için heyecan verici bir yolculuk olmuştur. Alanında deneyimli rehberlerle yapılan görüşmeler, mitlerin anlatımda nasıl kullanıldığını ve rehberlerin mesleki gelişimlerinde bu bilgilerin önemini ortaya koymuştur.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında emeği geçen herkese teşekkür ederim. Yüksek lisans eğitimim süresince bilgi, deneyim ve rehberliğini esirgemeyen değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Bircan Ergün'e ve çalışmamı katkılarıyla zenginleştiren Prof. Dr. Özcan Zorlu'ya en içten şükranlarımı sunarım. Görüşmelerime katılan tüm rehberlere ve destek veren akademisyenlere de teşekkür ederim.

Araştırma süreci boyunca sevgisiyle en büyük motivasyon kaynağım olan kızım Zeynep Aden'e, desteğiyle daima yanımda olan eşim Zekeriya Kuyru'ya, eğitim hayatım boyunca desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili babam Göker Gökmen'e ve annem Ümmühan Gökmen'e gönülden teşekkür ederim. Ayrıca, yüksek lisans sürecim boyunca teşvik ve desteğini esirgemeyen değerli müdürüm Hikmetullah Göksugüzel'e de içten teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmanın, turist rehberliği mesleğine ve sağlık turizmine katkı sağlamasını; rehberlerin mitolojik anlatıları daha bilinçli ve etkili kullanmalarına ışık tutmasını dilerim.

Gizem GÖKMEN KUYRU
2025, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SAĞLIK TURİZMİ VE MİTLER

1. SAĞLIK KONULU MİTLER.....	3
1.1. MİTLERİN ÖZELLİKLERİ VE İŞLEVİ	3
1.2. MİTLERİN SINIFLANDIRILMASI	5
1.3. MİT VE EFSANE ARASINDAKİ FARK.....	6
1.4. MİTLER VE TURİST ÇEKİCİLİĞİ.....	7
1.5. SAĞLIK KONULU MİTLER.....	9
2. TÜRKİYE’DE GEÇEN SAĞLIK KONULU MİTLER.....	16
3. SAĞLIK TURİZMİ.....	19
3.1. SAĞLIK TURİZMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	19
3.2. SAĞLIK TURİZMİNİ ETKİLEYEN UNSURLAR.....	20
3.2.1. Fiyat	20
3.2.2. Bekleme Süreleri.....	21
3.2.3. Kalite.....	21
3.2.4. Ulaşım	23
3.2.5. Nüfus Yaşlanması	24
3.2.6. Turizm Olanakları.....	25
3.2.7. Sigorta Şirketleri	26
3.2.8. Seyahat İşletmeleri	27
3.3. SAĞLIK TURİZMİ HİZMETLERİNİN KAPSAMI.....	28
3.3.1. Medikal Turizm	28
3.3.2. Termal ve SPA Turizmi	29
3.3.3. İleri Yaş ve Engelli Turizmi.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

SAĞLIK TURİZMİNDE TURİST REHBERLERİNİN ÖNEMİ

1. TURİZM REHBERLİĞİ MESLEĞİ	32
1.1. TURİZM REHBERLİĞİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ.....	32
1.2. TURİST REHBERLERİNİN ÖZELLİKLERİ VE MESLEKİ ROLLERİ	40
1.3 TURİST REHBERLİĞİ MESLEĞİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR	44
2. TURİST REHBERLİĞİNDE UZMANLAŞMA	47

2.1. MESLEKTE UZMANLAŞMA KAVRAMI	47
2.2. DÜNYADA TURİST REHBERLİĞİNDE UZMANLAŞMA	50
2.3. TÜRKİYE’DE TURİST REHBERLİĞİNDE UZMANLAŞMA	51
2.4. TURİST REHBERLİĞİNDE UZMANLIK ALANLARI	52
2.4.1. Kültür Turlarında Uzmanlık.....	55
2.4.2. İnanç Turlarında Uzmanlık.....	57
2.4.3. Eko Turlarda Uzmanlık.....	58
2.4.4. Gastronomi Turlarında Uzmanlık.....	60
2.4.5. Özel İlgi Turlarında Uzmanlık.....	61
3. SAĞLIK KONULU MİTLERİN TURİZM REHBERLİĞİNDE KULLANIMI VE UZMANLAŞMA	62
3.1. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAĞLIK KONULU MİTLERİN TURİZM REHBERLİĞİNDE KULLANIMI VE UZMANLAŞMAYA ETKİSİ

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	66
2. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	67
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	68
3.1. EVREN VE ÖRNEKLEM	70
3.2. VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ	70
4. ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ANALİZİ	71
5. BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	72
5.1. KATILIMCILARIN KİŞİSEL VE DEMOGRAFİK BİLGİLERİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	72
5.2. VERİ SETİNE İLİŞKİN GÖRSEL UNSURLAR	75
5.3. SAĞLIK MİTLERİNE YÖNELİK BİLGİ VE UZMANLAŞMA (TURİST REHBERLERİNİN BİLGİ DÜZEYİ VE UYGULAMALARI ÜZERİNE BULGULAR)	76
5.4. SAĞLIK MİTLERİNİN KULLANIMI VE REHBERLERİN TUTUMLARIYLA İLGİLİ BULGULAR.....	78
SONUÇ VE ÖNERİLER	83
KAYNAKÇA.....	88

TABLÖLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Profesyonel Turist Rehberlerinin Temel İşlevleri ve Nitelikleri	41
Tablo 2. Katılımcıların Demografik Bilgilerine İlişkin Bulgular	72
Tablo 3. Katılımcıların Mesleki Bilgilerine İlişkin Bulgular.....	72
Tablo 4. Turist Rehberlerinin Görevli Oldukları Bölgede Yaygın Olan Sağlık Mitleri Hakkında Bilgi Sahibi Olmalarının Alanda Uzmanlaşmalarına Katkılarının Değerlendirilmesi	76
Tablo 5. Turist Rehberlerinin Mitleri Anlatımlarında Kullanma Durumlarının ve Mitlerin Öğrenilmesine Karşı Olumlu Görüş Geliştirmelerinin Değerlendirilmesi	78

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1. Artemis'in İskhys ve Koronis'i Öldürmesi	10
Şekil 2. Apolon Tarafından Asklepios'un Koronis'in Karnından Çıkartılması.....	11
Şekil 3. Uyku Sonrası Telkin İle Tedavi	12
Şekil 4. Asklepios ve Hygieia	13
Şekil 5. Sağlık Temalı Sanat Eserleri a) Paulus Peeter Rubens (1615), b) Gustav Klimt, Hygieia (1862–1918).....	14
Şekil 6. Hygieia	15
Şekil 7. Profesyonel Turist Rehberlerinin Nitelikleri.....	41
Şekil 8. Katılımcı Yanıtlarına Göre Oluşturulan Kelime Bulutu	76

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ARED: Antalya Rehberler Derneği

JCAHO: Joint Commission on Accreditation of Healthcare Organizations (Sağlık Kuruluşlarının Akreditasyonu Üzerine Ortak Komisyon)

JCI: Joint Commission International (Uluslararası Ortak Komisyon)

SSK: Sosyal Sigortalar Kurumu

TMTF: Türkiye Milli Talebe Federasyonu

TUREB: Turist Rehberliği Birliği

TÜV: Technischer Überwachungs-Verein/Teknik Denetim Kurumu

GİRİŞ

Mitoloji, insanlık tarihinin en eski dönemlerinden itibaren toplumların doğayı, yaşamı ve evreni anlamlandırma çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bir anlatı biçiminin ötesinde, mitler; kültürel kimliğin inşasında, dini ritüellerin şekillenmesinde ve toplumsal değerlerin aktarılmasında önemli bir rol üstlenmektedir (Eliade, 1998:35; Leeming, 2005:22). Toplumların ortak hafızasında canlılığını koruyan bu anlatılar, geçmiş ile gelecek arasında bir köprü işlevi görmekte ve kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Özellikle kadim medeniyetlerin merkezi olan Anadolu coğrafyası, zengin mitolojik mirası sayesinde bu açıdan ayrıcalıklı bir konuma sahiptir (Öztürk, 2012: 14; Aslan, 2019: 8).

Mitler, insan yaşamının başlangıcı, ölüm, hastalık, sağlık ve doğa olayları gibi pek çok olgunun açıklanmasına aracılık etmiştir. Bu anlatılar zamanla halk inançlarına, geleneklere ve sembolik davranış biçimlerine dönüşerek toplumsal düzeni ve kültürel normları destekleyen bir unsur haline gelmiştir (Lincoln, 1999: 51; Dundes, 1984: 75). Geleneksel sağlık anlatıları da bu bağlamda mitolojik referanslardan beslenmiş ve toplumun değer sistemi içinde anlam kazanmıştır. Bu yapılar, modern tıbbın gelişmesinden önce sağlık sorunlarına yönelik çözümleri ve bunların yorumlanma biçimlerini yansıtmaktadır (Aksoy, 2015: 47).

Sağlıkla ilişkilendirilen anlatılar, çoğu zaman mitolojik bir altyapıya sahiptir. Anadolu'da ve dünyanın farklı bölgelerinde şifalı sayılan su kaynakları, kutsal mekânlar, efsanevi hekim figürleri ve iyileştirici tanrılar bu anlatıların merkezinde yer almaktadır (Kömürcü, 2017: 59). Antik dönemde Asklepios ve Hygieia gibi figürler yalnızca dini semboller değil, aynı zamanda sağlık uygulamalarının meşruiyetini sağlayan unsurlar olarak öne çıkmıştır. Bu figürlerin simgeleri günümüzde de tıp ve eczacılık alanlarında kullanılmaya devam etmektedir (Hajar, 2012: 126).

Sağlık, çağdaş toplumlarda bireysel refah ve toplumsal kalkınmanın temel unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Sağlık hizmetlerindeki gelişmeler, yaşam kalitesini belirleyen önemli faktörlerden biri haline gelmiştir (World Health Organization, 2020: 10). Buna karşın modern tıbbi yaklaşımların yaygınlaşmasına rağmen, geleneksel şifa yöntemleri ve mitolojik anlatıların sağlıkla ilişkilendirilmesi birçok kültürel hafızada varlığını sürdürmektedir.

Bu durum, yalnızca sağlık algısının değil, aynı zamanda sağlık turizmi olgusunun da şekillenmesine katkıda bulunmaktadır (Küçükaltan, 2014: 27).

Turizm, bireylerin farklı kültürleri tanıma, deneyimleme ve anlamlandırma süreçlerini kapsayan çok boyutlu bir etkinlik olarak tanımlanmaktadır (Richards, 2011: 1226). Bu süreçte turist rehberleri, kültürel aktarımın ve bilgi sunumunun temel aktörleri arasında yer almaktadır. Rehberler, ziyaretçilere yalnızca destinasyon bilgisi sunmakla kalmayıp, bölgenin tarihî, kültürel ve mitolojik öğelerini yorumlayarak anlatılarını zenginleştirmektedir (Ap & Wong, 2001:553). Özellikle sağlık turizmi kapsamında ziyaret edilen şifalı mekânların tarihsel ve mitolojik geçmişini etkili bir şekilde aktaran rehberler, destinasyonun algılanmasında belirleyici rol oynamaktadır.

Sağlık konulu mitlerin rehberlik faaliyetlerine entegrasyonu, bu anlatıların hem bilgilendirici hem de etkileyici unsurlar olarak kullanılmasına imkân tanımaktadır. Mitolojik anlatılar, turistlerin ilgisini artırmakta, kültürel zenginlik sunmakta ve rehberin mesleki uzmanlığını pekiştirmektedir. Ancak rehberlerin önemli bir kısmının mitolojik bilgi ve anlatı teknikleri konusundaki eksiklikleri, bu potansiyelin tam olarak kullanılmasını sınırlamaktadır (Çakır, 2018:81). Dolayısıyla mitolojik unsurların rehberlik süreçlerine planlı şekilde dâhil edilmesi, hem ziyaretçi deneyimini güçlendirecek hem de mesleki gelişim açısından katkı sağlayacaktır (Cohen, 1985: 10).

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, mitlerin genel özellikleri, sınıflandırılması ve sağlıkla ilgili mitlerin turizm bağlamındaki rolü ele alınmakta; özellikle Türkiye’de geçen sağlık temalı mitler incelenmektedir. Ayrıca sağlık turizminin tarihsel gelişimi, kapsamı ve bu alanı etkileyen unsurlar detaylandırılmaktadır. İkinci bölüm, turist rehberliği mesleğinin yapısını, tarihçesini ve mesleğe ilişkin karşılaşılan sorunları açıklarken, rehberlikte uzmanlaşma kavramı ve farklı uzmanlık alanları üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda sağlık konulu mitlerin turizm rehberliği içinde nasıl kullanılabileceğine ve bu mitlerin rehberlikte uzmanlaşmaya etkisine yönelik değerlendirmeler yapılmaktadır. Üçüncü bölümde ise araştırmanın amacı, yöntemi, örnekleme ve veri toplama teknikleri açıklanmakta; elde edilen bulgular analiz edilerek sonuçlar yorumlanmakta ve öneriler sunulmaktadır. Çalışma, sağlık konulu mitlerin turizm rehberliğinde nasıl kullanıldığını ve rehberlikte uzmanlaşmaya olan etkisini incelemeyi amaçlamakta; bu doğrultuda kavramsal çerçeveden uygulamalı bulgulara uzanan bütünlüklü bir yapı sunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SAĞLIK TURİZMİ VE MİTLER

1. SAĞLIK KONUSU MİTLER

1.1. MİTLERİN ÖZELLİKLERİ VE İŞLEVİ

Mitler, insanlık tarihinin en erken dönemlerinden itibaren bireylerin ve toplumların yaşamında derin ve çok yönlü bir rol üstlenmiştir. İlk ortaya çıktıkları dönemlerde daha görünür ve etkili olsalar da; mitlerin etkisi modern çağlarda da farklı biçimlerde varlığını sürdürmektedir. Toplumsal yapılar, kültürel gelenekler ve bireysel algılar üzerinde etkili olan mitler, yalnızca basit hikâyeler ya da masalsı anlatılar değil; aynı zamanda kutsal ve derin anlamlar içeren simgesel anlatılar olarak kabul edilmektedir. Bu anlatılar çoğunlukla doğaüstü varlıkları konu edinmekte, insanın ve evrenin yaratılışına dair açıklamalar sunmakta ve bireye hem kendisinin hem de çevresindeki varlıkların kökenine dair anlamlar yüklemektedir. Dolayısıyla mitler, kutsallık atfedilen, "kesinlikle gerçek" olarak benimsenen kültürel anlatılar şeklinde değerlendirilmektedir (Hacıismailoğlu, 2016:155).

Toplumların tarihsel kökenlerini, yaşam tarzlarını ve inanç sistemlerini anlamak için başvurulan en eski sözlü kaynaklardan biri olan mitolojik anlatılar, kültürel belleğin temel taşlarından biridir. Bu anlatılar, ait oldukları topluma özgü kültürel kodları, tarihsel gelişmeleri, ahlaki normları ve toplumsal yapıların temelini yansıtır. Mitolojik içerikler yalnızca geçmişe dair bilgiler sunmakla kalmaz; aynı zamanda bir toplumun dünya görüşünü, evreni anlamlandırma biçimini ve insanın yaşam içindeki konumuna dair düşünsel zeminini de ortaya koyar. Evrenin, doğanın ve insanın yaratılışına ilişkin hikâyeleri içeren bu anlatılar, bireylerin kendilerine ve çevrelerine dair sorularına tarihsel perspektiften yanıtlar sunar. Dolayısıyla bu anlatılar, insanlık tarihinin anlamlandırılmasında vazgeçilmez bir rol oynamaktadır (Kaynak, 2012: 673-675).

Efsane, mit, destan, halk hikâyesi ve menkıbe gibi geleneksel anlatı türleri, günümüzde roman, sinema filmi ve benzeri sanat eserlerinde biçim değiştirerek varlıklarını sürdürmektedir. Bu türlerin incelenmesi ve özellikle mitolojik öğelerin analiz edilmesi, insanlığın doğa, yaratılış, doğum ve ölüm gibi temel kavramlara ilişkin bakış açılarını ortaya koymak açısından büyük önem taşımaktadır. Mitlerin yapısını ve işlevini irdelemeye yönelik çalışmalar, yalnızca insanlık tarihinin en eski dönemlerine dair bilgi sunmakla kalmaz, aynı zamanda çağdaş toplumları anlamlandırmada da

önemli katkılar sağlar. Günümüz kültürel pratikleri içerisinde gözlemlenen bazı davranış ve söylemlerin mitsel arka planı bilinmeden tam anlamıyla kavranması mümkün olmamaktadır. Bu bağlamda, mitler hem tarihsel bir çözümleme aracıdır hem de modern bireylerin düşünsel dünyasını anlamada anahtar niteliği taşımaktadır (Daştan, 2022: 346).

Mitlerin temel niteliklerinin, insan yaşamındaki konumunun ve üstlendikleri işlevlerin daha iyi anlaşılabilmesi, genellikle "kutsal" ve "dünyevi" (yahut seküler) unsurlar arasında yapılan ayrım üzerinden değerlendirilir. Bu bağlamda mitlerin işlevsel ve yapısal özellikleri aşağıdaki beş maddede özetlenebilir (Hacıismailoğlu, 2016: 156-158):

1- Mit, doğaüstü varlıkların faaliyetlerinin hikayelerini meydana getirmektedir.

2- Mitler, içeriklerinde doğaüstü varlıkların yer alması ve evrenin ya da insan yaşamının kökenine dair açıklamalar sunmaları nedeniyle toplumlar tarafından "kesin gerçeklik" taşıyan ve "kutsal" anlatılar olarak kabul edilmektedir.

3- Mitler, temelde bir "yaratılış" süreciyle ilişkilidir; bir varlığın ortaya çıkışını, bir davranış biçiminin, kurumun ya da çalışma yönteminin nasıl meydana geldiğini açıklamayı amaçlar. Bu yönüyle mitler, insan yaşamındaki anlamlı faaliyetlerin ilk örneklerini ve evrensel modellerini sunan anlatılar olarak öne çıkmaktadır.

4- Birey, mit aracılığıyla varlıkların “köken”ine dair bilgi edinir; bu bilgi sayesinde nesneler üzerinde zihinsel bir hâkimiyet kurarak onları yönlendirme ve işlevsel biçimde kullanma becerisi geliştirebilir.

5- İnsan, miti tekrardan hatırlatan ve yeniden gerçekleşme aşamasına getiren olayların kutsal, coşku veren gücünün etkisi altına girmektedir.

Mitoloji, insanlık tarihinin en eski dönemlerinden itibaren bireylerin ve toplumların evrene, yaşama ve varoluşa dair sorularına anlam arayışında önemli işlevler üstlenmiştir. Campbell'e (1995) göre mitolojinin dört temel işlevi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, mistik işlevdir; bu işlev, evrende var olan gizem karşısında bireyde huşu uyandırarak onun kutsal olanla bağlantısını güçlendirmeyi amaçlar. İkinci olarak, kozmolojik işlev, evrenin yapısı, düzeni ve işleyişine ilişkin açıklamalar sunarak insanın evren içerisindeki yerini anlamasına yardımcı olur. Nitekim kozmoloji, “huşu duygusu ile destek sağlanan, varlığın gizem durumuna ve gizemin var olmasına bağlı olan bir evren imgesi” olarak tanımlanabilmektedir (İlhan, 2014: 95). Bilim bu konu dahilinde

insana, evrenin şeklini ve yapısını, gizemi tekrardan meydana getirecek şekilde insana göstermektedir. Mitolojinin üçüncü işlevi ise sosyolojik fonksiyonudur. Mitler belli bir toplumsal düzeni desteklemekte ve geçerli kılmaktadır. Kişiyi içinde yaşamış olduğu grubu dahilinde organik bir bütünlük içerisine dahil etmektedir. Mitolojinin ve onu kurmuş olan ritüellerin sosyolojik açıdan işlevi, grubun bütün üyelerinde onu sağlam olarak ve sonsuza dek bağlayacak olan “duygusal anlamdaki sistemi” oluşturmaktadır. Mitlerin toplumdan topluma farklılaşmasının asıl nedeni olarak bu durum belirtilmektedir. Avcı topluma uygun olarak kabul edilecek olan duygu sisteminin, tarım topluluğunun duygu sistemi ile aynı olması mümkün olmamaktadır. Anaerkil toplum ve babaerkil toplumların uyuşması beklenmemektedir. Bir mitoloji ilk baştan en sona kadar poligami (çok eşlilik) ya da monogomi (tek eşlilik) hakkında olabilmektedir. Bu durum tamamen o mitolojinin ait olduğu toplumla ilişkili bir durumdur. İnsanlık tarihinde mitolojinin öne çıkan işlevi bu sosyolojik fonksiyon olarak belirtilmektedir. Mitolojinin dördüncü işlevi ise psikolojik-pedagojik işlev olarak belirtilmektedir. Bu duruma bağlı olarak mitler insanı kendi ruhsal zenginliğine bağlı olarak ve nesnelleşmeye doğru götürerek, kendi ruhsal gerçeklerine ulaşmalarını sağlamaktadır. İnsanlar her şartta, hayatın nasıl yaşanması gerektiğini öğretmektedir (Campbell & Moyers, 2013: 22).

1.2. MİTLERİN SINIFLANDIRILMASI

Mitlerin çeşitlerine bağlı olarak sınıflandırma çalışmaları onların işlevlerinin insanların yaşamları üzerinde ne derece etkili olduklarının bir göstergesi olarak belirtilebilmektedir. İlk olarak Hook (2002)’a göre, mitler; “*eskatologya mitosları*”, “*kült mitosları*”, “*orijin mitosları*”, “*prestij mitosları*”, “*ritüel mitosları*” şeklinde sınıflandırılmaktadır. Malinowski ve Özkal (2000) ise mitleri *büyük mitleri*, “*doğuş mitleri*”, “*ölüm mitleri*” olarak kategorize etmektedir. Fakat bu durumun yanı sıra “*aşk miti*”, “*deniz yolculuklarıyla ilgili mitler*”, “*kano miti*”, şeklinde sınıflandırmaya yönelik ifadelerin de kullanıldığı belirtilmektedir (Malinowski ve Özkal, 2000). Tökel ise mitleri “*av ve ziraat mitleri*”, “*insan hayatının önemli anlarına ilişkin mitler*”, “*kozmogonik mitler*” ve “*olağan üstü şahıslarla ilgili olan mitler*” şeklinde sınıflandırmıştır (Tökel, 2000). Sharpe (2000), mit ve efsane kavramlarını benzer işlevleri nedeniyle ortak bir kategoride değerlendirerek bunları “*köken anlatıları*”, “*toplumsal mitler*”, “*doğa olaylarına ilişkin mitler*” ve “*göksel fenomenlere dair mitler*” şeklinde sınıflandırmıştır. Bu sınıflama, mitlerin insan yaşamının tüm evrelerini

anlamlandırma çabasında merkezi bir rol üstlendiğini göstermektedir. Bireyin içinde bulunduğu evrenin ve kendi varlığının neden ve nasıl ortaya çıktığını, toplumların tarihsel süreçlerini, inanç sistemlerini, toplumsal kurallar ve değerlerini, kültürel davranış kalıplarının temelini ve bu yapıların taşıdığı kutsallık zeminini mitler aracılığıyla kavrayabildiği görülmektedir. Bu bağlamda mitlerin, insan yaşamının pek çok boyutunda belirleyici işlevler taşıdığı ifade edilebilir (Sharpe, 2000).

Türk literatüründe ise mitlerin genel kategori ve özel kategori olmak üzere iki temel sınıfa ayrıldığı görülmektedir. Bedrettin Cömert'e (1999) göre genel kategori mitleri; evrenin ve insanın yaratılışı, kozmogoni ve tanrıların kökeni gibi evrensel konuları kapsayan anlatılardan oluşmaktadır. Özel kategori mitleri ise belirli bir toplumun tarihini, bir kahramanın yaşamını ya da toplumsal bir olayı konu edinen daha yerel nitelikli anlatılardır. Şefik Can (1995) da benzer şekilde mitleri genel-özel ayrımına dayalı olarak incelemiş ve bu sınıflamanın mitlerin hem evrensel hem kültürel işlevlerini anlamak açısından önemli bir temel sunduğunu belirtmiştir.

1.3. MİT VE EFSANE ARASINDAKİ FARK

Mit ve efsane arasındaki en belirgin ortak özellik olarak onların gerçek olması konusundaki inanç olarak belirtilmektedir. Efsane ve miti anlatanlar ve dinleyen kişiler gerçekliğine inanmaktadırlar. Efsaneler mitlere bağlı olarak daha yakın bir geçmiş süreçte gerçekleşmiştir. Günümüz koşullarında yeni efsanelerin gerçekleşmesi söz konusu olmaktadır, fakat mit için bu şekilde bir durum mümkün olmamaktadır. Bu durumla birlikte efsanelerde yer alan dünya bugünkü dünya ve söz konusu olan olayların bu yüzyılda ya da birkaç yüzyıl öncesinde gerçekleşmiş olan olaylar olma ihtimali söz konusu olurken, mitlerde söz edilen dünyanın farklı bir dünya ya da daha öncelerdeki bir dünya olarak belirtilmektedir. Mitler genel anlamda tanrılardan ya da yarı tanrı olanlardan bahsettiği için kutsiyet ifadesinde bulunmaktadırlar. Efsaneler ise genel anlamda savaşımlardan, zaferlerden, kahramanlardan, başarılı komutanlardan ya da kâmil olan insanlardan söz ettiği için mitlere kıyasla daha sekülerdir. Ayrıca efsanelerde kutsiyet bazen var bazen ise yoktur. Din ya da dini lideri konu alan efsaneler için kutsallık söz konusu olmaktadır (Ergün, 1997: 278; Dilek, 2011: 204; Güven, 2013: 1239; Yağmur, 2018: 317-319).

Efsaneler kimi zaman cinler, periler ya da gömülü hazineler gibi mitolojik öğeler içerse de; tarihsel gerçekliği yansıtan sözlü anlatılar olarak kabul edilmektedir.

Anlatılan kişi, olay ya da mekanlara dair bilgiler kimi zaman yazılı tarih kaynaklarında da yer alabilmektedir. Buna karşın mitlerde genellikle tanrılar ya da yarı tanrılar gibi doğaüstü varlıklar ön plandadır. Bu bağlamda, efsane ile mit arasındaki temel ayrımın, anlatıdaki karakter türlerinden kaynaklandığı ifade edilmektedir (Sakaoğlu, 2013: 21). Tökel (2000) ise bu ayrımı daha belirgin bir şekilde tanımlayarak; efsanelerde yer alan kişilerin, olağanüstü niteliklere sahip olmakla birlikte tarihsel olarak varlığı kabul edilen bireyler olduğunu ve anlatının geçtiğı mekanların somut bir coğrafi gerçekliğe dayandığını belirtmektedir. Buna karşılık mitlerde anlatının geçtiğı mekan çoğu zaman belirli değildir ve olaylar daha çok kutsal ya da sembolik bir düzlemde gerçekleşmektedir. Mitler, efsanelerden farklı olarak doğaüstü ve kutsal olana odaklanırken; efsaneler daha çok tarihsel bir olayın olağanüstü bir yorumunu içermektedir.

Bu bağlamda, mit ve efsane kavramları arasındaki ayrımı netleştirme çabaları sürerken, özellikle halk anlatılarında yer alan ve “evlenmeyen kadın”, “atlar arasında yaşayan kız”, “alkarısı” ya da “albastı” gibi olağanüstü niteliklere sahip figürlerin varlığı, bu iki tür arasındaki sınırları bulanıklaştırmaktadır (Yağmur, 2018: 320).

Alptekin (2018), söz konusu olağanüstü varlıkları içeren anlatıların doğrudan mitolojik nitelik taşıdığını ve bu tür örneklerin mit kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Buna ek olarak, doğayla ilişkili bazı efsaneler – örneğin taş kesilme, dağların veya kuşların sembolik anlatımları – mitolojik sembollerle yüklü olmaları sebebiyle “sembolik mit” olarak adlandırılmakta ve mit kategorisi içinde ele alınmaktadır.

1.4. MİTLER VE TURİST ÇEKİCİLİĞİ

Mitolojik öyküler ve efsaneler, olağanüstü olayların hayali karakterlerle birlikte abartılı ve süslemeli biçimde anlatılması sayesinde bireylerin dikkatini çekmektedir. Özellikle turistik gezilerde, bu tür anlatıların geçtiğine inanılan bölgeler, ziyaretçilere daha cazip hale getirilmekte ve destinasyonların çekiciliği artırılmaktadır. Mitolojik anlatıların sunduğu otantiklik ve gizem unsurları, turistik öğelerin ilgi görmesini sağlamanın yanı sıra, bireylerde merak duygusu uyandırarak onları seyahate yönelten bir motivasyon unsuru olarak da öne çıkmaktadır (Sezer, 2019: 2463).

Mitolojik ve efsanevi unsurlar, destinasyon tanıtımında dolaylı bir rol oynayarak bölge ya da şehirlerin pazarlanmasında etkili olabilecek kültürel öğelerdendir. Efsane

anlatıları, bir yerin unutulmaz bir imaj kazanmasına katkı sağlarken; tarihi ve turistik mekânlarda dile getirilen bu hikâyeler, ziyaretçilere yönelik deneyimin daha kalıcı ve etkileyici olmasına yardımcı olmaktadır (Aktaş ve Batman, 2010). Bu bağlamda, turistik destinasyonların tanıtımı sürecinde gizem barındıran, merak uyandırıcı efsaneler ile mitolojik anlatıların kullanımı dikkat çeken bir strateji haline gelmiştir. Hatta bazı destinasyonlar, mitolojik hikâyelerden ilham alınarak oluşturulan semboller ve simgeler aracılığıyla ilgi çekmekte ve bu yolla markalaşma süreçlerine katkı sağlamaktadır. Yapılan çeşitli araştırmalar, ziyaretçilerin efsanevi ve mitolojik unsurları destinasyon tercihlerinde etkili gördüklerini ortaya koymaktadır. Nitekim Gül (2017), Amasya'ya gelmekte olan ziyaretçiler ile ilgili olarak yapmış olduğu araştırma dahilinde ziyaretçi olan kişilerin çok büyük bir çoğunluğunun, Amasya efsanelerini bir turizm çekiciliği olarak kabul etmekte olduğunu; bu duruma ek olarak da ziyaretçilerin Amasya'ya gelme amaçlarının arasında belirtilen efsanelerin de etkili olduğu belirtilmektedir. Bu durumun yanı sıra Amasya'ya gelen ziyaretçilerin turist rehberlerinin Amasya ile ilgili efsaneleri bilmeleri konusunda ve onları anlatmaları durumunda mutlu olmaları söz konusu olmaktadır.

Kültür turizminin bir alt dalı olarak değerlendirilen mitoloji ve efsane turizmi; mitolojik ve efsanevi anlatılarla ilişkilendirilen yerlerin ziyaret edilmesini, bu alanlarda geçmişle bağ kurmaya yönelik deneyimlerin yaşanmasını kapsamaktadır. Günümüzde destinasyonların imaj oluşturma ve markalaşma süreçlerinde bu tür anlatılar giderek daha fazla öne çıkmakta; tanıtım materyallerinde ve kurumsal kimlik unsurlarında (örneğin logolarda) yer bulmaktadır. Nitekim Yenipınar ve Yıldırım (2016) tarafından yürütülen bir araştırmada, Muğla iline bağlı Bodrum, Datça ve Fethiye belediyelerinin logolarında mitolojik öğelere yer verildiği tespit edilmiştir. Mitoloji ve efsane turizmi kapsamında, ziyaretçilere geçmişe yolculuk hissi sunulmakta; efsaneler ya da mitolojik sahneler canlandırmalarla görselleştirilmektedir. Bu tür uygulamalar destinasyonların çekiciliğini artırmakta ve turistik değer kazanmalarını sağlamaktadır (Sezer, 2019: 2465).

Anadolu, sahip olduğu zengin mitolojik geçmişi ve çok katmanlı kültürel yapısıyla, efsane ve mitos açısından dikkate değer bir coğrafyadır. Antik dönemlerde bu topraklarda çok tanrılı inanç sistemlerinin yaygın olması nedeniyle Anadolu, tarihsel süreçte “Bin Tanrılı Ülke” olarak anılmıştır (Özsoy, 2017: 389). Farklı dönemlerde ve farklı inanç sistemlerine bağlı topluluklar tarafından oluşturulan mitoslar, zamanla

yeniden yorumlanarak ve yeni anlatılarla zenginleştirilerek varlıklarını sürdürmüşlerdir (İndirkaş, 2007). Bu denli çeşitli ve yoğun efsane üretiminin, Anadolu halkının duygu dünyasının zenginliği ve hayal gücünün yüksekliği ile doğrudan ilişkili olduğu değerlendirilmektedir. Türkiye'nin farklı bölgelerinde yer alan pek çok yerel anlatı ve efsane, bu mitolojik mirasın günümüze ulaşan yansımalarıdır. Bu anlatılar arasında Amazonlar, Denizkızı ve Şahmeran gibi figürlere dayalı mitolojik hikâyeler öne çıkmaktadır (Nar, 2014: 23).

1.5. SAĞLIK KONULU MİTLER

Anadolu, dünyaca bilinen birçok sağlık mitine ev sahipliği yapmıştır ve tarihsel süreçten günümüze kadar bu coğrafyada pek çok sağlık miti kulaktan kulağa aktarılmaya devam etmektedir. Batı'da Hipokrat kadar tanınan ve en önemli hekim imgelerinden biri olarak değerlendirilen Asklepios'un ise Yunan mitolojisinde sağlık ve hekimlik tanrısı olarak konumlandığı belirtilmektedir. Yılan sembolüyle özdeşleşen Asklepios'un mitolojik anlatılarda dikkat çeken ve trajik unsurlar barındıran bir yaşam öyküsüne sahip olduğu ifade edilmektedir (Steger, 2016: 17; Erhat, 2019: 11).

Efsaneye göre Asklepios, güneş tanrısı Apollon ile kralın kızı Koronis'in birlikteliğinden dünyaya gelmiştir (Bailey, 1996: 257). Apollon, Teselya kralı Phlegyas'ın kızı olan Koronis'e aşık olmuştu, fakat Koronis onun bu aşkına ihanet etmesi ile karnında Apollon'un çocuğunu taşıdığı halde Arkadia'lı İskhys ile evlenmiştir.

Koronis'in sadakatsizliğini kutsal bir kuş olan kuzgunun haber vermesi üzerine derin bir üzüntü ve öfkeye kapılan Apollon, ihanete uğradığını düşünerek Koronis'in ve birlikte olduğu adamın öldürülmesini istemiştir. Bu cezalandırma görevini ise kız kardeşi Artemis'e vermiştir. Artemis oklarını kullanarak aşıkları yaraladıktan sonra (Şekil 1), cesetlerini odunların üzerine yerleştirmiş ve yaktırmaya başlamıştır. Koronis'in cesedinin yarısı yanmış yarısı yanmamıştır. Ayrıca sevgilisinin kendisinden hamile olduğunu öğrenen Apollon gelip onu alevlerin arasından çıkarmıştır.

Şekil 1. Artemis'in İskhys ve Koronis'i Öldürmesi

Kaynak: Bailey, 1996.

Sevgilisinin karnını yarması sonucunda canlı bir erkek bebeğin ortaya çıktığı ve oğlunu kucağına aldığı belirtilmektedir (Şekil 2). Bu çocuk, ilerleyen süreçte hekimlik tanrısı Asklepios olmuştur. Hekimlerin tanrısı olarak bilinen Asklepios, mitoloji kaynaklarında ölümsüzlük sınavı olarak tanımlanan ateş sınavını kazanarak, ölümlü olarak dünyaya gelmesine rağmen ölümsüzler arasında yerini almıştır. Asklepios, hekimlik bilgisini, büyüüp yetiştiği Kheiron isimli Kentauros'tan (yarı insan yarı at bir bilge) öğrenmiştir. Doğanın içinde yaşamını sürdüren Kheiron'un, sağlığın esas kaynağının doğada bulunması nedeniyle, açık havada ve güneş altında şifalı otlar ile sulardan yararlanmanın yollarını bildiği ifade edilmektedir. Asklepios böylelikle, usta bir hekim şeklinde yetişmiş ve hekimliğin yanı sıra cerrahlığın bütün bilgilerini edinmiştir. Efsanelerde, onun tedavi edilemez denilen hastaları dahi iyileştirdiği aktarılmaktadır. Ayrıca Kheiron'un, yaralandığında sahip olduğu bilgileri kullanarak kendisini tedavi etmeye çalıştığı bir başka mitolojik anlatım da mevcuttur. (Bailey, 1996: 258-263).

Şekil 2. Apolon Tarafından Asklepios'un Koronis'in Karnından Çıkartılması

Kaynak: Absurdizi, 2023.

Asklepios'un ölüm şekli de doğum şekli gibi trajedik bir şekilde gerçekleşmiştir. Çünkü Asklepios'un hekimliğe bağlaması sonrasında yaşamı ve ölümü tersine çevirerek, ölmüş olan bir kişiyi dirilttiği için ölen kişilerin sayısında azalma olduğunu ve bu durumun ölüm diyarı tanrısı olarak belirtilen Hades'i kızdırmasının üzerine Hades onu Zeus'a şikayet etmiştir. Bütün bu olanlar ile birlikte Asklepios Zeus'un atları tarafından parçalandığı belirtilen Hippolytos'u da diriltince Zeus, bu aşırı güçten şüphelenmeye başlamıştır. Doğal düzeni bozmasından dolayı hekimlik tanrısına ceza verme kararı alan Zeus, yıldırımını yollayarak emirlerine uymayan kendi torununu öldürmüştür (Ağartan, 2009: 49).

Apollon, oğlunun babası Zeus tarafından öldürülmesine üzölmüş fakat babasına, baş tanrıya karşı gelemediğinden, içinde yer alan acı onu Zeus'a yıldırım hazırlayan Kylopları öldürmeye itmiştir. Mite bağılı olarak, Asklepios ölümü sonrasındaki Ophiochus takımyıldızındaki yıldızlar arasında yerini almıştır. Asklepios efsanesine Anadolu'da yapılan bir katkı da Zeus Asklepios'un yıldırımını ile öldürünce bu esnada hekimin yazmakta olduğı reçete oradaki bir otun üstüne düşmüş, yağın yağmur ile kağıtta bulunan yazı toprağı karışarak her derde deva olan sarımsak meydana gelmiştir (Bailey, 1996: 260).

Asklepios'un ölümü sonrasında hekimlik sanatını, kızı Hygieia ve oğulları "Asklepiades" isminde bir lonca düzeni içerisinde devam ettirmişlerdir. Eski Yunan

hekimleri olan rahipler kendilerini Asklepios'un mirasçıları olarak kabul etmektedirler. Ayrıca Asklepiades ailesi üyesi olduklarını da belirtmektedirler. Asklepios adına Asklepion adı verilmiş olan iki yüzden daha fazla mabedin kurulduğundan söz edilmektedir. Kurulan mabetler aynı zamanda ilkçağ hastaneleri olarak belirtilmekte ve kapılarının üzerinde "Buraya ölümün girmesi yasaktır" yazısı yer almaktadır (Tanrısever ve Pamukçu, 2019:3). Bunlardan en büyükleri Peloponnes'te bulunan Epidauros, Hipokrati'nin görevli olduğu Kos Adası ve Bergama olarak belirtilmektedir. MÖ 4. yüzyıla uzanmakta olan geçmişi de göz önünde bulundurulan Bergama Asklepeionların en büyük ve ünlüsü olarak yer almaktadır. Asklepios'a inanarak, buraya şifalanmaya gelen kişilerin tedavisi, her şeyden önce temizlenme faktörüne dayanmaktadır. İyileşme amacına yönelik olarak tanrıya dua edilerek adak adanmasının ardından uykuya yatmış, uyku esnasında görülen rüyanın yorumlanması ve telkin yolu kullanılarak tedavinin uygulandığı belirtilmektedir. Şifalı su, fizik tedavi, kaplıca, temiz hava benzeri tedaviler ile birlikte eğlence, müzik ve telkin tekniklerinin de uygulanması, hekimliğin ne düzeyde olduğunun belirlenmesi için önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir (Mercan, 2019: 12) (Şekil 3).

Şekil 3. Uyku Sonrası Telkin İle Tedavi

Kaynak: Marotta ve Netti, 2018.

Söz konusu olan geleneksel tedavi tekniklerini Osmanlı ve Selçuklu dönemlerinde de görmek mümkündür. Asklepios eski Greko-Romen tıbbi geleneğinde

bulunan yerini MÖ 1200- MS 500 yılları arasında koruduğu belirtilmektedir. Hasta tedavisine yönelik olan gelenekler Yunanistan'dan Doğu Roma'ya doğru yayılmıştır ve Apollon'un oğlu olarak kalıtsal ve gelişimi sağlanmış olan iyileştirme yetisi bulunan Asklepios tıp tanrısı olarak kabul görmektedir (Gilgil, 2002: 279). Asklepios'un ağrısı azaltan tanrıça olarak da belirtilmekte olan Epione ile evliliğinden 6 kız ve 4 erkek çocuğu olmuştur.

Asklepios'un kızlarından (Gilgil, 2002: 279);

-Aglaea: Doğal güzellik

-Hygieia: Temizlik ve hastalıklardan korunma

-Meditrina: Uzun yaşam, şarap, sağlık

-Iaso Aceso ve Panacea da iyileşme esnasında görevli olan tanrıçalardan olarak belirtilmektedir.

Asklepios'un kızlarından en meşhur olanının Hygieia olduğu belirtilmektedir. Babası Asklepios hastaları iyileştirmesi esnasında kızı Hygieia da sağlıklı yaşam ve hastalıklardan korunma konusunun devamlı olmasını sağlamaktadır. Heykel ve rölyeplerde genel anlamda bir elinde kase diğer elinde ise yılan bulunacak biçimde tasvir edildiği belirtilmektedir (Özcan ve Saatçi, 2022: 61) (Şekil 4).

Şekil 4. Asklepios ve Hygieia

Kaynak: Tıp Dünyası, 2021.

Elinde tasvir edilen kâsenin içerisinde buğday, yağdan oluşan şifalı bir içecek ve bal olduğuna inanılmaktadır (Compton, 2002: 312). İlerleyen yıllarda yılan ve kâse birleştirilerek eczacıların simgesi şekline gelmiştir. Hipokrat döneminde Hygieia, sağlıklı bir yaşamın sürdürülebilmesi için dinlenme, beslenme, fiziksel aktivite ve hijyen gibi unsurları temsil eden sembolik bir figür olarak varlığını sürdürmüştür Nitekim 1615 yılına tarihlenen eseriyle Barok dönem sanatçısı Peter Paul Rubens (Şekil 5a) ve 1862–1918 yılları arasında yaşamış olan Gustav Klimt (Şekil 5b), Hygieia'yı betimleyen dikkat çekici çalışmalar ortaya koymuşlardır. Gustav Klimt'in Hygieia tasvirinde, orijinal rölyef ve heykellerde olduğu gibi elinde bir kâse ve etrafına dolanmış yılanla betimlenmiş olması, bu sembolizmin tarihsel sürekliliğini açıkça ortaya koymaktadır (Şimşek, 2022: 19).

Şekil 5. Sağlık Temalı Sanat Eserleri a) Paulus Peeter Rubens (1615), b) Gustav Klimt, Hygieia (1862–1918).

Kaynak: Arthipo (2023); Wikipedia (2023).

1615 yılına tarihlenen bu eser, Barok dönemin önemli temsilcisi Peter Paul Rubens tarafından yapılmıştır ve günümüzde Madrid'deki Prado Müzesi koleksiyonunda yer almaktadır. Söz konusu eser, mitolojik betimlemeleri ve sembolik anlatımıyla dikkat çekmektedir. Sağlık tanrıçası Hygieia'yı tasvir eden çalışma ise 1862–1918 yılları arasında yaşamış Avusturyalı sanatçı Gustav Klimt'e aittir ve Viyana'daki Sanat Tarihi Müzesi'nde sergilenmektedir. Her iki eser de sağlık temalarının tarihsel sürekliliğini göstermektedir.

Şekil 6. Hygieia

Kaynak: Statues – Hither & Thither (2023).

Bir diğer sağlık konulu mit, Güneş Tanrısı Apollon ve Daphne anlatısıdır. Apollon, Antik Yunan mitolojisinde Güneş tanrısı olarak bilinmekte, Romalılar tarafından ise şifa ve iyileştirme özellikleriyle de tanınmaktadır (Berens, 2009:56). Oldukça karmaşık bir karaktere sahip olan Apollon, insan iradesinin içgüdüleri üzerindeki üstünlüğünü simgelemekte; şiddet ile dinginlik, sağduyu ile dürtü arasında dengeli bir sentez kurduğu kabul edilmektedir (Agızza, 2006: 140). Antik Yunan ve Roma panteonlarında güneş, ışık, kehanet, sanat, bilgelik ve sağlıkla ilişkilendirilen Apollon'un, güneşin insanlar ve doğa üzerindeki canlandırıcı etkisi sayesinde hastalıkları iyileştirme yeteneğine sahip olduğuna inanılmıştır. Bu özelliğin, tıbbi amaçlarla kullanılan şifalı bitkilerin büyümesini kolaylaştırdığı düşünülmektedir. Dolayısıyla Apollon, sağlıkla bağlantılı bir tanrı olarak görülmüş, bu nitelik ise oğlu Asklepios'ta daha belirgin şekilde ortaya çıkmıştır (Berens, 2009; Ardıç, 2014). Mitolojik anlatıya göre Zeus'un oğlu Apollon, ırmak kenarında Daphne adında genç ve olağanüstü güzellikte bir kız görür. Apollon'un bakışlarını fark eden Daphne, ondan

kaçmaya başlar. Ancak Apollon'un hızla yaklaşması üzerine Daphne, kurtulamayacağını anlayarak babasından kendisini bir ağaca dönüştürmesini ister. Bu ağacın defne ağacı olduğu rivayet edilmektedir. Şaşkınlık ve üzüntü içinde kalan Apollon, defne yapraklarından bir taç yapar ve defne ağacını kutsal ilan eder (Agızza, 2006: 142). Apollon'un Daphne'nin ardından kutsadığı defne yaprağı, günümüzde çağdaş eczacılığın simgelerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Bir diğer efsaneye göre Adonis, Afrodit ile Persephone arasındaki gerilimli romantik ilişkinin merkezinde yer alan bir figürdür. Rivayete göre Adonis'in Afrodit'in yanında olma arzusu, Persephone'nin kıskançlığını körüklemiş ve Persephone, ona misilleme olarak vahşi bir domuz göndermiştir. Bu domuz, Adonis'i kasık bölgesinden yaralamış ve aşırı kan kaybı nedeniyle ölümüne yol açmıştır. Göz kamaştırıcı fiziksel çekiciliğiyle tanınan Adonis'in ölümü, tıp literatüründe ilgili kasın "Adonis Kası" olarak anılmasına zemin hazırlamıştır. Ayrıca Adonis Kompleksi kavramı, erkeklerin bedensel görünümüne aşırı düzeyde odaklandığı hem fiziksel imge saplantısı hem de kimlik krizi yaşadığı bir durumu tanımlamak için kullanılan psiko-mitolojik bir terim olarak literatüre girmiştir. Bunun yanı sıra şifalı bitkiler alanında yaygın olarak "adonis vernalis" adıyla bilinen ve sakinleştirici özellikleri nedeniyle şurup üretiminde kullanılan bitkinin isminin de bu mitolojik kahramandan geldiği belirtilmektedir (Gürel ve Mutur, 2017: 537).

2. TÜRKİYE'DE GEÇEN SAĞLIK KONULU MİTLER

Sağlık, toplumları ve her bireyin yaşam kalitesini doğrudan etkileyen önemli bir konudur. Sağlıkla ilgili pek çok mit ve efsane, insanların doğru bilgiye ulaşmasını engelleyebilmekte ve yanlış sağlık kararlarına yol açabilmektedir. Türkiye'de de yaygın olan bu efsaneler kuşaklararası aktarılmakta ve sıklıkla bilimsel gerçeklerden uzak fikirlerden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte kişilerin ilgisini çeken ve mitler ile ilişkili olan alanlar/olgular mevcuttur. Bu bağlamda en dikkat çekici figürlerden biri, Bergama'da (Pergamon) adına tapınak inşa edilen sağlık ve şifa tanrısı Asklepios'tur. Mitolojik anlatıya göre, Asklepios'un soyundan gelen Arkhias adlı bir hekim, Anadolu'ya gelerek Pergamon'da Asklepios kültürünü yaymış ve böylece Asklepieion adı verilen kutsal bir sağlık merkezi kurulmuştur. Bu merkezde suyla arınma, rüya yoluyla tanrısal şifa alma ve doğal tedavi yöntemleri kullanılmıştır. Benzer biçimde, Ege ve Akdeniz kıyılarında da şifalı sular, kaplıcalar ve dağlar etrafında şekillenen pek çok yerel efsane ve inanç mevcuttur (Akbulut, 2021: 33-35). Afyonkarahisar il sınırları

içerisinde yer alan Gazlıgöl kaplıcaları, yalnızca termal özellikleriyle değil, aynı zamanda barındırdığı mitolojik anlatılarla da dikkat çeken bir sağlık destinasyonudur. Bölgeye ilişkin sözlü kültürde yer alan efsaneye göre, Frigya Kralı Midas'ın kızı, tedavisi mümkün olmayan bir cilt hastalığına yakalanmıştır. Saray hekimlerinin ve ülkenin dört bir yanından gelen tabiplerin tüm çabalarına rağmen genç prensesin sağlığına kavuşması sağlanamaz. Umudun tükendiği bu noktada, kral kızını bugünkü Gazlıgöl çevresine getirir. Burada bulunan sıcak ve mineralli kaynak sularında yıkanan prensesin hastalığı zamanla iyileşir. Bu olağanüstü iyileşme üzerine Kral Midas, bölgeyi kutsal ilan eder ve bir şifa merkezi kurulmasını emreder. Bu anlatı, mitolojik söylemde sıkça karşılaşılan kutsal su, soylu figür ve mucizevi dönüşüm temaları etrafında şekillenmektedir. Gazlıgöl efsanesi, sözlü gelenekte nesiller boyu aktarılmış ve zaman içerisinde bölgenin sağlık turizmi açısından taşıdığı potansiyeli destekleyen bir kültürel mirasa dönüşmüştür (Pekyaman, 2018: 139-142). Denizli'de rivayet dahilinde Mısır Kraliçesi Kleopatra'nın da banyo yaptığı havuz, alana akın eden turistlerin ilgilerini çekmektedir. Denizli'nin Pamukkale bölgesinde, MS 60 yılında meydana gelen büyük depremin ardından oluştuğu kabul edilen Kleopatra Havuzu, günümüzde önemli bir turistik çekim merkezi konumundadır. Sıcak ve berrak suyu ile dikkat çeken bu doğal termal havuz, özellikle yabancı turistler tarafından yoğun ilgi görmektedir. Halk arasında aktarılan rivayetlere göre, Hz. Meryem'in Efes'e doğru yolculuğu sırasında yaşadığı göz rahatsızlığı, Pamukkale sularıyla yıkanması sonucunda iyileşmiştir. Aynı zamanda, Mısır Kraliçesi Kleopatra'nın da bu havuzda banyo yaptığına dair anlatılar mevcuttur. Antik kalıntıların arasında yer alan bu havuz, 'Kleopatra'nın güzellik havuzu' olarak da bilinmekte olup hem yerli hem de yabancı ziyaretçiler tarafından estetik değerinin yanı sıra şifa arayışı bağlamında da sıkça tercih edilmektedir (Olay, 2023: 1).

Çekirge Hamamı, Bursa'da I. Kanal Caddesinde 1365 yılında yapılmıştır. Bursalı kadınlara göre şifalı ve kutsal kabul edilmektedir. Yolun birkaç basamak altında girişi yer alan bu hamamın kapısının üzerinde tuğlalar ile deniz dalgalarına benzer motifler yer almaktadır. Bir evliya tarafından yapıldığı belirtilen bu hamam ile ilgili olarak söylentilere göre, eli ve ayağı kötürüm olan hasta kişiler, gece bu hamama götürülerek yalnız bırakılmış. Eğer hasta olan kişi ölecek ise kazma sesi gelirmiş. İyi olacaksa da içerden hayvan sesi gelirmiş. Bugün dahi kadınlar tarafından “adak hamamı” olarak kullanılmakta olan bu kaplıcanın bir rivayete göre Bursa'nın

fethedilmesi sırasında askerlerin yıkanabilmesi için yaptırıldığı söylenmektedir (Kaplanoğlu ve Cengiz, 2009: 76).

Erenler Pınarı, Afyonkarahisar'ın Sinanpaşa ilçesine bağlı Düzağaç köyü sınırları içerisinde yer alan, debisi yüksek, temiz ve şifalı özellikleriyle öne çıkan doğal bir su kaynağıdır. Sözlü kültürde aktarıldığına göre, bu pınar Anadolu'nun Türkleşme sürecinde yolculuk eden ulu kişilerin konakladığı kutsal bir su olarak kabul edilmiş ve bu nedenle “Erenler Pınarı” adıyla anılmıştır. Pınarın çevresinde yeşil bitki örtüsünün yoğunluğu dikkat çekerken, zamanla yerleşim biriminin de bu su kaynağının çevresinde şekillendiği ifade edilmektedir. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı sonrasında savaşta yenilgiye uğramasının ardından, Batı Anadolu'yu işgal eden Yunan kuvvetlerinin Düzağaç köyünü de ele geçirdiği belirtilmektedir. Yerel anlatılara göre, Erenler Pınarı bu dönemde köylülerle birlikte bir yas hâline bürünmüş; üzerini sazlık ve otlarla örterek su akışını durdurmuştur. Yüzyıllar boyunca köy halkına hayat veren bu suyun, işgal kuvvetlerine bir damla dahi vermediği yönündeki anlatı, pınara atfedilen kutsallığın ve kimliksel direnişin sembolü olarak yorumlanmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023)

Sakarya'da bulunan Cam Dağı'ndaki “Dede Mezarı” adlı efsanede konuşamayan ve yürüyemeyen küçük çocukların genel olarak perşembe gününde, bayramlarda bu mezara getirilmesi durumunda ve burada taşların ve madeni paranın üzerine bez bağlayarak, bazen de adak kurbanı keserek dilek dilemesi; ayrıca getirilen çocukların bir kıyafetini ya da kıyafetinden bir parçayı bıraktıkları veya şifa bulamayan felçli kişilerin de buraya getirilerek uyutulduğu rivayet edilmektedir (Gündüz Alptürker ve Öger, 2013: 88).

Afyonkarahisar/Sandıklı'da yer alan Hüdai (Hüzai) Kaplıcaları, Friglerden bugüne kadar insanlara yaklaşık bin yıl süredir şifa dağıtmaktadır. İlk Hristiyanlık devrinde Koçhisar başpiskoposu St. Michel hastalıkları kaplıcada tedavi ederek mucize göstermiştir. Dolayısıyla Hieropolis (Koçhisar) mukaddes bir şehir olarak kabul edilmektedir. Frigler döneminde ve sonralarında da Afyon Karahisar iline kaplıcalardan kaynaklı olarak Şifalı Frigya ismi verilmiştir. Bizanslılar döneminde de önemini muhafaza ederek, o dönemde yapılan hamam halen sağlam olarak yer almaktadır (Hepdeniz vd., 2017: 762-763).

3. SAĞLIK TURİZMİ

3.1. SAĞLIK TURİZMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

İnsanlar geçmiş dönemlerden bu yana farklı nedenlerden kaynaklı olarak seyahat etmektedirler. Savaşlar, göçler, ticaret ve sağlık konuları bu sebeplerden bazılarıdır. Yerleşik hayata geçilmesinden sonra dahi güvenlik ve barınmanın sağlanabilmesi için yer değiştirilmesi söz konusu olmuştur. O dönemlerde dahi tedavi amacıyla kaplıcalara gidildiği ve konaklandığı bilinmektedir (Usta, 2002: 122). Dolayısıyla sağlık konusu eski dönemlerden beri seyahat için önemli bir sebep olarak yerini korumaktadır. İnsanlar en iyi tedavilerin bulunduğu yerlere gitmek için seyahat etmeye devam etmektedirler (Zengin ve Eker, 2016: 66).

Diğer turizm ve sağlık kavramları arasındaki ilişki oldukça eski dönemlere dayanmaktadır (Mun ve Musa, 2013: 31). Antik dönemlerde de uzaktan gelen kişiler şifa özelliklerine bağlı olarak maden kaynaklarını ziyaret ederlerdi. Antik çağlarda yaşamış olan insanların Nil ve Ganj Nehri'ne ya da dünyanın Nil ve Amazondan sonra en uzun nehri olarak bilinen Yangtze'ye fiziksel ve ruhsal olarak temizlenmek adına gittikleri bilinmektedir (Sharma vd., 2015: 559). Eski dönemler kapsamında bilinenler ışığında anlaşılmaktadır ki, kişilerin hastalıktan korunmak, tedavi olmak ve şifa bulmak amacıyla o dönemlerde dahi seyahat hareketlerinden söz edilmektedir. Bununla birlikte bu durum günümüz koşullarında da devam etmektedir. Sağlık turizminin bir ayağı niteliğinde bulunan medikal turizm de tamamen tedavi olmak amacıyla yapılan seyahatler için kullanılmaktadır. Medikal turizm ne kadar son yıllarda popüler bir kavram olsa da oldukça eski dönemlere kadar dayanmaktadır (Ataman vd., 2017: 28).

Arkeolojik delillerle de belirlendiği üzere, milattan önce üç binli yılların ortalarından bu yana insanların şifa için seyahatlere çıktıkları belirtilmektedir. Sağlık hizmetlerinin uluslararası seviyelerdeki üretimi, tüketimi ve hasta olan kişilerin bu alan dahilinde seyahate çıkmaları her dönem dahilinde var olan bir olgu olarak bilinmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin artışına bağlı gerçekleşmekte olan küreselleşme olgusuna bağlı olarak söz konusu seyahatlerde artış görülmektedir. Dolayısıyla da sağlık turizminin önemli bir ayağı olarak bilinen medikal turizm alanında önemli bir pazar alanı ortaya çıkmıştır (Woodhead, 2013: 28).

3.2. SAĞLIK TURİZMİNİ ETKİLEYEN UNSURLAR

Glinos ve çalışma arkadaşları (2010), bireylerin uluslararası düzeyde sağlık hizmetlerine yönelme nedenlerini beş temel başlık altında toplamıştır: hizmetin erişilebilirliği, tanınırlığı, kalitesi, maliyeti ve belirli biyomedikal uygulamaların (örneğin tüp bebek, ötenazi, kürtaj gibi) yasal durumu. Çam ve Çılgınoğlu'na (2021) göre ise sağlık hizmeti sağlayıcısının tercih edilmesinde etkili olan en az sekiz unsur bulunmaktadır. Bunlar; hizmete ulaşılabilirlik, sağlık profesyonelinin duyarlılığı, tedavi sürecine uyum sağlama kabiliyeti, mesleki yetkinlik, gizlilik ilkelerine riayet, başarı odaklılık, hasta memnuniyeti odaklı yaklaşım ve ekonomik açıdan uygunluktur. Özellikle mahremiyet gerektiren tedavilerde, bu süreçlerin tatil bölgelerinde konaklama, gastronomi ve kültürel etkinliklerle birleştirilme arzusu da önemli bir motivasyon kaynağıdır. Ayrıca bazı ülkeler, sundukları spesifik tıbbi uygulamalarla öne çıkarken, kimileri ise coğrafi yakınlık, kültürel benzerlik ve ulaşım kolaylığı gibi faktörlerle cazibe merkezi haline gelmektedir (Joppe, 2011: 738). Öte yandan sağlık turizminin kültürel, toplumsal cinsiyetle ilgili ve sosyolojik boyutlarına dikkat çeken birçok çalışma da literatürde yer almaktadır (Sobo, 2009: 326; Perfetto & Dholakia, 2010: 399; Whittaker & Manderson, 2010: 336; Solomon, 2011: 105; Speier, 2011: 55; Mazzaschi, 2011: 303).

3.2.1. Fiyat

Medikal turizm sektöründe en belirleyici unsurlardan biri kuşkusuz maliyet faktörüdür. Batılı gelişmiş ülkelere kıyasla, Doğu Avrupa ve Asya'daki bazı ülkelerde aynı tıbbi işlemler %70 ila %80 oranında daha uygun fiyatlarla sunulabilmektedir (Douglas, 2007; Deloitte, 2008). Bu ekonomik avantaj, seyahat edilebilirliği kolaylaştıran küresel ulaşım olanakları ile birleşerek sağlık turizminin temel dayanaklarından birini oluşturmaktadır. Ancak maliyet yalnızca tıbbi müdahalelerle sınırlı kalmamakta; ulaşım, konaklama ve ek hizmetlerin toplamı da bütçeyi etkileyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Özellikle sağlık sigortası bulunmayan bireyler açısından, uygun fiyat sunan destinasyonlar çok daha cazip hale gelmektedir (Yalçın, 2013: 25).

Alleman ve arkadaşları (2011), Amerikan vatandaşlarına yönelik sınır ötesi sağlık hizmetlerini sunan 45 firmayı kapsayan araştırmalarında, 43 firmanın fiyat unsurunu tüketici tercihlerini belirlemede en etkili faktör olarak gördüklerini

belirtmiştir. Geriye kalan iki firma ise kaliteyi en önemli tercih sebebi olarak değerlendirmiştir. Aynı çalışmada firmalara tüketicilerin en çok hangi hususlarda kaygı duydukları sorulduğunda, kalite ve tedavi sonrası verilen hizmetlerin başlıca endişe kaynakları olduğu ifade edilmiştir. Altman ve arkadaşlarının (2006) çalışmaları da Amerikalıların yurt dışı sağlık hizmetlerine yönelmesinde temel motivasyonun maliyet avantajı olduğunu göstermektedir. NaRanong & NaRanong (2011) ise gelişmiş ülkelerden tedavi amacıyla daha düşük gelirli ülkelere giden bireylerin, kendi ülkelerinde üst gelir grubuna dahil olmadıklarını; ancak bu kişilerin ve onları sigortalayan kuruluşların alım gücünün, hizmet aldıkları ülkedeki birçok hastadan daha yüksek olduğunu vurgulamaktadır.

Ekonomik durgunluk, düşük büyüme oranları ve işsizlikteki artış gibi nedenlerle gelişmiş ülkelerde uygun maliyetli ürün ve hizmetlere olan talep sürekli artış göstermektedir. Buna karşılık olarak, gelişmekte olan ülkelerde hizmet sunucuları uluslararası kalite standartlarını benimsemeye, eğitim altyapılarını güçlendirmeye ve hizmet kalitesini artırmaya yönelik çalışmalarını sürdürmektedir. Bu çabalar sonucunda, söz konusu ülkelerde sağlık hizmetlerinde kalite düzeyinde gözle görülür bir gelişim yaşanmaktadır (Tütüncü vd., 2011: 91).

3.2.2. Bekleme Süreleri

Gelişmiş ülkelerde sağlık hizmetlerine erişimde karşılaşılan uzun bekleme süreleri, hastaların daha hızlı hizmet alabilecekleri gelişmekte olan ülkelere yönelmesine neden olmaktadır. Bu durum, özellikle medikal turizmin gelişmesinde belirleyici unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Sağlık hizmetine zamanında ulaşma isteği, uluslararası hasta hareketliliğini artırmakta ve gelişmekte olan ülkelerde sağlık turizmi sektörünü güçlendirmektedir (Carrera ve Bridges, 2006: 447; Turner, 2007: 1639; Karuppan & Karuppan M., 2011: 116; Smith, 2012: 7).

3.2.3. Kalite

Sağlık hizmetlerinin kalitesi, yalnızca uygulanan tedavinin güvenilirliğiyle sınırlı olmayıp, kullanılan teknolojik altyapının düzeyi, tedavi sonrası sunulan destek hizmetleri ve genel bakım süreçleriyle birlikte çok boyutlu bir yaklaşımı gerektirmektedir. Özellikle sağlık turizmi bağlamında kalite kavramı, hastanın güvenliğinin korunması, etkili ve kesintisiz bakımın sağlanması ile yüksek düzeyde hasta memnuniyetinin temini gibi unsurları içermektedir. Bu faktörler, sağlık

kuruluşlarının fiziksel altyapısından hizmet sunum süreçlerine ve nihai sağlık çıktılarının kalitesine kadar uzanan bütüncül bir sistemin başarısını yansıtmaktadır (Biri, 2021: 73).

Sağlık işletmesinin yapısal özellikleri (structure) Bir sağlık kuruluşunun hizmet kalitesine etki eden temel unsurlar arasında; teknolojik donanımı, fiziksel ve mekânsal altyapısı önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca, kurumda görev yapan personelin bilgi düzeyi, mesleki yeterliliği ve profesyonel duruşu, işletmenin yönetim anlayışı ve hizmet sunduğu hasta kitlesinin demografik özellikleri de bu yapıyı şekillendiren belirleyici faktörler arasında yer almaktadır.

Sağlık işletmelerinde yapılan işlemler (processes) Tanı ve tedavi sürecinde izlenen yaklaşımın, karar verme süreçlerinin güncel bilimsel ve teknolojik doğrularla örtüşmesi; bu teknik süreçlerin uygulanışı esnasında hasta ile kurulan iletişim ve etkileşim düzeyi, hizmetin niteliğini etkileyen temel faktörler arasında değerlendirilmektedir.

Sağlık işletmelerinde sunulmakta olan hizmetten elde edilen sonuçlar (outcomes) Sağlık işletmelerinde sunulmakta olan hizmetten elde edilen sonuçlar (outcomes) Elde edilen sağlık hizmeti çıktılarının klinik, ekonomik ve insani boyutlarda değerlendirilip geliştirilmesi, ancak sunulan hizmet kalitesinin sistematik biçimde ölçülmesiyle mümkün hale gelmektedir.

Guiry ve Vequist (2011), yurt dışından sağlık hizmeti alan Amerikalı sağlık turistlerinin beklenti ve algı düzeylerini değerlendirmek amacıyla SERVQUAL ölçeğini kullanarak bir analiz gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucunda, sağlık hizmeti kalitesine ilişkin beş boyuttan dördünde algılar ile beklentiler arasında anlamlı farklılıkların bulunduğu tespit edilmiştir. En belirgin hizmet kalitesi problemi "güvenilirlik" boyutunda ortaya çıkarken; bu boyutu sırasıyla "güvence", "fiziksel unsurlar" ve "duyarlılık" izlemiştir. Öte yandan, "heveslilik" boyutunda kayda değer bir fark bulunmamış, bu durum hizmet sağlayıcıların zamanında ve hızlı hizmet sunma konusunda turistlerin beklentilerini karşıladığını göstermektedir. Güvenilirlik boyutunda yaşanan boşluk ise işletmelerin verdikleri sözleri yerine getirme ve kusursuz hizmet sunma konusunda yetersizlik yaşadıklarına işaret etmektedir.

Uluslararası sağlık turizmi pazarında hizmet kalitesinin güvence altına alınabilmesi adına, küresel düzeyde bazı kuruluşlar tarafından belirlenmiş standartlar

rehber alınmaktadır. Bu alanda en etkin kurumlardan biri olan Amerika merkezli The Joint Commission on Accreditation of Healthcare Organizations (JCAHO) ile bağlantılı olarak faaliyet gösteren The International Standards Organisation (ISO) ve The Joint Commission International (JCI), sağlık hizmetleri sunumunda uluslararası kalite kriterlerini belirleyen öncü kuruluşlar arasında yer almaktadır (Tompkins, 2010). Bunun yanı sıra, gelişmiş ülkeler kendi ulusal akreditasyon sistemlerini oluşturmuş olup, örneğin Almanya'da Technischer Überwachungs-Verein (TÜV) gibi teknik denetim kurumları bu görevi üstlenmektedir. Sağlık kuruluşlarının bu standartlara uygunluğunu belgelemesi ise akreditasyon süreciyle mümkün olmaktadır.

Türkiye'de, Sağlık Bakanlığı'nın 2010 yılında gerçekleştirdiği puanlama sistemi dışında, hastanelerin sistematik şekilde sınıflandırılmasına yönelik başka bir standart uygulamaya konulmamıştır. Bununla birlikte, Joint Commission International (JCI) bazı sağlık kuruluşlarını uluslararası düzeyde akredite etmektedir. JCI'nın temel amacı, sağlık hizmetlerinin kalite standartlarını belirleyerek hasta güvenliğini en üst düzeye çıkarmak ve akreditasyon süreçleri ile bu hizmetlerin sürdürülebilirliğini sağlamaktır. JCI, birçok ülkede kamu ve özel sağlık kurumlarının akreditasyonunu gerçekleştirmekte ve bu kurumların uluslararası standartlara uygun hizmet sunmasını teşvik etmektedir (Deloitte, 2008: 12).

Diğer yandan, sağlık altyapısının yetersiz olduğu ve nitelikli sağlık personelinin sınırlı bulunduğu az gelişmiş ülkelere hastalar, daha nitelikli hizmet alabilmek amacıyla gelişmekte olan veya gelişmiş ülkelere yönelmektedir (Kangas, 2010: 344).

3.2.4. Ulaşım

Son on yıllık süreçte Türkiye, ulaşım altyapısında önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Halihazırda aktif olarak faaliyet gösteren 59 havaalanı bulunmakta ve yıllık yolcu sayısı 131 milyonu aşmaktadır. 2022 yılı itibarıyla envanterde yer alan uçak sayısı ise 537 olarak kaydedilmiştir. Glinos ve arkadaşlarının (2010) çalışmasında, Avrupa Birliği (AB) ülkeleri arasında sınır ötesi sağlık hizmetlerine dair anlaşmalar bulunduğu belirtilmektedir. Bu kapsamda, sağlık hizmetlerine erişimde bekleme süresi uzun olan ülkelere, daha kısa bekleme süresine sahip ülkelere hasta transferi yapılmaktadır. Ancak Türkiye, bu anlaşmalara dahil olmayan ülkeler arasında yer almaktadır (Yirik, 2014: 7). Seyahat imkanlarının gelişmesi ve tüketicilerin sağlık konusunda artan bilinç düzeyi ile birlikte uluslararası hasta hareketliliği de artış

göstermektedir. Örneğin, İngiltere sağlık turizmi kapsamında yurt dışına hasta gönderiminde “3 saat kuralı” uygulamakta; bu kapsamda uçuş süresi üç saati aşan destinasyonlara hasta sevki gerçekleştirmemektedir (Smith vd., 2011: 103). Türkiye, birçok ülkenin vatandaşlarının vizesiz ya da kolay vizeyle giriş yapabildiği ülkeler arasında yer almakta olup, bu durum sağlık turizmi açısından avantaj sağlamaktadır. Bununla birlikte, bazı araştırmacılar (Johnston vd., 2010: 2-5), ülkeler arası yapılan hasta sevk anlaşmalarının sağlık turizmi kapsamında değerlendirilemeyeceğini ifade etmektedir. Johnston vd. (2011) ayrıca, bu tür sevklerin devlet finansmanı ile gerçekleştiğini ve dolayısıyla bireysel sağlık turizmiyle karıştırılmaması gerektiğini savunmaktadır. Diğer yandan, bireysel tercihle gerçekleştirilen sağlık amaçlı seyahatlerde hasta sevki, hekim ya da sağlık sistemlerinin bir yükümlülüğü değildir. Asya bölgesine ilişkin örneklerde de görüldüğü üzere, ulaşım kolaylığı ve mesafe gibi etkenler, sağlık turistlerinin tercihlerini ve sayılarındaki değişimi önemli ölçüde etkilemektedir (Lin, 2010: 6). Genel olarak mesafe açısından daha yakın olan ülkelere daha fazla sağlık turistinin geldiği gözlemlenmektedir.

3.2.5. Nüfus Yaşlanması

Dünya çapında daha da belirgin şekilde ortaya çıkan “küresel yaşlanma” olgusu ülkemiz bakımından da önemli fakat yeterli bir şekilde değerlendirilmemiş bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Nüfusun yaşlanması ile birlikte özellikle bakım ve sağlık hizmetleri ile kamu harcamalarında artış söz konusu olmaktadır. Ülkelerin ekonomik refah seviyesi yükseldikçe kadınların doğurganlık oranlarında bir düşüş gözlemlenmektedir. Bu duruma paralel olarak sağlık hizmetlerine yönelik erişimde artış olmakta ve kalitesi yükselmektedir. Ülkenin zenginliğinin artması ile yaşam beklentisi de doğru orantılı olarak artış göstermektedir. Yaşlanan nüfus yapısı, ülkelerin sağlık ve sosyal güvenlik harcamalarında artışa neden olarak bütçeleri üzerinde önemli bir baskı oluşturmaktadır. Bu durum, Türkiye açısından ileri yaş grubuna yönelik turizm faaliyetlerinin geliştirilmesini stratejik bir fırsat haline getirmektedir. Nitekim yaşlı bireylerin oluşturduğu bu turist segmenti, potansiyel bir gelir kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan, yaşlanma süreciyle birlikte kronik hastalıkların görülme sıklığında da artış meydana geldiği belirtilmektedir (Kumar vd., 2012: 177).

Örneğin, Amerikan sağlık sistemi kapsamında yapılan harcamaların yaklaşık %75’inin, kalp hastalıkları ve diyabet gibi kronik sağlık sorunlarına sahip bireyler için gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Bu bağlamda, günümüz koşullarında 65 yaş üzeri,

savaş sonrası doğan “Baby Boomers” kuşağı, hem en yüksek harcanabilir gelire sahip hem de seyahat etme eğilimi en fazla olan nüfus grubunu oluşturmaktadır. Yaşam standartlarında yaşanan değişimler de bu eğilim üzerinde etkili olmaktadır. Söz konusu hedef kitlenin demografik yapısı ve yaşam tarzı, özellikle kozmetik tıp, spa-wellness, termal sağlık merkezleri, emeklilere yönelik yaşam alanları, spor kompleksleri ve bağımlılık tedavi merkezleri gibi hizmet alanlarına yönelik talebin artacağını göstermektedir (Garcia-Altes, 2005: 93).

3.2.6. Turizm Olanakları

Seyahat ve turizm alanında, bireylerin belirli destinasyonları tercih etmelerine neden olan çekim unsurlarını inceleyen birçok çalışma gerçekleştirilmiştir (Saiprasert, 2011: 48). Yuan ve McDonald (1990), tatil tercihlerinde etkili olan çekicilik unsurlarını macera arayışı, avcılık faaliyetleri, çeşitli etkinliklere katılım, kozmopolit ortam, kültürel ve tarihsel zenginlik, bütçe dostu seçenekler ve ulaşım kolaylığı şeklinde sıralamaktadır. Benzer biçimde Fakeye ve Crompton (1991), destinasyon tercihinde etkili faktörleri altyapı kalitesi, yiyecek-içecek hizmetleri, sosyal olanaklar, konaklama imkânları, doğal ve kültürel değerler ile eğlence faaliyetleri olarak belirlemişlerdir. Turnbull ve Uysal (1995) ise bu faktörleri şehir konumu, konfor düzeyi, tarihsel ve kültürel miras, kırsal ortam, ekonomik uygunluk ve açık hava etkinlikleri şeklinde ifade etmektedir. Kim ve arkadaşları (2000), destinasyon çekiciliğini fiziksel çevre, eğlence ve gösteri imkânları, yüksek profilli etkinlikler ve altyapı başlıklarında incelemişlerdir. Chen ve arkadaşlarının (2000) gerçekleştirdiği araştırmada ise sağlık temalı destinasyonların seçiminde gevşeme ve rahatlama arzusu, çeşitli aktivitelerin bir arada sunulabilmesi, boş zamanın verimli değerlendirilmesi ve doğayla bütünleşme imkânı temel motivasyon unsurları arasında yer almaktadır.

Son yıllarda, özellikle Almanya’dan Türkiye’ye yönelik turist akışı bu motivasyon faktörlerinin sağlık turizmiyle birleştiği bir örnek olarak dikkat çekmektedir. 2023 yılında Almanya’dan Türkiye’ye gelen turist sayısı yaklaşık 6,2 milyon olarak gerçekleşmiş, 2024 yılında ise bu sayı 6,7 milyonu aşmıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024). Bu turistlerin önemli bir bölümü, diş tedavileri, göz sağlığı hizmetleri ve estetik uygulamalar gibi yaşam kalitesini artırmaya yönelik medikal işlemleri turizm hizmetleriyle birlikte değerlendirmeyi tercih etmektedir. Bu tercihler, doğa temelli etkinlikleri kapsayan ekoturizm imkânlarının sağlık turizminin koruyucu hizmet boyutunu desteklemesi açısından da önem arz etmektedir. Culpan (1987),

uluslararası turizmi pazarlama, talep, ulaşım ve konaklama olmak üzere dört temel unsur çerçevesinde incelemekte; sağlık hizmetlerini ise pazarlama boyutu içerisinde, tüketici ihtiyaçlarına odaklanan stratejik bir pazar segmenti olarak ele almaktadır. Nitekim tatil süreçlerinin bireylerde keyif ve memnuniyet yaratması, genel mutluluk ve iyi oluş düzeyini artırıcı bir etki meydana getirmektedir (Gibert & Abdullah, 2004: 103).

3.2.7. Sigorta Şirketleri

Sigorta şirketleri, hizmet maliyetlerini minimize edebilmek adına, kendi ülkelerinde yüksek fiyatlarla sunulan sağlık hizmetlerini daha düşük maliyetlerle temin edebilecekleri yabancı ülkelerdeki sağlık kuruluşları aracılığıyla müşterilerine sunmayı tercih etmektedirler. Ancak sağlık hizmetlerinin doğrudan insan yaşamıyla ilişkili olması, bu sürecin sanıldığı kadar basit yürütülmesini engellemektedir. Bu noktada, hizmetin içeriğine bağlı olarak taşıdığı riskin düzeyi sigorta kapsamını belirleyen temel unsurlardan biri olmaktadır. Nitekim Amerikan sigorta şirketlerinin, sınır ötesi sağlık hizmetlerini içeren poliçeler sunmaya başladığı, bu poliçelerin İrlanda, Kosta Rika, Singapur, Tayland ve Türkiye gibi ülkelerdeki sağlık tesislerini kapsadığı ifade edilmektedir (Reed, 2008: 1433).

Amerika Birleşik Devletleri'nde sağlık sisteminin büyük oranda özel sektör eliyle finanse edilmesi nedeniyle, bireyler yüksek maliyetli sağlık hizmetlerinden veya ülke içi yasal sınırlamalar nedeniyle erişemedikleri bazı tedavi türlerinden ötürü yurt dışında sağlık hizmeti arayışına girmektedirler (Crooks vd., 2011). Ancak, bu süreçte sigorta şirketlerinin çoğu, Amerika dışındaki ülkelerde sunulan sağlık hizmetlerine yönelik masrafları karşılamamaktadır. Öte yandan, Avrupa ülkeleri ve Kanada gibi kamu destekli sağlık sistemine sahip ülkelerde ise, sağlık hizmetlerindeki uzun bekleme süreleri, bireyleri sınır ötesi tedavi seçeneklerine yönlendirmektedir. Bununla birlikte, daha düşük maliyetli sağlık hizmeti sunan ülkeler bazı eleştirilere maruz kalmaktadır. Bu eleştirilerin başında, hekim hataları ya da tıbbi ihmal gibi sorunlar karşısında sigorta şirketlerinin hastalara sağladığı tazminatların sınırlı olması yer almaktadır (Yalçın, 2013: 32).

Genel olarak özel sağlık sigorta poliçeleri ve ülkelerin sağlık sistemleri, acil durumlar dışındaki sınır ötesi tedavi süreçlerini de kapsamlarına almaktadır. 2008 yılında bazı Amerikan merkezli sağlık kuruluşları ve sigorta firmaları, sağlık

hizmetlerinde dış kaynak kullanımını gündemlerine alarak, üyelerine aciliyet taşımayan cerrahi işlemleri veya tedavileri yurt dışında gerçekleştirme olanağı sunmaya başlamışlardır. Bununla birlikte, birçok Amerikan sağlık sigortası şirketi, olumsuz sonuçlanabilecek medikal uygulamalar neticesinde karşı karşıya kalınabilecek dava süreçlerinden duydukları endişe nedeniyle sağlık turizmine temkinli yaklaşmaktadır (Deloitte, 2008: 14). Ancak, sigortası olmayan ya da sınırlı kapsamlı sağlık sigortasına sahip bireyler açısından sağlık turizmi, hâlâ cazip bir seçenek olmaya devam etmektedir.

Kamu ve özel sigorta kuruluşlarıyla gerçekleştirilen uzun vadeli anlaşmalar, sağlık turizmi alanındaki başarının temel belirleyicilerinden biri olarak görülmektedir (Sziva, 2013: 22). Amerika Birleşik Devletleri'nde pek çok sigorta firması, sınır ötesi sağlık hizmetlerini içeren orta vadeli planlarını müşterilerine sunmaya başlamıştır. Almanya ve İngiltere gibi ülkelerde ise kamu girişimleri, bu ülkelerde başarıyla sonuçlandırılmayan bazı tedavi süreçlerinin tamamlanabilmesi amacıyla kamu kaynaklarıyla finansman desteği sağlamaktadır. Avrupa Birliği çerçevesinde, hastaların sınır ötesi tedaviye erişimini kolaylaştırmaya yönelik çeşitli düzenlemeler yapılmaktadır. Bu sayede AB vatandaşlarının, kamu finansmanı ile karşılanan tedavi hizmetlerini diğer üye ülkelerde de alabilmeleri mümkün hâle gelmektedir. Öte yandan, medikal sağlık hizmetlerini kapsayan seyahat sigortalarında ise kapsam açısından bazı sınırlamalar olabildiği ifade edilmektedir (İçöz, 2009: 9).

3.2.8. Seyahat İşletmeleri

1950'li yıllardan itibaren küresel ölçekte turizm hareketliliğinde önemli bir artış yaşanmış ve seyahat eden bireylerin profilleri giderek çeşitlenmiştir (Yuan & McDonald, 1990: 42). Sağlık amaçlı seyahat paketleri, özellikle ulaşım, konaklama, danışmanlık ve bakım hizmetlerinin entegre biçimde planlandığı çok aşamalı bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Culpan, 1987: 541). Seyahat acenteleri ve aracı kuruluşlar bu sürecin etkin biçimde yürütülmesinde önemli rol oynamakta; sağlık turizmi faaliyetlerinin pazarlanmasında hedefli stratejiler geliştirmektedir (Kim vd.,2000: 33). Bu kapsamda tatil sürecinin bireylerde memnuniyet ve iyi oluş düzeyini artırıcı etkileri de göz önünde bulundurulmakta; farklı ülkelerdeki sağlık hizmeti sunum kalitesinin, destinasyon çekiciliğini güçlendiren unsurlardan biri olduğu değerlendirilmektedir (Gibert & Abdullah, 2004: 110). Seyahat tercihlerinde etkili olan çekim unsurları arasında altyapı kalitesi, sosyal ve kültürel değerler, hizmet fiyatlarının uygunluğu ve

ulaşım kolaylığı gibi faktörler öne çıkmaktadır (Fakeye & Crompton, 1991: 12; Turnbull & Uysal, 1995: 86-87). Nitekim sağlık turizmine yönelik artan ilgi, ölkelerin pazarlama stratejilerini yeniden şekillendirmesine neden olmuş; sunulan hizmetlerin kapsamı, hasta memnuniyeti odaklı programlarla genişletilmiştir (Chen vd., 2000: 103). 2009 yılından itibaren Türk Hava Yolları'nın sağlık turizmine yönelik uygun maliyetli uçuş alternatifleri sunmaya başlaması ve asistan firmalar aracılığıyla tedavi, ulaşım, konaklama ve diğer destek hizmetlerinin koordine edilmesi bu alandaki gelişimin somut örneklerinden birini oluşturmaktadır. Türkiye'ye sağlık amacıyla gelen bireylerin, turistik amaçlı ziyaretçilere kıyasla daha yüksek harcama düzeyine sahip olması da sağlık turizminin ölkede ekonomisine katkısını göstermektedir.

3.3. SAĞLIK TURİZMİ HİZMETLERİNİN KAPSAMI

3.3.1. Medikal Turizm

Sağlık turizmi kapsamında değerlendirilen temel alanlardan biri olan medikal turizm, son yıllarda küresel ölçekte istikrarlı bir büyüme göstermektedir. Bu turizm türü, bireylerin yaşadıkları ölkede ya da bölge dışında, cerrahi müdahale veya tıbbi tedavi gibi sağlık hizmetlerinden yararlanmak amacıyla gerçekleştirdikleri seyahatleri kapsamaktadır (Jose & Sachdeva, 2010: 376). Medikal turizme yönelen bireylerin önemli bir kısmı, yaşadıkları ölkelerde yüksek maliyetli olan sağlık hizmetlerini, daha uygun ekonomik koşullar sunan diğer ölkelerde almak istemektedir (Vijaya, 2010: 53). Bu durum hem ekonomik avantaj arayışı hem de bazı ölkelerdeki gelişmiş sağlık altyapısı nedeniyle tercih edilmektedir.

Medikal turizm alanında Türkiye, sunduğu avantajlar sayesinde en çok tercih edilen destinasyonlar arasında yer almaktadır. Ölkede sunulan sağlık hizmetlerinin kalite düzeyi, uluslararası standartlara yakınlığı, uygun maliyet yapısı ve ulaşım imkânlarının elverişliliği, Türkiye'yi sağlık turizmi açısından cazip kılan başlıca faktörler arasında gösterilmektedir (Peters & Sauer, 2011: 118). Ayrıca, medikal turizm, turizm sektörünün alt dalları içerisinde ekonomik getirisi en yüksek olan türlerden biri olarak kabul edilmektedir (Ataman vd., 2017: 30). Bu durum, sağlık hizmeti ile turizm faaliyetlerinin birleşmesinin ulusal ekonomilere stratejik katkı sağlayabileceğini göstermektedir.

Sayın ve arkadaşlarına (2017) göre, medikal turizmin temel nitelikleri şu şekilde özetlenebilir:

- Medikal turizm alanında görev yapan kişilerin, sağlık hizmetlerine ilişkin temel bilgi ve yetkinliğe sahip olmaları gerekmektedir.

- Bu alanda faaliyet gösteren kuruluşların, uluslararası kalite standartlarını karşılayan fiziksel ve teknik koşullara sahip olması beklenmektedir.

- Sağlık hizmeti sunan kurumların, ortak lisans sistemlerine uyumlu biçimde çalışabilmeleri, küresel ölçekte iş birliklerini kolaylaştırmaktadır

- Medikal turizmi tercih eden bireylerin talepleri doğrultusunda; sağlık, konaklama ve ulaşımaya yönelik farklı sektörlerde yeni istihdam alanları oluşmaktadır.

- Sektörün gelişimini teşvik etmek amacıyla devlet destekleri sunulmakta ve bu destekler medikal turizmin yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamaktadır.

3.3.2. Termal ve SPA Turizmi

Bireylerin hem zihinsel hem de bedensel anlamda rahatlama arayışıyla yönelindikleri bir turizm biçimi olarak tanımlanan sağlık odaklı turizm, günümüzde olduğu kadar geçmiş dönemlerde de önemini korumuştur (Anderssen, 2016: 551). Özellikle sıcak su kaynaklarının terapötik etkileri, tarih boyunca farklı toplumlar tarafından şifa amacıyla kullanılmış ve bu kaynaklar yerleşim alanlarının oluşumunda belirleyici bir unsur olmuştur. Termal kaynaklar yalnızca gevşeme ve dinlenme değil, aynı zamanda çeşitli cilt hastalıklarının tedavisinde de destekleyici unsur olarak değerlendirilmektedir. Kaplıcalar bu tür kaynaklara örnek teşkil ederken, Türkiye sahip olduğu zengin jeotermal kaynak potansiyeliyle bu alanda güçlü bir destinasyon konumundadır (Belber & Turan, 2015: 457). Wellness hizmetleri, günümüzde termal ve kaplıca turizmi sunan tesislerin büyük bir bölümünde yer almakta olup, bu hizmetlerin sunum biçimi coğrafi ve kültürel faktörlere bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde wellness uygulamaları daha çok bireylerin sağlıklarını iyileştirme ve sürdürme amacına odaklanırken; Avrupa'da bu uygulamalar, bireylerin kendilerini iyi hissetme ve dış görünümünü iyileştirme beklentilerine hitap etmektedir (Baysal ve Çimen, 2016: 26-27). Bu yaklaşım farklılıkları, wellness kavramının bölgesel yorumlara göre şekillenebildiğini ortaya koymaktadır.

Dunn (1959), wellness kavramını bireylerin ruhsal ve fiziksel sağlıklarını dengede tutmaları, bu dengeyi sürdürebilmeleri ve yaşam kalitelerini artırmaları

yönünde benimsenen bütüncül bir yaşam felsefesi olarak tanımlamaktadır (Dikmetaş Yardan vd., 2014: 28).

3.3.3. İleri Yaş ve Engelli Turizmi

İleri yaş grubundaki bireyler, turizm sektöründe düzenli harcama potansiyeline sahip olmalarına rağmen, yaşa bağlı kısıtlılıklar nedeniyle turizm faaliyetlerinden sınırlı ölçüde yararlanabilmektedir. Buna karşın, genç turistler hem fiziksel avantajları hem de hedeflerine daha kolay ulaşabilmeleri sayesinde daha geniş turizm seçeneklerine erişebilmektedir. Ayrıca pazarlama stratejilerinin büyük ölçüde genç hedef kitleye yönelik olarak tasarlanması, yaşlı bireylerin bu faaliyetlerden dışlanmasına neden olabilmektedir. Sniadek (2006), ileri yaş turizminin gelişebilmesi için, bu grubun ihtiyaç ve beklentilerine uygun pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Üstelik bu yaş grubunun sayısının giderek artması, turizm sektörü açısından önemli bir fırsat alanı sunmaktadır. Koç'a (2021) göre, yaşlı turistlerin seyahat tercihlerinde doğal çevrenin bozulmamış olması önemli bir ölçüttür. Ayrıca, bu grup genellikle sıcak iklim bölgelerini tercih etmekte ve seyahatlerinde dinlenme ve rahatlama beklentilerini ön planda tutmaktadır.

Avrupa ülkelerinde tedavi maliyetlerinin artması, bireyleri alternatif sağlık çözümleri aramaya yönlendirmektedir. Bu doğrultuda, yurt dışında tedavi olma seçeneği hem bireyler hem de sosyal güvenlik kurumları açısından ekonomik bir alternatif olarak öne çıkmaktadır. Özellikle yaşlı nüfusun nörolojik hastalıklara daha sık maruz kalması, bu grubu sağlık turizmi kapsamında farklı ülkelere yönlendiren başlıca nedenlerden biridir (Kantar ve Işık, 2014: 16-18). Fiziksel ya da zihinsel engeli bulunan bireylerin, gündelik yaşamda birçok alanda karşılaştığı erişim sorunları, seyahat etme isteklerini de kısıtlayabilmektedir. Engelli bireyler doğuştan ya da sonradan edinilen bir sağlık durumu nedeniyle bazı faaliyetleri sınırlı düzeyde gerçekleştirebilmektedir. Ancak bu gruba özgü seyahat taleplerinin artması, yalnızca engelli bireylerin ihtiyaçlarına hizmet sunan özel seyahat acenteleri ile engelli erişimine uygun araç kiralama firmalarının kurulmasına neden olmuştur. Bu tür hizmet sağlayıcıların temel amacı, engelli bireylerin konforlu ve güvenli biçimde seyahat edebilmesini temin etmektir (Keleş, 2019: 30).

Engelli olan kitle dünya genelinde azınlıktır. Dolayısıyla turizm pazarında farklı bir alan oluşturmaktadırlar. Engelli kişilerinde diğer sağlıklı kişiler gibi yaşamaya

hakları vardır. Bu duruma baēlı olarak da özel kişilere uygun niteliklerin saēlanmasıyla hizmet verilmeye başlanmıştır. Engelli turizminin desteēine baēlı olarak engelli kişiler de yaşamını normal kişiler gibi devam ettirebilmektedirler (Zengin ve Eryılmaz, 2013: 55-57).

İKİNCİ BÖLÜM

SAĞLIK TURİZMİNDE TURİST REHBERLERİNİN ÖNEMİ

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), sağlık kavramını yalnızca hastalık veya sakatlık durumunun olmaması değil, fiziksel, zihinsel ve sosyal açıdan tam bir iyilik hali olarak tanımlamaktadır (DSÖ, 1948). Günümüzde bireylerin turistik amaçlı seyahat etme nedenlerinden biri de sağlıkla ilgili ihtiyaçlarını karşılamaktır. Öztürk ve Yazıcıoğlu'na (2012) göre, sağlık turizmi; kaybolan sağlığın yeniden kazanılması, estetik amaçlı çeşitli operasyonların gerçekleştirilmesi, ilik ve organ nakli ya da fizik tedavi gibi farklı sağlık hizmetlerinin alınması amacıyla kişilerin kendi ülkelerinden farklı bir ülkeye seyahat etmesini ifade etmektedir. Dolayısıyla, bireylerin kültürel, dilsel ve sosyal açıdan yabancı bir ortama yönelmesi söz konusudur. Genel anlamda sağlıkla ilgili konularda bilgiye ihtiyaç duyulmasının yanı sıra, kültürel ve dilsel farklılıklar nedeniyle profesyonel rehberlik hizmetine gereksinim ortaya çıkmaktadır. Uygulanacak tedavi süreçlerinin, konaklama düzenlemelerinin ve gidilecek mekânların daha kolay bulunabilmesi açısından turist rehberleri önemli bir rol üstlenmektedir. Ayrıca, sağlık turizmi farklı alt alanları kapsamakta olup, bireylerin çeşitli etkenlere bağlı olarak seyahat edecekleri ülkeyi seçmeleri ve bulundukları ülkeden bir firma aracılığıyla planlama yapmaları durumunda, seyahatin tüm aşamalarının düzenli ve konforlu şekilde yürütülmesi noktasında turist rehberlerinin katkısı belirleyici olmaktadır (Aydın, 2012: 92-94).

1. TURİZM REHBERLİĞİ MESLEĞİ

1.1. TURİZM REHBERLİĞİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Rehberlik mesleği, kökenleri itibarıyla insanlık tarihinin en eski uğraş alanlarından biri olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar tarihsel bağlamda meslek olarak tanımlanması daha yakın dönemlere ait olsa da bu mesleğin izleri MÖ 5. yüzyılda yaşamış ve "tarihin babası" olarak anılan Herodotos'a kadar uzanmaktadır. Hatta rehberlik olgusu, Herodotos'tan çok daha önceki dönemlerde dahi çeşitli biçimlerde varlık göstermiştir. Kavramsal olarak "rehber" terimi kullanılmamış olsa da insanların avcı-toplayıcı topluluklar halinde yaşadığı ilkel dönemlerden itibaren, farklı alanlarda yön gösteren kişilere ihtiyaç duydukları bilinmektedir (Güneş ve Şengül, 2017: 12). Bu çerçevede değerlendirildiğinde, rehberliğin tarihsel süreklilik taşıyan ve insanla birlikte evrilen bir meslek olduğu söylenebilir.

"Travel" kelimesinin kökenine ilişkin yapılan dilsel incelemelerde, bu kelimenin Latince'deki "çalışma" ya da "zahmet" anlamına gelen travail sözcüğünden türediği ifade edilmektedir. Bu etimolojik bağlam, seyahatin tarih boyunca zorluk ve çaba gerektiren bir eylem olduğunu ortaya koyarken, aynı zamanda rehberlik mesleğinin de köklü bir geçmişe sahip olduğunu vurgulamaktadır. Rehberlik mesleğinin ne zaman ortaya çıktığı konusunda kesin bir görüş birliği bulunmamakla birlikte, insanlık tarihinin erken dönemlerinde özellikle avcı-toplayıcı yaşam tarzının egemen olduğu çağlarda bazı bireylerin diğer kabile üyelerine besin kaynaklarını gösterme, barınak arayışı ve yön bulma gibi temel ihtiyaçlar doğrultusunda rehberlik ettiği düşünülmektedir (Ahipaşaoğlu, 2006: 68). Tarihsel süreç içerisinde rehberler; kutsal alanlara yapılan ziyaretlerde, kıtalararası göç hareketlerinde, savaş seferlerinde, ticaret yollarında ve kara ya da deniz yolculuklarında öncü roller üstlenmişlerdir (Eser, 2018: 27). Bu durum, rehberliğin yalnızca modern turizmle sınırlı bir meslek olmadığını, aksine çok eski çağlardan beri toplumların gelişiminde işlevsel bir rol üstlendiğini göstermektedir.

MÖ 8. yüzyıldan itibaren düzenlenmeye başlayan olimpiyat oyunları, Yunanistan yarımadasına olan seyahatlerin düzenli hale gelmesini sağlamış ve bu gelişme, rehberlik faaliyetlerinde belirgin bir artışa neden olmuştur. Eski Yunan dilinde seyahat ve rehberlikle ilişkilendirilen pek çok terim bulunmakta olup, bunlardan biri olan "eksegetes" kelimesi, "yol gösteren, açıklayıcı, yorumlayıcı" anlamlarını taşımaktadır. Bu terim, zaman içerisinde evrilerek günümüzde kutsal metinlerin yorumu anlamına gelen "exegesis" kelimesine dönüşmüştür (Tanrısever, 2019: 54). Diğer taraftan, "periegetes" kelimesi ise "yabancılarla rehberlik eden", "önemli şeyleri gösteren" veya "danışmanlık yapan kişi" gibi anlamlar içermektedir ve günümüz "rehber" kavramına doğrudan karşılık gelen bir terim olarak değerlendirilmektedir (Lexidium, 2023). Her iki kavram da Latince kökenli "cicerone" terimiyle örtüşmekte ve rehberlik mesleğinin tarihsel temellerini ortaya koymaktadır (Güneş ve Şengül, 2017: 15).

Büyük İskender'in Anadolu Seferi sırasında karşılaştığı coğrafi, dilsel ve kültürel zorluklar, yerel halkla etkileşim kurmasını zorunlu kılmıştır. Bu süreçte, özellikle Likya bölgesinde, İskender'in bir Likyalı rehber aracılığıyla bölgeyi tanıdığı ve stratejik kararlarında bu bilgiden yararlandığı ifade edilmektedir. Antik kaynaklarda bu rehberin hem coğrafi bilgi hem de halkın inanç sistemleri konusunda İskender'e yön gösterdiği belirtilmektedir. Bu durum, rehberliğin yalnızca yön bulma değil, aynı

zamanda askerî, kültürel ve politik rehberlik boyutları da içerdiğini göstermektedir (Armayer, 1978: 1-8)

Antik Mısır’da rahiplerin, özellikle kutsal alanlara (örneğin Heliopolis, Karnak, Memphis) gelen ziyaretçilere rehberlik ettiği bilinmektedir. Bu rahipler, tapınak kültürünü açıklamak, tanrıların sembollerini yorumlamak ve ritüelleri yönlendirmek gibi görevler üstlenmişlerdir. Özellikle Yunanlıların ve Perslerin Mısır’a yaptıkları ziyaretlerde, rahiplerin bilgi aktarımını kolaylaştıran ve kültürel arabuluculuk rolü üstlenen ilk rehber figürleri olduğu düşünülmektedir. Bu rehberlik hem dini bilgilerin aktarımı hem de etkileşimi kolaylaştıran yorumlayıcı bir işlev taşımıştır (Assmann, 2001: 94-98).

Roma döneminde rehberlik mesleğiyle ilişkilendirilen “Ciceron” terimi, adını ünlü Roma devlet adamı, hatip ve düşünür Marcus Tullius Cicero’dan almıştır. Bu kavram, özellikle Roma İmparatorluğu döneminde rehberlik yapan kişilere verilen unvanlardan biri olarak dikkat çeker. “Cicerone” kelimesi, zamanla “çok konuşan” ya da “gevezelik eden” gibi çağrışımlar kazanmakla birlikte, rehber anlamında da yaygın şekilde kullanılmıştır (Etymonline, 2023). İ.Ö. 1. yüzyılda Roma’da yaşamış olan Cicero, etkileyici hitabeti ve felsefi çalışmalarıyla tanınır. Onun retorik anlayışı, “Ciceronian hitabet” olarak adlandırılan önemli bir konuşma tarzını temsil eder (Güneş ve Şengül, 2017: 16). Tarih boyunca ikna kabiliyeti yüksek, konuşma gücüyle etki yaratan kişiler “Ciceron” sıfatıyla anılmıştır (Gülmez ve Demirkollu, 2013: 414). Öte yandan, Roma İmparatoru Hadrianus’un 116–138 yılları arasında gerçekleştirdiği Mısır gezisinde kendisine rehberlik eden kişiler, rehberlik mesleğine dair yazılı ilk örneklerden biri olarak değerlendirilmektedir (Değirmencioğlu, 2001: 13).

Roma İmparatorluğu döneminde ulaşımındaki gelişmeler ve farklı coğrafyalarda artan refah düzeyi, sağlık amacıyla yapılan seyahatlerin de yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu dönemde, dünyanın çeşitli bölgelerinde sağlık turizmi potansiyeline sahip alanlara, tedavi amacıyla seyahatlerin gerçekleştiği bilinmektedir. Zamanla İslamiyet ve Hristiyanlığın yayılmasıyla birlikte, inanç temelli seyahatler ortaya çıkmış; hac ibadetini yerine getirmek isteyen inananlar Kudüs, Medine ve Mekke gibi kutsal şehirleri ziyaret etmeye başlamıştır. Bu ziyaretler sırasında rehberlerden alınan hizmetlerin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir (İçöz, 2011: 76).

11.yüzyılda başlayan ve Orta Çağ’ın en yıkıcı olaylarından biri olarak kabul edilen Haçlı Seferleriyle birlikte kitlesel hareketlilik hız kazanmıştır. Bu süreçte,

rehberlerin ordulara eşlik ettiği, daha önce hiç girilmemiş topraklara ulaşmada askerler için yön gösterici bir rol üstlendikleri belirtilmektedir. 16. yüzyılda ise İngiltere’deki aristokrat ve soylu ailelerin çocuklarına eğitim amacıyla Avrupa’ya üç yıl süren geziler düzenlemesi yaygınlaşmıştır. Bu geziler sıklıkla Almanya, Avusturya, Fransa ve özellikle Rönesans’ın merkezi olarak bilinen İtalya’ya yapılmıştır. “Büyük Tur” (Grand Tour) olarak adlandırılan bu seyahatlerde, öğrencilere eşlik eden öğretmenler aynı zamanda rehberlik görevini de üstlenmiştir (Üçöz, 2012: 5). Ayrıca, İtalya’daki klasik eserleri daha iyi tanıyabilmeleri amacıyla, bu gezilere katılan soylulara yerel rehberler, yani “Ciceron”lar eşlik etmişlerdir (Çokışler ve Öter, 2014: 196).

Seyahat ve rehberlik kavramları, tarih boyunca birbirinden ayrılmaz bir ikili olarak değerlendirilmiştir. Seyahat devrimi, dünya genelinde seyahat eden birey sayısının artmasına önemli ölçüde katkı sağlamıştır. İnsanların sosyal, ekonomik, kültürel ve demografik özellikler açısından çeşitlenmesiyle birlikte, turizm daha geniş kitlelere yayılmış; ulaşım teknolojisindeki gelişmeler ise seyahat maliyetlerini azaltarak zaman tasarrufu ve konfor sağlamıştır (Aracı ve Koçak, 2014: 24). Bu artış, rehberlik hizmetlerine olan talebi de doğru orantılı olarak yükseltmiştir. Yeni tüketim anlayışının etkisiyle ortaya çıkan seyahat acenteleri, bireylere ulaşım, konaklama ve rehberlik gibi hizmetleri bir arada sunmaya başlamıştır (Eser, 2018: 49; Kozak, 2012: 78).

İnsana özgü bir davranış biçimi olan turizm, Sanayi Devrimi sonrasında bugünkü biçimini almaya başlamıştır. Bu bağlamda, İngiltere merkezli Thomas Cook firması, Sanayi Devrimi sonrası dönemde en önemli turizm hareketlerinden birini başlatan öncü kuruluş olarak kabul edilmektedir. İflasından önce dünya çapındaki en büyük tur operatörlerinden biri olan Thomas Cook, tren ile Leicester’dan Loughborough’a düzenlediği ilk geziyle modern turizmin temelini atmıştır. Bu organizasyonda rehberlik görevini de bizzat kendisi üstlenmiş ve bu yönüyle, modern zamanların ilk grup turunun rehberi olarak anılmıştır (Akbulut, 2006: 38).

20. yüzyıl, turizm alanında önemli gelişmelere sahne olmuştur. Özellikle İngiltere’deki sendikal hareketlerin etkisiyle, Sanayi Devrimi sonrasında oluşan yeni işçi sınıfı ücretli izin hakkı kazanmıştır. Bu gelişme, ilerleyen yıllarda “kitle turizmi” olarak adlandırılan turizm hareketinin temelini oluşturmuştur. İşçilerin boş zamanlarını değerlendirebilmeleri amacıyla 1937 yılında “The Worker’s Travel Association (İşçi Seyahat Derneği)” isimli bir birlik kurulmuş ve bu birlik aracılığıyla 24.000 tatil rezervasyonu gerçekleştirilmiştir (Kozak vd., 2013: 5).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 13. maddesi ile bireylerin bir ülkede özgürce seyahat etme hakkı güvence altına alınmıştır. Bu hak sayesinde insanlar daha sık seyahat etmeye başlamış ve seyahat etmek, bireylerin yaşamlarında bir ihtiyaç haline gelmiştir. Artan bu turizm hareketliliği, doğal olarak turist rehberlerine duyulan talebin de artmasına neden olmuştur (Tetik, 2006: 54).

Tarih boyunca, tüm dünyanın ortak hafızasında yer edinen önemli rehber figürleri bulunmaktadır. Bu rehberlerden bazılarının Anadolu'da doğduğu ve burada yaşam sürdüğü bilinmektedir. Tarihin babası olarak anılan Herodotos, Pausanias ve Strabon, Antik Çağ'da gezgin, rehber ve coğrafyacı kimlikleriyle öne çıkmıştır. Bu isimler, ziyaret ettikleri coğrafyaların tanımlarını yaparak, buralarda yaşayan halkların yaşam biçimlerini eserlerinde ayrıntılı biçimde betimlemişlerdir (Çokışler, 2021: 19).

1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesi, Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma sürecindeki ilk adımlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu fermanla birlikte Osmanlı Devleti ile Avrupa devletleri arasında diplomatik ve kültürel ilişkiler yeniden şekillenmiş; eğitim, ticaret ve güzel sanatlar alanlarında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle Avrupalı devletlerin Rusya'yı Akdeniz ve Avrupa dışında tutma amacıyla girdiği Kırım Savaşı'nda, Osmanlı Devleti'nin Müttefik güçler (İngiltere ve Fransa) safında yer alması, Avrupa kamuoyunun Osmanlı topraklarına ve özellikle İstanbul'a olan ilgisini daha da artırmıştır. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak, İstanbul yalnızca siyasi değil, aynı zamanda kültürel bir cazibe merkezi haline gelmiş ve kente gelen yabancı ziyaretçilerin sayısında belirgin bir artış yaşanmıştır (Yenipınar ve Zorkirişçi, 2013: 112).

1883 yılında İngiliz Thomas Cook firması ile Belçikalı Wagon-Lits şirketinin iş birliğiyle Paris-İstanbul arasında başlatılan tren seferleri, İstanbul'a gelen yabancı ziyaretçi sayısında önemli bir artışa neden olmuştur (Güleryüz, 2020: 1435). Bu ziyaretçiler, şehirde gerçekleştirdikleri geziler sırasında çeşitli konularda iletişim kurmak zorunda kaldıkları yerel halkla anlaşabilmek adına rehber desteğine ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyaç doğrultusunda İstanbul'da yeni bir meslek grubunun ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Kalyoncu, 2018: 48; Timur, 2019: 84). "Tercüman rehber" olarak anılan bu meslek, dönemin çok dilli ve çok kültürlü yapısı içinde, başta Ermeni, Süryani, Musevi, Rus, Fransız, İtalyan ve Maltalı Levanter topluluklara mensup bireyler tarafından icra edilmiştir. (Eker vd., 2019). Yabancı dil bilgisine sahip bu kişiler için

rehberlik cazip bir meslek olarak görülürken, Müslüman Osmanlı vatandaşları açısından meslek ilgi çekici bulunmamış, hatta bazı çevreler tarafından dini açıdan sakıncalı değerlendirilmiştir. Ayrıca dönemin milliyetçilik akımlarının etkisiyle, bu rehberlerin Osmanlı karşıtı söylemlerde bulunarak propaganda yaptıkları da dile getirilmektedir (Yenipınar ve Zorkirişçi, 2013: 113).

Osmanlı döneminde, gayrimüslim uyruklu rehberlerin devlet aleyhine propagandaya varan etkinliklerde bulundukları bir ortamda, bu faaliyetlerin önüne geçmek ve mesleğin belli kurallar çerçevesinde icra edilmesini sağlamak amacıyla bir düzenleme yapılmıştır. Bu bağlamda, 29 Ekim 1890 tarihinde yayımlanan ve altı maddeden oluşan 190 sayılı "Seyyahine Tercümanlık Yapan Kişiler Hakkında Nizamname" yürürlüğe konmuştur. Bu nizamnamenin uygulanmasından dönemin belediyeleri sorumlu tutulmuştur (Çimrin, 1995: 106). Söz konusu düzenleme, rehberlik mesleğinin kurumsallaşmasına yönelik ilk resmi adım olarak kabul edilmekle birlikte, uygulama sürecinde yeterli etkinliğin sağlanamadığı ifade edilmektedir. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte rehberlik, denetimden uzak ve kontrolsüz bir meslek olarak varlığını sürdürmüştür (Güneş ve Şengül, 2017: 10). Ancak savaş döneminde, yabancı dil bilen bazı vatansever aydınlar, kolej öğrencileri ve emekli subaylar gönüllü olarak rehberlik görevini üstlenmiştir (Çimrin, 1995: 107). Bu dönemin öne çıkan önemli isimleri arasında, ihtiyaç halinde yabancı kişilere eşlik eden Ahmet Esat Tomruk (namıdiğer İngiliz Kemal) ve Kıbrıslı Hayri Bey yer almaktadır.

Cumhuriyetin ilanının ardından, 6 Kasım 1923 tarihinde, ülkenin tanıtımına katkı sağlamak amacıyla yabancı dil bilen bir grup idealist genç tarafından Türk Seyyahin Cemiyeti kurulmuştur. Daha sonraki süreçte bu cemiyetin adı Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu olarak değiştirilmiştir. Söz konusu kurum, yalnızca rehberlik faaliyetlerinin yürütülmesine katkı sunmakla kalmamış, aynı zamanda Türkiye'de turizmin gelişmesine ve bu alanda doğru politikaların yerleşmesine yönelik önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda, dönemin olumsuz yabancı propagandalarının önüne geçilmesine katkı sağlanmış, rehberlik mesleğinin azınlıkların tekelinden çıkarılarak Türk gençlerinin de bu alanda aktif olarak yer almasının teşvik edilmesi hedeflenmiştir (Kozak vd., 2014: 47; Değirmencioğlu, 2001: 98).

8 Kasım 1925 tarihinde yürürlüğe giren 2730 sayılı "Ecnebi Seyyahlara Tercümanlık ve Rehberlik Edecekler Hakkında Kararname", tercüman rehberliğe kabul şartları, meslek disiplini ve görev gereklerine ilişkin çeşitli maddeleri içermektedir

(Arslantürk vd., 2016: 915). On maddeyi kapsayan bu düzenleme, rehberlik mesleğinde eğitimin önemine vurgu yaparken, mesleğin icrası için belirli sınavların başarıyla geçilmesini zorunlu kılmıştır. Ancak, o dönemde turizm ya da turistik faaliyetlerle ilgilenen özel bir kamu kurumu bulunmadığından, kararname kapsamında öngörülen uygulamaların yürütülmesi belediyelere devredilmiştir. Bu durum ise düzenlemenin etkin bir şekilde uygulanmasını engellemiş, rehberlerin yeterli donanımına sahip olup olmadıkları sağlıklı biçimde değerlendirilememiştir. Dolayısıyla kararname, pratikte etkisiz kalmış ve yalnızca kâğıt üzerinde kalan bir düzenleme niteliği taşımıştır (Güneş ve Şengül, 2017: 12).

1928 yılında, İstanbul İli İktisat Müdürlüğü tarafından tercüman rehberlerin yetiştirilmesine yönelik bir eğitim programı düzenlenmiştir. O yıl ilk kez Türkiye’de katılımcıların sınavdan başarılı olmalarına bağlı olarak kurs almaları ve rehberlik belgesi almak için hak kazanması durumu uygulamaya girmiştir. Aldığı kurstan başarılı olan 50 kişi tercüman-rehber olarak mezun olup Türkiye’de ilk belge sahibi rehberler olarak yer almaktadır. 1928 yılı sonrasında 53 kişinin başarılı bir şekilde mezun olduğu farklı bir kurs 1935 yılında açılmış ve mezunları mesleklerini yapabilmek için rehberlik vesikalarını almışlardır (Değirmencioğlu, 1998: 76). 1932 yılında, Türkçe bilen yabancı uyruklu kişilerin rehberlik faaliyetlerine son verilmiş; bu uygulama, mesleğin ülke çıkarlarına uygun şekilde ve profesyonel bir zeminde sürdürülmesini sağlamak amacıyla çıkarılan yasal düzenlemeyle hayata geçirilmiştir (Evcin, 2014: 55).

1950 yılında toplanan İkinci Turizm Danışma Kurulu’nda, rehberlik mesleğinin turizm sektörü içerisindeki yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. Dönemin Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürü Halim Alyot tarafından sunulan bildiride, rehberliğin ülke çapında tanımlanmasında özel bir yere sahip olduğu vurgulanmıştır. Turizm faaliyetlerinin gelişim sürecinde seyahat acenteleriyle birlikte rehberlerin de önemli sorumluluklar üstlendikleri ifade edilmiş; rehberlerin, ülkeler için etkili birer tanıtım aracı olduğu ve turistlerin ihtiyaç duyduğu temel unsurlar arasında yer aldığı belirtilmiştir. Bildiride ayrıca, bir rehberde bulunması gereken niteliklere dair değerlendirmelere de yer verilmiştir (Çimrin, 1995: 115).

1951 yılında rehberlik kurslarının açılmasına yönelik faaliyetlerin devam ettiği görülmektedir. Bu kapsamda, Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) tarafından düzenlenen kurslara katılan üniversite mezunu 129 kişi, tercüman-rehber unvanını almaya hak kazanmıştır. 1960’lı yıllarda ise Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) ve

Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı (TMGT) tarafından benzer kurs faaliyetleri sürdürülmüştür. 1963 yılında kurulan Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın ise ilk resmi rehberlik kurslarını 1965 yılında açtığı ve bu kursların Antalya, İstanbul ve İzmir'de düzenlenerek mezunlar verdiği belirtilmektedir (Güneş ve Şengül, 2017: 13).

1965–1968 yılları arasında yürütülen bu kurslar, 1925 tarihli ve 2730 sayılı kararnameye dayanan genelgeler doğrultusunda düzenlenmiş olmakla birlikte, ilgili kararname çağın koşullarını karşılamaktan uzaktır. Mesleğin güncel ihtiyaçlara uygun bir yapıya kavuşturulması amacıyla hazırlanan ilk yönetmelik ise 3 Eylül 1971 tarihli ve 13945 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan "Tercüman Rehber Kursları ve Tercüman Rehber Yönetmeliği"dir. Bu yönetmelik, 21 Mart 1974 tarihinde revize edilerek "Profesyonel Turist Rehberliği Kursları ve Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği" adıyla yeniden düzenlenmiştir (Değirmencioğlu, 2001: 25).

Düzenlenen yönetmelik 1971 yılından 2012 yılına kadar geçen zaman içerisinde pek çok değişikliğe uğramıştır. Yapılan bu değişikliklerden en önemlisi rehber olabilmek için eğitim derecesi koşulunu lise seviyesinden ön lisans seviyesine çıkaran 25.11.2005 tarihli düzenlemedir. Bu değişiklik ile birlikte Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği meslek kanun çıkarılmasına kadar geçen zaman diliminde eğitim, kontrol, belgelendirme ve çalışma koşulları konusunda gerekli düzenin korunmasının sağlandığı belirtilmektedir (Eser, 2018: 28-30).

Uzun yıllar boyunca yalnızca yönetmeliklerle düzenlenen rehberlik faaliyeti, yasal bir zemine tam anlamıyla oturtulamamış olması nedeniyle çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır (Yenipınar vd., 2014: 14). Bu durum, sektörde aktif olarak görev yapan rehberler, ilgili akademisyenler, meslek odaları ve konuyla ilgilenen diğer paydaşların ortak çabalarıyla aşmaya çalışılmıştır. Bu çabaların bir sonucu olarak 22 Haziran 2012 tarihinde 6326 sayılı "Turist Rehberliği Meslek Kanunu" yürürlüğe girmiştir (Eser, 2018: 30; Koçak ve Kabakulak, 2018: 26-28). 17 Nisan 2024 tarihinde ise 7500 sayılı "Turist Rehberliği Meslek Kanunu ile Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile çeşitli değişiklikler yapılmıştır (Resmî Gazete, 27 Nisan 2024). Söz konusu kanunla birlikte mesleğe ilişkin yasal tanımlar yapılmış, rehberlik mesleği için standartlar belirlenmiş ve çeşitli düzenlemeler getirilmiştir. Her ne kadar uygulama sürecinde çeşitli aksaklıklar yaşansa da bu kanunun yürürlüğe girmesi rehberlik mesleği açısından önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir.

1.2. TURİST REHBERLERİNİN ÖZELLİKLERİ VE MESLEKİ ROLLERİ

Turist rehberliği mesleği, rehberlerin görevleri süresince farklı kültürlerden bireylerle tanışmalarını ve bu bireylerle doğrudan etkileşime girmelerini mümkün kılmaktadır. Bu etkileşim, bireyin sosyal çevresinin gelişmesine katkı sağlarken aynı zamanda insan ilişkileri ve özgüven açısından da olumlu etkiler yaratmaktadır. Rehberlik faaliyetlerinin dinamik, özgürlük sunan ve hareketli bir doğaya sahip olması, farklı destinasyonların keşfedilmesine imkân tanımakta ve mesleği keyifli kılmaktadır. Bu sürecin bir sonucu olarak rehberler hem genel kültürel birikimlerini hem de mesleki bilgi düzeylerini sürekli geliştirme fırsatı elde etmektedir. Nitelikli bir eğitim almış ve kişisel gelişimine önem veren rehberlerin, turizm sektöründeki diğer paydaşlara kıyasla daha yüksek gelir elde etme şansına sahip oldukları ifade edilmektedir (Güzel, 2014: 53-55). Bu yönüyle turist rehberliği günümüzde popüler meslek grupları arasında değerlendirilmektedir.

Ancak mesleğin kendine özgü bazı zorlukları da bulunmaktadır. Ahıpaşaoğlu'na (2006) göre, turist rehberliği mesleği; fiziksel dayanıklılık gerektirmesi, mevsimlik özellik taşıması, dışsal faktörlere bağımlı olması, iş güvencesinin sınırlı olması, çok disiplinli bir bilgi birikimi gerektirmesi, emeklilik koşullarının yetersizliği ve mesleki yenilenme ihtiyacının sürekliliği gibi özellikler barındırmaktadır. Bu durum, rehberlik mesleğinin genel turizm sektörünün temel karakteristikleriyle benzer nitelikler taşıdığını da göstermektedir.

Turist rehberleri, seyahatlerin önemli bir parçası olarak ziyaretçilere eşlik ederek onların deneyimlerini kolaylaştırıcı bir rol üstlenmektedir. Rehberler, seyahatin planlanan şekilde sorunsuz ve keyifli geçmesine katkıda bulunmakta; ziyaret edilen bölgeler hakkında bilgi sunarak gezinin hem öğretici hem de anlamlı hale gelmesini sağlamaktadır. Bu sorumluluklarının yanı sıra, rehberlerin sergilediği tutum, davranış ve iletişim becerileri, turistlerin genel memnuniyet düzeyini etkileyen başlıca unsurlar arasında yer almaktadır. Aynı zamanda bu etkileşim sürecinde rehberler, Türkiye'nin ve Türk kültürüne ait imajının şekillenmesinde doğrudan etkili olmaktadır (Kuşluvan ve Çeşmesi, 2002: 14). Ayrıca turist rehberlerinin bazı işlevleri ve bu işlevlere bağlı birtakım niteliklerinin de olduğu belirtilmektedir. Söz konusu olan nitelik ve işlevler Tablo 1'de yer almaktadır.

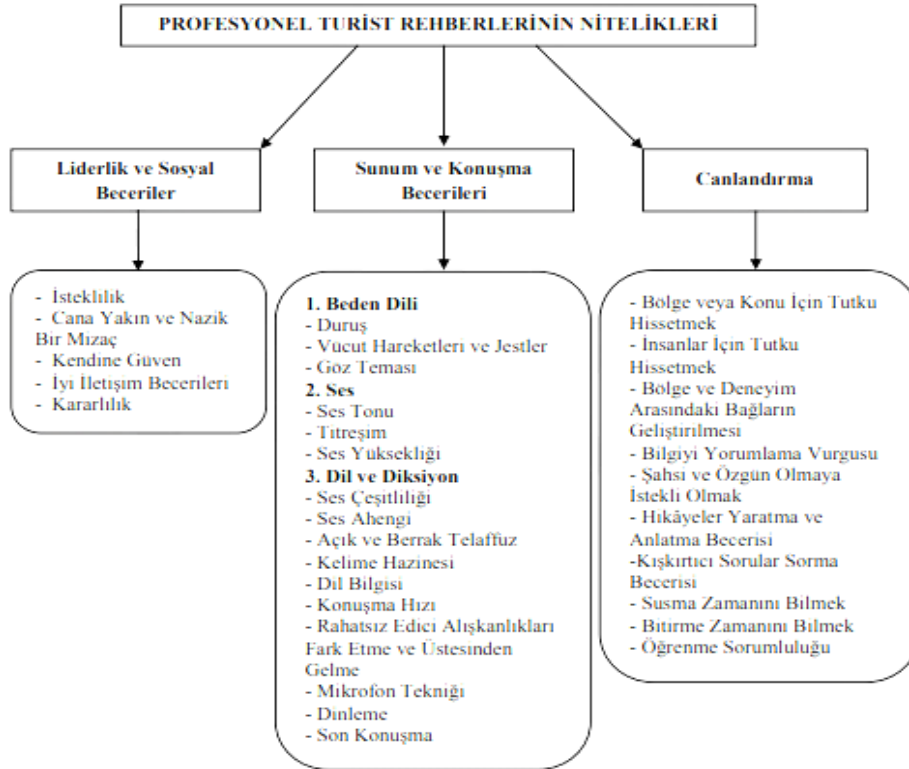
Tablo 1. Profesyonel Turist Rehberlerinin Temel İşlevleri ve Nitelikleri

Temel işlevler	Nitelikler
İletişim	-Sözlü ve yazılı iletişim becerisine sahip olmak
Yönetim	-Planlama yapabilmek - Organizasyon yeteneğine sahip olmak - Koordinasyon sağlayabilmek - Liderlik yapabilmek - Denetim becerisine sahip olmak
Tanıtma ve Bilgilendirme	-Tanıttığı turizm mahallini tüm yönleriyle tanıma, anlama ve sevmek
Eğlendirme	-İnsanları anlama ve hoş görme -Dışa dönük ve sosyal olma -Esprili olma
Olağanüstü Durumlarda Baş Edebilme	-Teknik bilgi ve beceriler -Soğukkanlı ve dayanıklı olma
Hakkaniyeti Sağlama	-Hukuk bilgisi -Hakkaniyet ve iş ahlakı duygusu -Dürüst davranma

Kaynak: Yıldız vd., 1997.

Yıldız ve arkadaşlarının (1997) gerçekleştirdiği kategorilendirme çalışmasına ek olarak, Çolakoğlu ve arkadaşlarının (2010) tarafından profesyonel turist rehberlerinin niteliklerini ortaya koyan başka bir sınıflandırma daha önerilmiştir (bkz. Şekil 7).

Şekil 7. Profesyonel Turist Rehberlerinin Nitelikleri

Kaynak: Çolakoğlu vd. 2010; Kozak ve Yetgin, 2013.

Çolakoğlu vd. (2010)'ne göre, profesyonel turist rehberlerinin sahip olması gereken özellikler; liderlik ve sosyal beceriler, canlandırma becerileri ve sunum ile konuşma becerileri olmak üzere üç temel boyutta incelenmektedir.

Liderlik ve sosyal beceriler kapsamında; cana yakınlık, istekli yaklaşım, nazik bir mizaç, özgüven, etkili iletişim kurma yeteneği ve kararlılık gibi nitelikler ön plana çıkmaktadır. Sunum ve konuşma becerileri bağlamında ise; ses kullanımı, beden dili, doğru dil kullanımı ve diksiyon gibi unsurlar önem taşımaktadır. Canlandırma boyutunda ise; mesleğe duyulan tutku, özgür bir anlatım tarzı, hikâye anlatma yeteneği, bilgiyi yorumlama becerisi, zamanlama, soru sorma ve öğrenme gibi beceriler rehberin etkinliğini belirleyen temel unsurlar olarak değerlendirilmektedir.

Turist rehberlerinin mesleklerini icra ederken yerine getirmeleri gereken bazı görevler de bulunmaktadır. Bu görevler; ziyaretçi gruplarına veya bireysel ziyaretçilere, ziyaret edilen yerler hakkında rehberlik sağlamak; kültürel ve doğal miras ile çevreyi, ziyaretçilerin tercih ettikleri dilde yorumlayıcı ve eğlenceli bir şekilde aktarmaktır (Kozak ve Yetgin, 2013: 6).

Cohen (1985), turist rehberinin temel görevini danışmanlık ve kılavuzluk olarak tanımlamakta; bu iki temel rol üzerinden rehberliğin dört ana işlevini açıklamaktadır. Rehberin yardımcı rolü, tur süresince gruba yönelik sorumluluklarını ve destekleyici görevlerini kapsamaktadır. Etkileşimsel rol, rehberin yerel halk ile turistler arasında kurduğu köprü işlevini, yerel kurumlar ve turistik hizmet sağlayıcılarla olan bağlantılarını içermektedir. Sosyal rol, rehberin tur grubuyla bütünleşmesini ve grup içi dinamikleri yönetmesini ifade ederken; iletişimsel rol ise rehberin ziyaret edilen bölge hakkında bilgi aktarımında bulunarak turistin deneyimini zenginleştirilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu dört işlev, rehberin yalnızca bilgi veren bir anlatıcı değil, aynı zamanda etkileşim kuran, yönlendiren ve ilişki ağı oluşturan bir profesyonel olduğunu göstermektedir.

Turist rehberlerinin turistler ile olan ilişkileri ve ziyaret edilen bölgelerin kültürünü turistlere doğru olarak anlatabilmeleri, turistlerin o kültür ve yerli halk hakkındaki fikirlerinin değişmesine neden olmaktadır. Turistik bölge olarak belirlenmiş olan alandaki neredeyse bütün hizmetlerini, turist rehberlerin sunum şekilleri ile yakından ilgili oldukları belirtilmektedir. Bu durumun yanı sıra, bir bölge ya da ülke kültürünün sürdürülebilirlik durumunun sağlanabilmesi turist rehberlerinin kültür

aracılığı rolünü doğru olarak anlayıp uygulamasına bağlıdır. Turist rehberleri, mesleklerinin gerektirmiş olduğu işlev ve özelliklere sahip olmaları ile birlikte, ülkesi için bir kültür elçisi olduklarının bilincinde olmalıdırlar (Toker, 2015: 38).

Alanyazındaki yapılan çalışmaların haricinde farklı kurum ve meslek örgütleri turist rehberlerinin görevlerini açıklamışlardır. T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Mesleki Yeterlilik Kurumu (2023), Ulusal anlamdaki meslek standartları dahilinde turist rehberlerinin görevlerini;

- Çevre koruma için hazırlanan mevzuata uygun çalışmalar yapmak,
- İş sağlığı ve güvenliği (İSG) etkinliklerinin yürütülmesi,
- Kalite yönetim sisteminin uygulanması,
- Yapılacak olan işlerin organizasyonunu sağlamak,
- Mesleki anlamdaki gelişim ile ilişkili olarak etkinlikler yapılması olarak açıklamıştır.

İstanbul Rehberler Odası (2022) ise turist rehberlerin görevlerini:

- Güçlü bir liderlik ile grup ruhunun oluşumunun sağlanması,
- Öğrenmek için ortam oluşturulması,
- Yapılan turu başarılı bir şekilde yönetebilmek ve karşılaşılan sorunların çözüme ulaştırılması,
- Eğlence, keşif, dostluk ruhu oluşmasını sağlamak,
- Grubu getiren seyahat işletmelerinin kurallarına uyum sağlamak olarak sınıflandırmıştır.

Turist rehberlerinin mesleki rollerine bakıldığında, “rol” kavramı, toplum içerisinde belirli bir pozisyonda bulunan kişilerin nasıl hareket etmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Mesleki roller ise toplumun, belirli bir meslekten beklediği davranış ve görevleri ortaya koyan bir çerçeve sunmaktadır (Uzun, 2000: 34). Sürdürülebilir turizmin gelişimi açısından turist rehberlerinin yalnızca bilgi aktarıcı bir rol üstlenmekle kalmayıp, aynı zamanda çevresel, kültürel, sosyoekonomik ve turizm endüstrisine ilişkin konularda da duyarlı ve sorumlu bir yaklaşım sergilemeleri büyük önem taşımaktadır (Avcıkurt, 2009: 57). Turist rehberliğinin işlevleri ve rehberlerin üstlendikleri roller ile ilgili olarak literatürde pek çok tanımlama bulunmaktadır.

Yapılan araştırmalara göre bir turist rehberi; yol gösteren, eğitimci, bilgi veren, tercüman, organizatör, kılavuz, animatör, yerel kültür ile turistler arasında köprü kuran bir elçi, yorumcu ve kültür elçisi gibi çeşitli rolleri eş zamanlı olarak üstlenmektedir (Köroğlu, 2013: 92; Temizkan ve Ergün, 2018: 95; Ergün, 2018: 276).

1.3 TURİST REHBERLİĞİ MESLEĞİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Turist rehberliği mesleği, turizm sektöründeki önemli rolüne rağmen pek çok yapısal ve mesleki sorunla karşı karşıyadır. Meslek hem çalışma koşulları hem de sosyal güvence boyutlarıyla ciddi eksiklikler barındırmakta; bu da rehberlerin mesleki bağlılıklarını ve kariyer sürdürülebilirliklerini doğrudan etkilemektedir (Çimrin, 1995: 114). Özellikle mevsimselliğe bağlı istihdam sorunu, düşük ücret politikaları, sigorta eksikliği ve kaçak rehberlik faaliyetleri mesleği güvencesiz ve kırılgan bir yapıya dönüştürmektedir (Polat, 2002: 87). Bunlara ek olarak, uzun ve düzensiz çalışma saatleri, aile yaşamı ile iş yaşamı arasında denge kurulamaması, kadın rehberlerin karşılaştığı toplumsal engeller, örgütlenme eksikliği ve meslek yasasına ilişkin uygulama sorunları, rehberliğin profesyonelleşmesini engelleyen diğer önemli faktörler arasında yer almaktadır (Ahipaşaoğlu, 2006: 102; Taştan ve Genç, 2017: 69).

Rehberlerin yaşadığı başlıca sorunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Düşük ücretler ve ödemelerin düzensiz yapılması (Polat, 2002: 91)
- Mevsimsel çalışmanın getirdiği işsizlik ve ekonomik istikrarsızlık (Pond, 1993: 82)
- Kaçak rehberliğin yaygınlaşması ve yeterli denetimin yapılmaması (Akbulut, 2006: 45)
- Sigorta sistemine erişim eksikliği ve sosyal güvenceden yoksunluk (Batman, 2003: 63)
- Acentelerle yaşanan profesyonellik dışı ilişkiler (Karamustafa ve Çeşmeci, 2006: 70)
- Eğitimde standart eksikliği, kısa kurslarla rehberlik yapılması (Ahipaşaoğlu, 1997: 10)
- Kadın rehberlerin ailevi sorumluluklarla mesleki roller arasında yaşadığı çatışma (Güzel ve Köroğlu, 2015: 154)
- TUREB ve meslek odalarının rehberlerle zayıf iletişimi (Yenipınar vd., 2014: 133)

Bu maddelerle özetlenen sorunların çoğu birbirine bağı ve sistemsel yapıdadır. Örneğin, rehberlik faaliyetinin büyük oranda sezonluk olması, yılın büyük bölümünde rehberlerin gelir elde edememelerine neden olmakta, bu da sosyal güvenceye erişimlerini engellemektedir (Ahipaşaoğlu, 2006: 106). Aynı şekilde, ücretlerin düşük olması ve ödeme tarihlerinin net olmaması, rehberlerin ekonomik güvencelerini zayıflatmakta; birçok rehberin mesleği terk etmesine ya da ek işlerde çalışmasına yol açmaktadır (Güzel vd., 2014: 155).

Kaçak rehberlik uygulamaları da meslek üzerinde ciddi bir baskı oluşturmaktadır. Lisanssız kişilerin rehberlik yapmaları, hem mesleki etik açısından sorun teşkil etmekte hem de yasal rehberlerin iş bulma olanaklarını azaltmaktadır (Akbulut, 2006: 45). Denetim mekanizmalarının yetersiz olması bu yasa dışı faaliyetlerin yaygınlaşmasına neden olmaktadır (Taştan ve Genç, 2017: 70). Rehberlerin, kaçak çalışanlarla rekabet etmek zorunda kalmaları, mesleki motivasyonu düşürmekte ve gelirlerini azaltmaktadır.

Sigorta eksikliği ise rehberlerin sosyal güvenlik sistemine dâhil olmalarını engellemektedir. Serbest çalışan konumda olan birçok rehber, primlerini kendi ödemek zorundadır. Ancak bu ödemeleri düzenli gerçekleştirememek, rehberleri hem sağlık hizmetlerinden hem de emeklilik haklarından mahrum bırakmaktadır (Ahipaşaoğlu, 2006: 103). Yapılan bazı dernek girişimlerine rağmen, rehberlerin bu fırsatlara ilgisiz kalmaları da sigortalı çalışmanın yaygınlaşmasını engellemektedir (Yarcan, 2007: 33-35).

Kadın rehberlerin yaşadığı sorunlar, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında daha da çetrefilli bir hal almaktadır. Uzun süreli seyahat zorunluluğu, düzensiz çalışma saatleri ve fiziksel zorluklar nedeniyle kadınlar meslekten daha erken çekilebilmekte ya da aile yaşamı ile meslek arasında zor seçimler yapmak zorunda kalmaktadır (Güzel ve Köroğlu, 2015). Kadınların hem annelik hem de rehberlik görevlerini aynı anda yerine getirmeleri, mesleki bağlılıklarını doğrudan etkilemektedir (Öztürk, 2013: 68).

Meslek örgütleriyle kurulan ilişkilerde yaşanan sorunlar, rehberlerin haklarını savunmada ve dayanışma içinde hareket etmede yetersizliklere yol açmaktadır. TUREB'in şeffaflık, temsil ve katılımcılık ilkelerinde eksiklikler olduğu ifade edilmekte; bu durum rehberlerin örgütsel bağlılıklarını zayıflatmaktadır (Yenipınar vd., 2014: 136). Ayrıca bazı odaların yıllık çalışma kart ücretlerinde farklı uygulamalara

gitmesi, rehberler arasında eşitsizlik algısına neden olmaktadır (Taştan ve Genç, 2017: 74).

Eğitim sürecine ilişkin standart eksiklikler, rehberliğin profesyonelleşmesini engelleyen önemli sorunlardan biri olmaya devam etmektedir. Üniversiteler arasında rehberlik eğitiminin içerik ve kalite bakımından farklılık göstermesi, mezunların bilgi ve yetkinlik düzeylerinde eşitsizlik yaratmaktadır. Bu durum, meslek içi standardizasyonun sağlanmasını zorlaştırmakta ve sektörde farklı düzeylerde yeterliliğe sahip rehberlerin hizmet sunmasına neden olmaktadır (Değirmencioğlu, 2001: 28).

Meslek içindeki hiyerarşik farklılıklar da rehberlerin çalışma ortamlarında adalet algısını zedeleyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Tecrübeli rehberlerle yeni mezunlar arasında ücret eşitsizliklerinin giderilememesi, mesleki motivasyonun düşmesine neden olmaktadır (Çimrin, 1995: 115). Bunun yanında, bazı rehberlerin sadece tur sırasında değil, konaklama ve ulaşım gibi alanlardaki sorunlarla da birebir ilgilenmeleri beklenmektedir. Bu çok yönlü sorumluluk yükü, rehberlerin fiziksel ve zihinsel olarak tükenmelerine yol açmaktadır (Polat, 2002: 92).

Ayrıca tur sırasında meydana gelen kriz durumları, rehberlerin sorumluluğunu daha da artırmaktadır. Konaklama yerlerinde yaşanan sorunlar, tur güzergahındaki aksamalar veya turist memnuniyetsizliği gibi durumlar, doğrudan rehberin yönetmesi beklenen alanlardır (Karamustafa ve Çeşmeci, 2006: 72). Ancak bu durumlarda rehberin yetki sınırları net çizilmediği için, kriz yönetimi süreci hem psikolojik baskıyı hem de performans beklentisini artırmaktadır. Bu da mesleki stres düzeyinin yükselmesine neden olmaktadır (Burke vd., 2009: 12-14).

Rehberlik mesleğinin yasal statüsünün tanımlanmasına rağmen, uygulamada yaşanan belirsizlikler rehberlerin mesleki güven duygusunu zedelemektedir. 6326 sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu, mesleğe dair temel hak ve yükümlülükleri belirlemekle yetse de sahada bu düzenlemelerin tam olarak uygulanamadığı görülmektedir (Yenipınar vd., 2014: 132). Özellikle rehberlerin görev tanımlarına ilişkin gri alanlar, tur esnasında farklı aktörlerle (örneğin tur liderleri, otobüs kaptanları, otel personeli) yetki çatışmalarına neden olabilmekte; bu da rehberin otoritesini ve görev etkinliğini azaltmaktadır (Taştan ve Genç, 2017: 75). Ayrıca, bazı kurum ve kuruluşların rehberlik mesleğini yalnızca dil bilmekle sınırlı bir iş olarak algılamaları, mesleğin kültürel aktarım ve rehberlik boyutunu görmezden gelmektedir. Bu bakış açısı, meslek

mensuplarının profesyonel gelişimini engelleyen önemli bir faktör haline gelmektedir (Çimrin, 1995: 116).

Sonuç olarak, turist rehberliği mesleği; ekonomik güvencesizlik, sosyal hak eksikliği, kurumsal destek yetersizliği ve meslek içi eşitsizlikler gibi nedenlerle ciddi sorunlar barındırmaktadır. Bu sorunların kalıcı biçimde çözülebilmesi için yalnızca bireysel değil, yasal, kurumsal ve sektörel düzeyde bütüncül adımlar atılmalıdır. Aksi halde rehberlik mesleğinin nitelikli insan kaynağını koruması ve geliştirmesi güçleşecektir.

2. TURİST REHBERLİĞİNDE UZMANLAŞMA

2.1. MESLEKTE UZMANLAŞMA KAVRAMI

Meslekte uzmanlaşma, bireylerin belirli bir meslek alanında temel bilgi ve becerilerin ötesine geçerek, daha dar ve özgül bir alanda derinleşmiş bilgi, yetkinlik ve deneyim kazanmasını ifade eder. Uzmanlaşma süreci, mesleki deneyimle birlikte gelişen, belirli bir alandaki karmaşık problemleri çözme ve bu alana özgü yöntemleri etkili biçimde kullanma yeteneğini içerir (Eraut, 1994: 22). Bu süreç aynı zamanda bireyin mesleki kimliğini güçlendirir ve o mesleğin içinde yatay ya da dikey olarak farklılaşmasına olanak tanır. Özellikle bilgi toplumuna geçişle birlikte, hızla artan bilgi hacmi ve iş bölümü, meslek mensuplarının genelci yaklaşımlar yerine uzmanlaşmış rollere yönelmelerini zorunlu kılmıştır (Sennett, 2008: 96). Bu çerçevede uzmanlaşma, sadece teknik bir yeterlilik değil, aynı zamanda sürekli öğrenmeyi, etik sorumluluğu ve mesleki özerkliği de kapsayan bütünsel bir gelişim süreci olarak değerlendirilmektedir.

Mesleki uzmanlaşma, turist rehberinin belirli bir alan veya tema çerçevesinde ileri düzeyde bilgi, beceri ve deneyim kazanması; bu doğrultuda ilgili eğitim süreçlerini tamamlayarak profesyonel rehberlik hizmetlerini etkin, güvenilir ve nitelikli bir şekilde sunabilme yeterliliğine sahip olması durumunu ifade etmektedir. Mesleki uzmanlaşma ile varılacak nokta farklı turizm alanlarına ve ilgili özel konuların durumuna göre farklılaşmasıdır (Güven vd., 2018). Rehberlik dini oluşumlar, kültürel, mimari ve tarihi yapı, doğa doğrultusunda uzmanlık alanları olarak ayrılmaktadır. Doğa yürüyüşleri, kuş gözlemi yapma, mağaracılık, dalış, dağcılık gibi kültürel etkinliklerin başlıca örnek oluşturmasının yanı sıra bu uygulamaların verimli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için gerekli bilgiye, donanıma sahip olunması gerekmektedir (Çakmak, 2018: 82).

Turist rehberliğinde uzmanlaşma, rehberlerin yalnızca genel turlar düzenlemekle kalmayıp belirli bir konu, bölge ya da özel ilgi alanına yönelik derinlemesine bilgi ve beceri edinmelerini ifade etmektedir. Bu süreç, mesleki yeterliliklerin geliştirilmesinin yanı sıra, sunulan hizmetin niteliğini artırmakta; ziyaretçi memnuniyetini yükseltmekte ve turizm deneyiminin bireyselleştirilmesine katkı sunmaktadır. Günümüzde rehberlerin kültür, inanç, ekoloji, gastronomi ve sağlık temalı turlar gibi farklı alanlarda faaliyet göstermeleri, onların yalnızca genel turistik bilgiye değil, aynı zamanda ilgili alana özgü tarihsel, kültürel ve teknik donanıma da sahip olmalarını gerektirmektedir. Bu yönüyle uzmanlaşma, rehberlik mesleğini daha profesyonel bir düzeye taşıırken; değişen turist beklentileri ve artan sektörel rekabetle de doğrudan bağlantılıdır. Aynı zamanda, uzmanlaşan bir rehber yalnızca bilgi aktarıcısı değil, kültürlerarası iletişimi sağlayan, deneyimsel etkileşimleri yöneten ve anlatıyı şekillendiren bir yorumlayıcı konumuna da yükselmektedir (Ap & Wong, 2001: 555-558; Weiler & Black, 2015: 42).

Çevresel ve ekonomik bakımdan endüstriyel turizm alanlarında sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için piyasanın standartlarının ve kalite düzeyinin gelişim süreci iyi anlaşılmalıdır. Ölçütler, standartların ve kalitenin oluşumunda önem taşıyan unsurları ifade etmektedir. Akreditasyon, sertifikalandırma, uzmanlaşma ve lisanslama gibi kavramlar, bu ölçütleri yansıtan başlıca araçlar olarak öne çıkmaktadır. Eğitim sürecinde söz konusu ölçütlerin bireylere kazandırılması, verimli öğrenmenin gerçekleşmesini destekleyen önemli etkenler arasında yer almaktadır. Bu sayede yalnızca teorik bilgiye ve ezbere dayalı bir öğrenme yaklaşımı değil, aynı zamanda daha detaylı ve uygulamalı öğrenme süreçleri geliştirilerek kalıcı öğrenmelerin oluşması mümkün hale gelmektedir (Black & Ham, 2005: 178).

Kültürü yorumlayabilmeye ilişkin beceriler, cazibe merkezine ilişkin detaylar varılacak olan noktanın rehber tarafından turistlere aktarılmasını sağlayacaktır. Bilgilerin aktarımı doğrultusunda turistlerin bu konuda tecrübe edinmesi söz konusu olacaktır (Ap & Wong, 2001: 205). Turist rehberleri, turistler ile en çok iletişim ve etkileşim halinde olan kimselerdir. Rehberlerin deneyimleri turistler ile muhatap düzeyini ve şeklini geliştirmektedir. Bu doğrultuda, turistlerin kalış sürelerinin uzatılmasına yönelik politikaların geliştirilmesi ve uygulanması, rehberlerin sahip oldukları deneyim ve bilgi birikiminin katkısıyla desteklenebilecek bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Uzun süre kalan turist ekonomik açıdan da rehber ve turist alanlarına fayda sağlayacaktır. Turist rehberliğine ilişkin tutumların şekillenme süreci

alınan eğitim ve sahada edinilen tecrübeler doğrultusunda şekillenecektir (Christie & Mason, 2003: 2-8). Rehberin çabası doğrultusunda turistlerin edindikleri bilgiler ve tecrübelerin sayısı artış göstermekte ve zengin tecrübeler ile ülkelerine dönmeleri söz konusu olmaktadır (Güven vd., 2018: 85).

Taleplerin yoğunlaştığı yöne doğru çalışmaların geliştirilmesi ve bu konuda gelişimin sağlanması sonucunda çeşitli faaliyet türlerinin meydana gelmekte ve istihdam alanının genişleme durumu ile karşı karşıya kalınmaktadır (Köroğlu, 2007). Turizmin tek mevsime değil de yılın her ayına dağılımı sonucunda farklı alanlarda odak noktalarının ve hedefin değişkenlik göstermesi halinde her mevsime ve her türe uygun olarak uzmanlık alanlarında hizmetlerin sağlanması ya da turist rehberlerinin kendilerini çeşitli alanlarda geliştirmesi gerekmektedir (Yenipınar ve Çapar, 2017).

Anadolu, çeşitli kültürlerle ev sahipliği yapmış zengin bir topraktır. Burada çeşitliliğin yanı sıra karmaşa da baş gösteren bir olgudur. Turist rehberlerinin buradaki asli görevlerinden birisi de bu karışıklığı eksiksiz bir şekilde ifade etmenin ve aktarmanın yollarını bularak tam hizmet sunmalarıdır. Her alanda kendini geliştiren turist rehberinin mesleki bakımdan yeterliliklerinin artmasının yanı sıra daha fazla talep edilmesi ve kazanç oranının yükselmesi mümkündür. Turist rehberlerinin gelişimi, değişkenlik gösteren turist tipolojisi ile de şekillenmektedir. Turist rehberlerinin çeşitli alanlardaki gelişimleri bilgilerine yansımakta ve edindikleri yeni bilgilerin önceki deneyimlerle ilişkilendirilmesi halinde birçok alanda uzmanlaşmanın mümkün olduğu söylenebilmektedir (Temizkan, 2010: 56).

Turist rehberlerine yönelik olarak turizm paydaşlarının çeşitli şekillerde talepleri ve beklentileri bulunmaktadır. Uzmanlık alanları doğrultusunda turist rehberlerinin piyasa içerisindeki performanslarının değerlendirilmesi ve turistleri memnun edebilme düzeyleri bu açıdan önem arz etmektedir. Turist rehberlerinin uzmanlaşması halinde, çeşitli turist profillerinin tercih edilmesi ve seçilmesi yönünde bir inisiyatif söz konusu olabilmektedir. Bunun yanı sıra, elde edilen başarıların turist rehberine fayda sağlaması da mümkündür (Köroğlu, 2007:238).Turist rehberlerinin becerileri ve ortaya koydukları performanslar doğrultusunda tercih edilme oranları, firmalar tarafından dikkat edilen unsurlar arasında yer almaktadır (Köroğlu ve Merter, 2012: 213; Zengin vd., 2004: 366).

2.2. DÜNYADA TURİST REHBERLİĞİNDE UZMANLAŞMA

Turist rehberliği için gerekli koşulların sağlanması adına belirli kriterler oluşturulmuştur. Bu doğrultuda Avrupa Turist Rehberleri Birlikleri Federasyonu (FEG) ve Uluslararası Tur Yöneticileri Birliği (IATM) kriterleri şu şekilde sıralamıştır (Akbulut, 2006: 50);

- Alan konuları kapsamında coğrafi, mimari, sanat, tarih, sosyoloji, din ve politik hususlarda yeterli bilgi birikimine ve deneyine sahip olmanın yanı sıra uzmanlık sağlanmalıdır.

- Turist rehberliği doğrultusunda yabancı dil gelişiminin en iyi şekilde olması, çeşitli dillere ve aksanlara hâkim olunması ve terminolojik olarak özel bilgi birikimine sahip olunması gerekmektedir.

- Turist rehberliği mesleğini icra eden kişilerin bu alanda kendilerini geliştirmelerinin yanı sıra karakteristik özelliklerinin de mesleki nitelikler ile uyumlu olması ve iletişim becerilerinin gelişmiş olması beklenmektedir.

Avrupa Turist Rehberleri Birlikleri Federasyonu (FEG) ve Uluslararası Tur Yöneticileri Birliği (IATM) kurumları, tur lideri vasfındaki kişilerin ve turist rehberlerinin uzmanlık sağlanmaları hususunda gerekliliklerinin nedenlerini sağlayan kuruluşlar olarak yer almaktadır. Eğitim programı doğrultusunda uzmanlık için gerekli seminerlere katılım sağlanması ve uygulamaların gerçekleşmesi uzmanlık için yeterlilikleri ifade etmektedir. Turist rehberlerinin uzmanlaşmak adına çalışmalarının yeterli olmadığı ve bu alanda çalışmaların artırılması gerektiği yönünde ifadeler bulunmaktadır. Konuya ilişkin oluşturulan alt problemler doğrultusunda yeterli uğraşın verilmemesi ve yetersizliği ifade edilmektedir. Uzmanlık elde edilmesi için kısa eğitim programlarının yani seminerlerin tek seferlik olarak verilmesinin yeterli olmayacağı ifade edilmektedir (Arslan, 2018: 118-120; Kohl, 2007: 337).

Turist rehberlerinin her ülkede çeşitli hakları ve avantajlı oldukları durumlar bulunmaktadır. Bunlardan birisi de Avrupa Birliği (AB) sınırları içerisinde rehberlik mesleğini icra eden kişilerin serbest dolaşım izinlerine sahip olmalarıdır. Avrupa standartları çerçevesinde, 2008 yılı itibarıyla turist rehberliği, mesleki yeterlilik kapsamında değerlendirilen bir meslek grubu olarak kabul edilmektedir. Bu doğrultuda, uzmanlık geliştirmek isteyen rehberlerin serbest dolaşım haklarını kullanarak farklı ülkelerde mesleki deneyim kazanmaları, çeşitli eğitim programlarına katılmaları ve alan

bilgilerini derinleştirmeleri önemli bir mesleki gereklilik olarak ifade edilmektedir. Bu kapsamda, rehberlik programlarına katılan bireylerin mesleki yeterliliklerini artırmaya yönelik eğitimleri, toplam 600 saatlik derslerden oluşmaktadır. Bu derslerin belirli bir bölümünün teorik olarak sınıf ortamında alınması zorunlu olup, %40'lık kısmı uygulamalı biçimde sahada gerçekleştirilmektedir (Arslan, 2018: 122; Leeuwen, 2017: 342).

2.3. TÜRKİYE'DE TURİST REHBERLİĞİNDE UZMANLAŞMA

Turist Rehberleri Birliği (TUREB), tarafından Türkiye genelinde turist rehberliği mesleğine ilişkin uzmanlıkların sağlanması adına eğitim programları sunulmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye'de turist rehberliği konusunda uzmanlık edinmek isteyen kişilerin ücretli veya ücretsiz olmak üzere uygun görülen kurumlardan eğitimlerini sağlamaları söz konusudur. Eğitim programlarının içeriği turizm alanlarının yapısı, çeşitliliği ve gereksinimleri doğrultusunda tespitlerin yapılması halinde mümkün olacaktır. Uzman turist rehberlerinin yetiştirilmesi için farklı alanlarda eğitim programları açılmaktadır. Bu doğrultuda Turist rehberliği meslek yönetmeliğinde; *“birlik ve odalar eğitimleri vermek üzere yetkili kurum ve kuruluşlarla, yükseköğretim kurumlarıyla ya da alanında uzmanlaşmış özel şahıslarla iş birliği yapabilmektedir”* şeklinde bir ibare bulunmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024).

TUREB güvencesi ile verilen eğitim programlarına katılım sağlayan rehberlerin bu doğrultuda başarılı bir şekilde süreci tamamlamaları halinde uzmanlaşma eğitiminde sertifika almaya hak kazanmakta ve mesleki kariyerlerine olumlu bir etki sağlamaktadır. Turist rehberinin siciline uzmanlık alanlarının işlenmiş olması, bu uzmanlıkların ilgili pazarda talep görmesini veya rehberin mesleki anlamda başarı elde etmesini tek başına garanti etmemektedir. TUREB (2023), kanalından Rehber Bilgi Sistemine erişimin sağlanması halinde ruhsat sahibi rehberin bilgileri paylaşılarak uzmanlıklarına ilişkin durumları yayımlanmaktadır. Uzmanlık alanında kendini geliştirmiş turist rehberinin sektör içerisinde var olma istekleri ve tanınırlığı, erişilebilirliğinin önünde bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. TUREB veri tabanında uzman rehberlere ilişkin araştırma sonucunda turist rehberine ulaşılması durumu söz konusu değildir. Turist rehberinin uzmanlık alanına TUREB kanalından erişebilmektedir. Turist rehberliği alanında oluşan talep, YÖK tabanında artış göstermiştir. Son zamanlarda tercih edilen alanlara ilişkin bir liste yapıldığında turizm alanında taleplerin yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Bu alanda akademik olarak kazanım elde eden mezunların sayısının artması turist rehberliğinde

rekabetin söz konusu olmasını sağlamaktadır. Bu durum ise çeşitli alanlarda uzmanlığın zorunlu olmasını ifade etmektedir. Yalnızca akademik alanda edinilen bilgi ile mesleki kariyer gelişimi mümkün olmayacaktır (Yenipınar ve Yılmaz, 2019: 8-12). Turizm alanında farklılaşmalar alana ilişkin talebin artması ve yoğunlaşmanın söz konusu olması halinde uzmanlık alanlarının çeşitlenmesine neden olmaktadır (Arslan, 2018: 120).

Turist rehberliği alanlarında uzmanlaşmanın Türkiye bakımından durumuna bakıldığında en çok ağırlık verilen grupların, dini, mimari, arkeoloji, gastronomi, jogging, sanat tarihi ve trekking gibi konularda olduğu belirlenmiştir. Bu alanların yanı sıra çeşitli ve çok daha farklı alanlarda uzmanlık alanlarının meydana gelmesi Türkiye'nin potansiyel olarak bu durumu kaldırabilmesi ile ilişkilendirildiğinde mümkün olduğu söylenilebilir. Ürün çeşitliliği, geçmişe yönelik olarak tarihi ve gelişmiş mimari yapıları doğrultusunda turizm alanında zengin içeriğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu alanlar ele alındığında birçok eski ve yeni uzmanlık kollarında turist rehberliği uzmanlığının gelişimi söz konusudur (Çetin ve Kızılırmak, 2012: 370). Etkinlik ve konu bakımından turist rehberliğinde uzmanlaşmanın yanı sıra bölgesel olarak da gelişimlerin mümkün olduğu ifade edilmektedir. Türkiye genelinde turist rehberlerinin uzmanlaşma için gittikleri başlıca ülkeler; Mısır, Fransa, Güney Afrika, Yeni Zelanda, İtalya, Dubai, Avustralya, İspanya olarak sıralanmaktadır. Bu durumun yanı sıra dış ülkelere turist rehberlerinin kendilerini geliştirmek ve uzmanlaşmak adına ve ülkemiz turist rehberlerinin uzmanlaşmak adına İstanbul, Çanakkale, Çatalhöyük, Güney Doğu Anadolu Bölgesi ve Likya yolu gibi alanlarda uzmanlıklarını geliştirdikleri ve programlar doğrultusunda sertifika aldıkları belirlenmiştir (Koroğlu ve Güdü Demirbulat, 2017: 49).

2.4. TURİST REHBERLİĞİNDE UZMANLIK ALANLARI

Turizm bölgesel olarak çeşitlenmekte ve çeşitli şekillerde ele alınmaktadır. Taleplerin farklılaşması halinde, turistlerin beklentilerini karşılamak turizmin alternatif kısmını oluşturmaktadır. Turizm bölgelerine gelen ve potansiyel kazanç kaynağı olarak görülen turistlerin en üst seviyede memnuniyetlerinin sağlanması önem arz etmektedir. Burada sağlanacak olan hizmetin en iyi şekilde olması ve memnuniyetin en üst düzeyde olması için rehberlerin bu konuda deneyimlerinin fazla olması ve uzmanlıklarının yeterli olması gerekmektedir. Uzmanlığı olan rehberin bu konuda turist taleplerini ve

beklentilerini en iyi şekilde analiz edebilmesi söz konusu olmaktadır (Albuz, vd., 2018: 94).

Turistlerin kişisel olarak beklentilerini tespit edebilmek ve karşılayabilmek turist rehberlerinin becerileri dahilinde söz konusu olmaktadır. Turistlerin memnun olması ise turist rehberinin uzmanlığı doğrultusunda şekillenmektedir. Alanında ihtisaslaşmış turist rehberinin karşılaştacağı sorunlar karşısında da çözüm üretmesi oldukça kolay olacaktır. Çeşitli turist tipolojisine hakim olan turist rehberinin deneyimleri hizmeti doğrultusunda fayda sağlayacaktır ve alanındaki ihtisasa bir fazlasını eklemesi mümkün olacaktır (Köroğlu ve GÜDÜ Demirbulat, 2017: 50-52). Turizm alanında yaşanan durumlara karşılık uzmanların konuya vakıf olması, sorunlar ile baş edilebilme ve koordinasyonun sağlanması açısından yeterli ve gerekli bilgiye sahip olmaları bakımından ayrıcalıklı olmalarını mümkün kılmaktadır (Arslantürk ve Gül, 2019: 289-290).

Turizm alanındaki çeşitlilik doğrultusunda Turist Rehberliği Meslek Kanunu ve Meslek Yönetmeliği hususların dikkate alınmasının yanı sıra uzmanlaşan alanlarda eğitimlerin kalitesinin verimli hale gelmesini sağlamaktadır. Uzmanlaşmaya ilişkin eğitimlerin yapılandırılması, yürütülmesi, denetimi ve duyurulması TUREB tarafından görev edinilmiştir. 2000’li senelerde turizm alanlarında çeşitliliğin artış göstermesi ve turizmin dört mevsime yönelik olarak uzmanlık alanlarının genişletilmesi yönünde farkındalıklar eşliğinde çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

2001-2004 seneleri arasında TUREB, mesleğin devamlı kılınması ve gelişimin sürekliliği açısından hizmet içi eğitime yönelik önemli yapılandırma çalışmalarında bulunmuştur. Bu doğrultuda seminerler düzenlenmiştir. Turist rehberlerinin uzmanlık alanlarını genişletmesi adına eğitimler düzenlenmiştir. Ancak değişen yönetmelik doğrultusunda seminerler ve eğitim çalışmaları son bulmuştur. 2014 yılında yapılan değişiklik ile zorunlu kılınan seminerlere katılım son bulmuştur. Bu konuda talep doğrultusunda eğitim çalışmaları verilmiş ve uzmanlıklar söz konusu olmuştur (Sarıbaş ve Öter, 2019: 38-40).

TUREB’in eğitime ilişkin düzenlemesi sonucunda seminerler ve eğitim çalışmalarına katılım zorunluluğun ortadan kaldırması ile uzmanlık alanının gerekli değeri görmemesi söz konusudur. Turist rehberliği faaliyetlerinin yalnızca TUREB’in denetim yetkisi kapsamında yürütülmesinin, alandaki yenilikçi gelişmelerin sınırlandırılmasına ve mesleki dinamizmin azalmasına neden olabileceği öngörülmektedir.

Bu duruma ilişkin (30 Eylül 2015)'te yapılan kurul görüşmeleri doğrultusunda uzmanlığa ilişkin verilen eğitimlerin esasları ve usulleri şu şekilde sıralanmaktadır (Turist Rehberleri Odaları Birliği, 2015).

- Odalar tarafından planlaması gerçekleştirilen programların detayları eğitimin düzenlenme sürecinden önce eğitimde görevli olan eğitmenlere ilişkin bilgiler resmi yazı doğrultusunda bildirilmesi esas kılınmıştır.

- En az beş günden oluşacak şekilde uzmanlaşma eğitim programlarının düzenlenmesi söz konusu olacaktır.

- Odalar ve birlikler uzmanlaşma eğitimleri doğrultusunda uygun olarak belirlenen özel ve kamu kurumlarından/kuruluşlarından uzman kişiler, yükseköğretim kurumu ve çeşitli diğer tüm ilgili meslek grupları ile bir arada çalışma gerçekleştirilmesine önem verecektir.

- Uzmanlık eğitim programlarının gerçekleştirilmesine ilişkin bilgilerin e-posta doğrultusunda verilmesi gerekmektedir. Duyurusu e-posta doğrultusunda yapılacaktır.

- Çoktan seçmeli test olmak üzere komisyon soruları bu doğrultuda oluşturmalıdır. Sınava ilişkin başarı puanının 100 tam puan üzerinden en az 75 alacak şekilde alınması halinde mümkün olması ifade edilmiştir.

- Sertifikalar başarı elde etmiş katılımcıların standartlar doğrultusunda kurum tarafından verilmesi halinde sahip olunacaktır.

- Sertifikalar programı sağlayan kurum tarafından sicile işlenecektir. Bu doğrultuda uzmanlaşılacak alan konusunda bilgiler turist rehberinin kişisel veri tabanında ve kurumun veri tabanına işlenecektir.

- Yıllık programlamaların yıl içerisinde en geç şubat ayında odalara bildirilmesi gerekmektedir.

Esaslar ve usul kararlarına ilişkin olarak uzmanlığa ilişkin verilen eğitimlerin yeterli seviyede olmaması uygulamanın alt problemleri doğrultusunda ele alınmaktadır. 28.09.2018 tarihli TUREB resmî web sayfasında (www.tureb.org.tr) Anadolu Üniversitesi ile yapılmış olan duyuruda birliğe ilişkin protokol doğrultusunda üniversitedeki rehberlik bölümüne devam eden öğrencilerin ve rehberlik mesleğini icra eden kişilerin e-sertifika olarak isimlendirilen eğitim programlarına katılımları iki

alandan (Sanat Tarihi Uzmanlığı ve Kültürel Miras Uzmanlığı) uzmanlaşmaları gerektiğini ifade etmektedir.

Eğitim kalitesine bakıldığında Anadolu  niversitesinin programlarının uzmanlık alanında yeterliliğe sahip olmadığı ve eğitim çalışmalarının yeterli olmadığı düşünülmektedir (Arslantürk ve G l, 2019: 288). Esaslar ve usullerin göz önüne alınması halinde rehberlerin uzmanlık alanında gerekli eğitimi sağlamaması belirtilmektedir. Anadolu  niversitesinin dersleri online olarak vermesinin yeterli gereksinimi karşılamaması ve uzmanlaşmaya ilişkin yeterliliği sağlamaması savunulmaktadır. Uzmanlık hizmetlerinin odalar tarafından verilmesi alanın genişliği ve konuya göre uygulamalı ve teorik olarak uzmanlık çalışmalarının meydana gelmesi ve geçerlilik puanının 70 olması hususunda durum söz konusu olmaktadır. Bu durumda eğitimlerin  niversitenin internet sayfasından ilan edilmesi sonucunda sertifikalarında e-sertifika olarak verilmesi söz konusudur. Bunun yanı sıra geçerlilik puanının 50 ve üzeri olarak 4 ay içerisinde alınması gerektiği yeterli olarak belirtilmektedir. Uzmanlık eğitimlerinin odalar tarafından teorik bilginin 3 gün seminer olarak verilmesi kalan 2 günde ise uygulamalı olarak saha gezintisine çıkılması söz konusu olmaktadır (Köroğlu ve Güdü Demirbulat, 2017: 55-56).

2.4.1. Kültür Turlarında Uzmanlık

Bireylerin farklı kültürleri öğrenme yönelimi insanlık tarihinin her döneminde var olmuştur ve söz konusu kültürlerin tanınması amacıyla gerçekleştirilen turizm faaliyetleri kültür turizmi olarak ifade edilmektedir. Turistler, farklı kültürleri tanımak ve deneyimlemek amacıyla tarihsel ve kültürel bölgelere seyahat etmektedirler (Emekli, 2006). Kültürel sebeplerle gerçekleştirilen turizm hareketliliklerini hesaplama konusunda çeşitli güçlükler bulunmaktadır. Bireyler yalnızca kültürel motivasyonlarla turizm faaliyeti gerçekleştirmekle kalmamakta, bunun yanı sıra başka amaçlarla yaptıkları seyahatler sırasında da kültürel etkinliklere katılım sağlayabilmektedir. Örneğın, kum-güneş turizmi amacıyla bir destinasyona gelen ziyaretçiler, seyahatleri esnasında bölgedeki müzeleri, antik kentleri ve sanat galerilerini de gezebilmektedir. Farklı amaçlar doğrultusunda yola çıkan turistler, ziyaret ettikleri yerlerdeki kültürel zenginlikleri de tecrübe etme eğilimindedirler. Bu durum, kültür turizminden elde edilen verilerin net bir şekilde raporlanmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca, Dünya Turizm  rg t  verilerine göre dünya genelindeki turizm hareketliliğinin yaklaşık %40'ı kültürel sebeplerle gerçekleştirilmektedir (Arslan, 2018: 119). Kültür turizminin temelinde

kültürel mirasın yer aldığını belirten Sarıbaş ve Öter (2019), bu mirasın iki ana gruptan oluştuğunu ifade etmektedir. Söz konusu gruplar somut kültürel miras ve somut olmayan kültürel miras şeklinde tanımlanmakta olup, toplumun geçmişten günümüze aktardığı tüm maddi ve manevi değerleri kapsamaktadır (Sarıbaş ve Öter, 2019:42-44).

Diğer yandan doğada gerçekleştirilen uzun yürüyüşler şeklinde “trekking” olarak adlandırılan ekotur çerçevesinde değerlendirilmesi yapılan turizm faaliyetleri genellikle kültür rotaları üzerinde gerçekleştirilmektedir.

Türkiye’de özellikle son yıllarda artan ilgiyle birlikte Likya Yolu ve Frig Yolu gibi güzergâhlar kültür rotaları kapsamında değerlendirilmektedir. Tanrısever (2019), kültür rotalarının antik kentler ve tarihî yolları kapsadığını; bu güzergâhların geçmişte önemli şahsiyetlerin geçtiği yollar olması bakımından tarihsel bir derinliğe sahip olduğunu belirtmektedir. Altunel ve Kahraman’ın (2014) yaptığı çalışmada ise kültür turizmiyle ilgilenen turistlerin genellikle yüksek gelir ve eğitim seviyesine sahip oldukları; uluslararası seyahatlerinde kültürel ve eğitsel içeriklere ilgi gösterdikleri, kişisel gelişimlerine önem verdikleri ve farklı kültürleri tanıma konusunda istekli oldukları ortaya konulmuştur.

Demografik özellikler dikkate alındığında, ülkelerin turizm politikalarında öncelikli olarak öne çıkan turizm türlerinden biri kültür turizmidir ve bu alanda turist memnuniyeti oldukça önemli bir yer tutmaktadır (Dinçer ve Ertuğral, 2000: 70). Bu memnuniyetin sağlanmasında en büyük rol ise turist rehberlerine düşmektedir. Konusunda yetkinleşmiş ve iyi bir eğitim sürecinden geçmiş rehberlerin, kültür turizmiyle ilgilenen turistlerin beklentilerini karşılayabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda, TUREB’in gözetiminde 2003-2019 yılları arasında çeşitli odaların aracılığıyla kültür turlarına yönelik uzmanlık eğitimleri düzenlenmiştir. Türkiye, sahip olduğu tarihî eser yoğunluğu, UNESCO Dünya Miras Listesi’ne giren veya aday gösterilen kültürel varlıklarıyla oldukça zengin bir mirasa sahiptir. Rehberlerin bu kültürel birikimi doğru yorumlayabilmeleri amacıyla verilen eğitimler, mesleki gelişimlerine önemli katkılar sağlamaktadır. Söz konusu eğitimlerin özellikle 2000’li yılların başında başlayarak İstanbul ve Anadolu’nun kültürel mirasına odaklandığı belirtilmektedir (Sarıbaş ve Öter, 2019: 40-45).

2.4.2. İnanç Turlarında Uzmanlık

Din, yol ve hukuk benzeri kavramları içinde bulunduran bir yaşam şeklini ifade etmektedir. Ölümsüzlük arayışında olan ‘Homo Sapiens’ dünyevi hayatı anlamlandırmaya koyulduğundan itibaren inanç sistemleri meydana gelmiş ve söz konusu sistemler de hayatın bir parçası durumuna getirmiştir (Aktüel Arkeoloji, 2023: 1). Bireyler farklı coğrafyalarda farklı inanç sistemlerini oluşturmuşlardır. Farklı coğrafyalarda meydana gelen söz konusu inanç sistemlerinin keşfedilmesini, öğrenilmesini ve tecrübe edilmesini arzulayan turist kabilelerinin yaptıkları turistik faaliyetler inanç turizmi şeklinde tanımlanmaktadır. Eski dönemlerden itibaren inanç toplumunda önemli bir kavram olduğundan bireylerin seyahatleri sırasında önemli bir motivasyon kaynağı olduğu ifade edilmektedir. Dini amaçla yapılan seyahatlerin tamamı inanç turizmi şeklinde değerlendirilmiştir (Arslan, 2018: 121).

İnanç turizmi son 30 yıl içerisinde büyümüştür. Spritüel turizm şeklinde de isimlendirilen inanç turizmi dünyada son zamanlarda önemli rol oynamıştır. Bireylerin bilgiye ve başka dinleri anlamaya dair susuzluğu da inanç turizminin büyümesine etki eden durumlardan biridir (Tala & Pădurean, 2008: 242). İlk turizm hareketlerinin sebeplerinden olan inanç turizminin en önemli bileşeni Hac turizmi olmakla birlikte belli kutsal bölgelerin ziyaret edilmesiyle gerçekleştirilen ritüeller şeklinde ifade edilen hac, inanç turizmi çerçevesinde en çok gerçekleştirilen turizm hareketlerinden biridir. (Vijayanand, 2012: 229-330).

Rinschede (1992), bireylerin dini gerekçelerle gerçekleştirdikleri seyahatleri inanç turizmi kapsamında değerlendirmekte ve bu turizm türünü kültürel turizmin bir alt dalı olarak tanımlamaktadır. İnsan yaşamında inancın taşıdığı yer, kültürün ortaya çıkışındaki etkisiyle yakından ilişkilidir. Kültür, insanın doğaya karşı verdiği mücadeleyle şekillenmiş; bu süreçte inanç, bireylerin yaşamlarını anlamlandırmalarında merkezi bir rol oynamıştır. Tarih öncesi dönemlerden itibaren, özellikle Paleolitik Çağ’dan bu yana, dinî inançların gelişimiyle birlikte kutsal imgeler de zenginleşmiştir. Zamanla çok tanrılı inanç sistemleri yerini tek tanrılı dinlere bırakmıştır (Eliade, 2003: 155). Dinin temelinde yer alan “evrendeki varoluşun anlamı” gibi sorular, inanç sistemlerinin evrensel düzeyde her bireyin hayatında – ister inançlı ister inançsız olsun bir karşılık bulmasına neden olmuştur. Bu çerçevede, eski pagan inanışlardan günümüzün monoteist inançlarına kadar uzanan süreçte farklı kutsal mekanlar ve anlatılar şekillenmiştir (Gündüz, 2002: 243; Kozak vd., 2014: 66).

Dünyadaki bölgelerde inanç turizminde kritik destinasyonlar bulunabilmektedir. (Woodward, 2004). Küresel olarak semavi dinlerin ibadetlerini yaptıkları mekanlardan olan kiliseler, manastırlar, camiler inanç turizmi bakımından en çok tercih edilen kutsal mekanlar arasında yer almaktadır. Anadolu coğrafyasında tarih sürecinde Musevilik, Hristiyanlık ve Müslümanlığın yayılması konusunda ve yaşamasında önemli merkezler haline gelmiştir (Arslan, 2018: 120).

Bireyler var olduklarından itibaren dinsel inançlara sahiptir. Yaşayan topluluklarda insanlığın geçmişine bakıldığında birçok kültürün meydana geldiği ve birçoğunun da kaybolup gittiği bilinmektedir (Schmidt, 2007: 165). Geçmişin anlaşılması bakımından önemli konumda olan kültürler inançla birlikte her zaman iç içe bir şekilde gelişme sağlamışlardır. Uygarlığın doğduğu yer olarak bilinen Mezopotamya bölgesinin bir bölümüne ev sahipliği yaparak tarım devrinin yaşandığı coğrafya olan Anadolu, antik çağlardan itibaren insan topluluklarının beraber yaşadığı merkezlerden biri olmuştur. Anadolu, toplulukların inanç sistemleriyle tarih sürecinde bütün insanlığın dikkatini çekmiştir. Anadolu coğrafyası daha çok semavi dinlerin bıraktığı kültürel miraslarla zengin hale gelmiştir. En erken Hristiyan cemaatlerinin meydana geldiği ve öğretinin dünya geneline yayılmasında birer köprü olan Anadolu coğrafyası, ilk Hristiyanların misyonerlik faaliyetlerini gerçekleştirirken karış karış gezdiği kutsal mekanları barındırmaktadır. Hristiyanlığın şekil almasında ve yayılması konusunda önemli figürlerden olan Pavlus, Yuhannes ve birçok isim Anadolu topraklarında seyahatlerini gerçekleştirmiş ve ilk kilise cemaatlerini toplamıştır (Ceylan, 2004: 319). Tüm bunlara bağlı olarak Türkiye’de gerçekleştirilen turist rehberliği mesleğinde din en önemli uzmanlık alanlarından bir haline gelmiştir.

Türkiye’de turist rehberlerine yönelik olarak düzenlenen inanç temalı uzmanlık eğitimleri, rehberlerin bu konudaki bilgi düzeyini artırmakta ve tur katılımcılarına sundukları hizmetlerin niteliğini yükseltmektedir.

2.4.3. Eko Turlarda Uzmanlık

Ekolojik etkinin en aza indirildiği, doğal yaşam tarzlarının tecrübe edilerek gerçekleştirildiği tüm turistik faaliyetler, eko turizm kapsamında değerlendirilebilmektedir (Merriam Webster, 2023). Romeril (1985) tarafından akademik literatüre kazandırılan eko turizm kavramı, ortaya çıktığı dönemden itibaren turizm araştırmaları içinde tartışmalı bir konuma sahip olmuştur (Weaver, 2002: 29).

Eko turizm, çoğu zaman sürdürülebilir turizm kavramı ile karıştırılmaktadır. Matthews (2002), eko turizmin doğaya dayalı turizm türlerinden biri olduğunu ve en hızlı büyüyen alt sektörlerden biri hâline geldiğini ileri sürmektedir. Eko turizmin etkili biçimde planlanması durumunda biyolojik çeşitliliğin korunmasına katkı sağlayacağı ve yerel toplulukların sosyo-ekonomik gelişimini destekleyeceği belirtilmektedir. Buckley (1994) ise eko turizmi oluşturan dört temel boyutun aynı zamanda bu kavramın karakteristik özellikleri olarak kabul edildiğini ifade etmektedir. Bu boyutlar; doğaya dayalı olma niteliği, koruma ve destekleme yaklaşımı, sürdürülebilir bir yönetim anlayışı ve çevresel eğitimi kapsamaktadır (Fennell & Dowling, 2003: 334).

Mevcut dönemde ekoturizmin en geçerli tanımı ise Uluslararası Eko Turizm Topluluğu aracılığıyla gerçekleştirilen “*çevreyi koruyan, yerel halkın refahını sürdüren, yorumlama ve eğitimi içeren doğal alanlara sorumluluk bilinciyle gerçekleştirilen seyahatler*” tanımıdır (The International Ecotourism Society, 2023). Eğitici niteliğiyle birlikte yöre halkı ve turistler arasında etkileşimin karşılıklı tatmini sağlayan eko turizm doğaya yönelik sorumluluğu da teşvik etmektedir (Tetik, 2012: 8).

Sanayi devriminden bu yana küreselleşmenin etkisiyle ekonomik büyüme ve yaşam standartlarında önemli iyileşmeler gözlemlense de bu gelişmelerin çevre üzerinde olumsuz etkiler yarattığı da bilinmektedir. Bu çevresel sorunlar hem bireylerin hem de devletlerin çevreye ilişkin tutumlarında önemli değişimlere yol açmıştır (Kofoğlu, 2022: 277). Bu bağlamda, ekoturizm kapsamında faaliyet gösteren turist rehberlerinin rolü yalnızca bilgi aktarımı ile sınırlı kalmayıp, aynı zamanda doğaya karşı duyarlı davranışların teşvik edilmesini de içermektedir. Rehberlerin bu sorumlulukları, ziyaretçilere doğayla iç içe deneyimler yaşatmakla kalmaz, aynı zamanda doğal ve kültürel mirasın korunmasına katkı sunar (Hospitalitynet, 2023). Ekoturizm çerçevesinde yürütülen çeşitli turistik etkinlikler – örneğin trekking, yayla turizmi, dağcılık ve jeoturizm – doğayla bütünleşmiş alternatif turizm türleri arasında yer almaktadır. Bu turlara katılan turistlerin harcama potansiyellerinin yüksek oluşu, bu alanda uzmanlaşmış turist rehberlerine ekonomik fayda sağlamaktadır. Rehberlerin ekoturizm üzerine derinlemesine bilgi sahibi olmaları ise, çevresel duyarlılığı yüksek ve çok yönlü bir mesleki yeterliliğe sahip olduklarını göstermektedir (Arslan, 2018: 126).

2.4.4. Gastronomi Turlarında Uzmanlık

Gastronomi iyi yemek yeme sanatı veya bilimi olarak ifade edilmektedir (Merriam Webster, 2023). İyi yemeğin seçilmesi, pişirilmesi ve yeme sanatı veya pratiği şeklinde genişletilebilmektedir. Latince'de ise mide anlamına gelen “gaster” kökünden türemiştir (Online Etymology Dictionary, 2023). Gastronomi TDK’de “sağlığa uygun, iyi düzenlenmiş, hoş ve lezzetli mutfak, yemek düzeni ve sistemi” ile “yemeği iyi yeme merakı” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2023).

Yemeklerin tabaklarda sunuluş biçimi ve içeceklerin bardakta sergileniş tarzı, estetik açıdan dikkat çekici olup adeta bir sanat eseri niteliği taşımaktadır (Özkaya vd., 2015:121). Yöresel destinasyonlarda yerel yemeklerin hazırlanma, pişirilme ve sunulma süreçlerini içeren gastronomi, yalnızca yeme içme etkinliği olmanın ötesine geçerek zamanla disiplinlerarası bir bilim alanı haline gelmiştir (Aydoğdu ve Duman, 2017: 82). Yöresel tatların deneyimlenmesi ya da gastronomiye yönelik çeşitli etkinliklerin gerçekleştirilmesi amacıyla yapılan seyahatler, gastronomi turizmi kapsamında değerlendirilmektedir (Kurnaz ve Kurnaz, 2019: 68). Bu alana ilgi duyan ve “gastro turist” olarak tanımlanan bireyler, farklı kültürlerle ait yemek ve içecekleri tatmak, gastronomik deneyimlerle kendi damak zevklerini geliştirmek, sunum ve servis konularında bilgi edinmek gibi amaçlarla seyahat etmektedir (Seyitoğlu ve Çalışkan, 2014:286).

Dünyanın en köklü ve zengin mutfak kültürlerinden biri olan Türk Mutfağı, gastronomi açısından oldukça geniş bir mirasa ev sahipliği yapmaktadır (Arslan, 2018: 130). Günümüzde Türkiye’de gastronomi turizmine yönelik ilginin sürekli artış gösterdiği dikkat çekmektedir (Başoda vd., 2018: 98). Özellikle kırsal alanlara seyahat eden turistler için en güçlü seyahat motivasyonlarından birinin gastronomi deneyimi olduğu ifade edilebilir (Kurnaz ve Kurnaz, 2019:68-69). Türkiye’de gastronomi turizmi, farklı destinasyon amaçlarını bir arada barındıran çok yönlü bir yapıya sahip olduğundan, bu alanda markalaşma sürecinde dikkatli bir konumlandırma yapılması ve etkileyici bir destinasyon imajının oluşturulması gerekmektedir (Cömert, 2014: 34).

Türkiye’nin gastronomi turizmi bakımından zengin olduğu ifade edilmektedir. İklimsel ve kültürel farklılıklar ile bu unsurların etkileşimi, söz konusu zenginliğin oluşumunda temel etkenler olarak öne çıkmaktadır. Bu farklılık ve çeşitlilik, turist rehberleri açısından da önem arz etmektedir. Kendisini turizm alanında uzmanlaştırmak

isteyen rehberler, Türkiye'nin farklı bölgelerinde bu potansiyeli değerlendirme imkânına sahiptir (Kurnaz ve Kurnaz, 2019: 72). Nitekim Aydoğdu ve arkadaşlarının (2016) Bozcaada özelinde yürüttükleri çalışmada, gelir düzeyi yüksek ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip ziyaretçilerin destinasyon tercihinde yeme içme imkânlarını içeren gastronomi turizmüne büyük önem verdikleri belirlenmiştir.

Rehberlerin gastronomiye dair uzmanlaşmalarının az olması göz önüne alındığında bölgesel rehber odalarının yer aldığı bölgenin gastronomi zenginliğini ve kültürlerin aktarılmasına dair açacakları uzmanlaşma programları ile rehberlerinin kendilerini geliştirmelerini ve gastronomi konusunda hizmet vermeye dair hazır olmalarını ifade etmektedir (İrigüler ve Güler, 2015: 48). Gittikçe artan isteklerin karşılanması ve gastronomi ilgisine sahip turistlerin memnunluk derecelerinin sağlanması için rehberlerin konu hakkında uzman olması gerekmektedir.

2.4.5. Özel İlgi Turlarında Uzmanlık

Turizm faaliyetleri temelde iki ana başlık altında incelenmektedir: kitle turizmi ve özel ilgi turizmi. Kitle turizmi; genellikle tekrar eden destinasyonlara yönelik olarak, paket tur konsepti çerçevesinde düzenlenen ve çoğunlukla “her şey dahil” sistemine dayanan bir turizm türüdür. Bu tür organizasyonlar, çoğu zaman çevresel duyarlılığı düşük ve sürdürülebilirlik ilkesine yeterince önem vermeyen büyük ölçekli tur operatörleri ve şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir (Özçelik, 2012: 76).

Kitle turizmüne alternatif olarak geliştirilen özel ilgi turizmi, daha küçük grupları hedef alan ve çevresel farkındalığı ön planda tutan bir turizm yaklaşımıdır. Bu tür turizm, özgün temalar çerçevesinde şekillenmekte ve dikkat çekici destinasyonlarda, genellikle küçük ya da orta ölçekli turizm acenteleri tarafından organize edilmektedir. Özel ilgi turizmi, kitle turizminin yol açtığı çevresel ve toplumsal olumsuzluklara karşı bir denge unsuru olarak görülmekte ve yerel halkla uyum içinde, toplum odaklı bir kalkınma modeli sunarak sürdürülebilir turizme katkı sağlamaktadır (Akıncı ve Kasalak, 2016: 275).

Turizm literatüründe "özel ilgi turizmi" olarak adlandırılan faaliyetler, bireylerin kişisel merakları ve ilgi alanları doğrultusunda şekillenen, tematik odaklı seyahat türlerini kapsamaktadır. Bu türde gerçekleştirilen deneyimler; kültürel miras, doğa, gastronomi ya da alışveriş gibi çeşitli temalar etrafında planlanmaktadır (Robinson & Novelli, 2005: 294). Arslan (2018), bu bağlamda yalnızca tur içeriğinin değil, rehberlik

hizmetlerinin de bireysel beklentilere uygun şekilde özelleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Turist rehberlerinin, katılımcıların beklentilerine uygun bilgi aktarımında bulunabilmesi, sahip oldukları uzmanlık düzeyiyle doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle özel ilgi turizmine olan yönelim arttıkça, rehberlerin bireysel ilgi alanları ve yetkinliklerine göre uzmanlaşabilecekleri yeni eğitim modellerinin geliştirilmesi gerekliliği gündeme gelmektedir.

3. SAĞLIK KONULU MİTLERİN TURİZM REHBERLİĞİNDE KULLANIMI VE UZMANLAŞMA

Sağlık konusunda yer alan mitler turizmin gelişimi konusunda oldukça etkilidir. Turistlerin sağlık için cerrahi anlamda seyahat ediyor olmalarının yanı sıra şifa bulmak için farklı ülkelerde yer alan mitlere bağlı olarak seyahat ettiklerinden de söz edilmektedir. Turizmin farklı alanlara ve sezon ayrımı olmaksızın bütün yıllara yayılması, isteklerin farklı alanlarda toplanması, farklı alanlarda, yeni konular dahilinde ve destinasyon bakımından uzmanlaşma gerektirmektedir. Turizm konusunda yeni alanların ortaya çıkması ve taleplerin oluşmasına bağlı olarak destinasyonlara ulaşılması için rehberlerin eğitim almaları gerekmektedir (Yenipinar ve Çapar, 2017: 72).

Turizm sektöründe yer alan paydaşlar ile turistlerin, rehberlerden belirli nitelikler ve yeterlilikler beklentisi içinde oldukları görülmektedir. Rehberlerin farklı temalar ve faaliyet alanları doğrultusunda uzmanlaşmaları, mesleki performanslarını artırarak ziyaretçi memnuniyetine doğrudan katkı sunmaktadır. Bu uzmanlaşma süreci yalnızca bireysel gelişimi desteklemekle kalmayıp, aynı zamanda özel ilgi turizminin yaygınlaşmasına da zemin hazırlamaktadır. Böylece hem turist profili çeşitlenmekte hem de sunulan turizm ürünleri daha zengin ve kapsayıcı hale gelmektedir (Köroğlu, 2007: 238). Bu bağlamda, çeşitli temalar arasında önemli bir yere sahip olan ve turist çekme potansiyeli yüksek alanlardan biri de sağlık turizmi ve buna eşlik eden mitolojik anlatılardır. Turistik amaçlı veya sağlık turizmine yönelik olarak destinasyona gelen misafirlerin rehberlerden farklı beklentiler içinde olmaları ve çeşitli sorular yöneltmeleri, turist rehberlerinin bu alanda da yetkinlik kazanmasını önemli hâle getirmektedir. Sağlık mitlerinde genel olarak şifa verici unsurlar bulunduğu inanılmakta, bu doğrultuda rehberlerin misafirlerin ilgisine yönelik olarak sağlık konulu mitleri içeren güzergâhlar planlaması hem ziyaretçilerin memnuniyetini artırmakta hem de rehberin konuya ilişkin uzmanlığı sayesinde saygınlığını güçlendirmektedir (Zengin vd., 2004: 112; Köroğlu ve Merter, 2012: 216-218).

3.1. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu başlık altında ele alınan konuya ilişkin literatür tarandığında, doğrudan sağlık mitleri ile turist rehberliği arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara rastlanmadığı görülmektedir. Konuyla ilgili yapılmış akademik araştırmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Bu nedenle, çalışmanın kuramsal altyapısı oluşturulurken dolaylı yoldan ilişkili olduğu düşünülen disiplinler arası kaynaklardan yararlanılması gerekmiştir. Mitoloji, sağlık turizmi, rehberlikte uzmanlaşma ve kültürel anlatıların turistik ürün olarak kullanımı gibi alanlara ait literatür, bu boşluğu dolaylı biçimde desteklemek amacıyla değerlendirilmiştir. Mevcut durum, konunun bilimsel açıdan henüz yeterince incelenmemiş olduğunu göstermekte ve bu çalışmanın alan yazına katkı sağlama potansiyelini güçlendirmektedir.

Erten (2022)'in ele aldığı “Türk Halk İnanışları, Mitoloji ve Şifa” adlı çalışma kapsamında elde edilen bulgulara göre konu dahilinde birçok bilim insanı çalışmalar yapmaktadır. Bazı araştırmacılar mitlerin anlamsız olduğunu düşünürken bazıları da içinde büyüdükleri toplumun tanınması bakımından gerekli olduğunu savunmaktadırlar. Mitoloji ile tartışılmakta olan asıl konu ise gerçeklik durumunun ne kadar doğru olduğu durumudur. Mitler, ortaya çıktıkları toplumların kültürel değerlerini, inanç sistemlerini ve sosyal yapılarını yansıtan önemli anlatılardır. Bu bakımdan anlamsız olarak görülen mitlerin de kültürel bir olgu olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bunun nedeni ise toplumu oluşturan mihenk taşlarından biri olan kültür boyutu olarak değerlendirilmiştir.

Yıldız ve Korkmaz (2022) yaptıkları “Mısır Mitolojisinde Tanrılardan Tıbbı Yansıyanlar” adlı çalışma kapsamında eski Mısır mitolojisinden günümüz tıbbına yansıyan etkenlerin neler olduğunun incelenmesi amaçlanmıştır. Mısırlılara göre Ra, bazı ilaçları yapan, Imhotep tıbbın babası, Thoth, Corpus Hermeticum’u yazarı olarak kabul görmektedir. Kişilerin mumyalanması geleneği, Osiris ile ilişkili olmaktadır. Horus’un Gözünde yapılan hesaplama ve sembol haline getirilmesi durumunun günümüzde bulunan veriler ile uyum göstermesi, nöroanatomi alanı için büyük bir başarı olarak değerlendirilmektedir. Bu durumun yanı sıra bu hiyerogliften, reçetelerde kullanılmakta olan “Rx” sebbolünün oluşması, Horus’un anne karnında kalma süresinin 40 haftalık hamilelik süresi ile örtüşmesi diğer bulgu olarak yer almaktadır.

Özdemir ve Buzdağlı (2019) tarafından yapılan “Sağlık Turizminde Uluslararası Rekabet Gücü: Seçilmiş G20 Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmada 2005-2017

yılları arasındaki Beyan Edilmiş Rekabet Edebilirlik Endeksi verilerini kullanarak G20 ülkelerinin sağlık turizmindeki rekabet gücünü analiz etmeyi amaçlamıştır. Hesaplanan endeks değerine göre, Türkiye'nin sağlık turizmindeki uluslararası rekabet gücü, ABD ve İngiltere gibi gelişmiş ülkeleri geride bırakmaktadır. Brezilya, Meksika ve Hindistan gibi benzer ekonomik yapıya sahip gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra Kanada, analiz edilen diğer ülkelerle karşılaştırıldığında en düşük rekabet gücüne sahiptir. Bu veriler, sağlık hizmeti arayan gezginlerin gelişmiş ülkeler yerine az gelişmiş ülkeleri tercih etme eğiliminde olduklarını göstermektedir.

Özdemir ve Yılmaz (2020) tarafından yapılan bir çalışmada, sağlık çalışanlarının cinsel mitlere inanma durumları incelenmiştir. Sağlık çalışanlarının cinsel mit ölçeği toplam puan ortalamalarında yaş, cinsiyet, meslek, medeni durum, ilk cinsel deneyim partneri, cinsellikle ilgili kesin ifadelerine inanma ve cinsellikle ilgili birincil bilgi kaynağına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gözlenmiştir. Bu bulguların ardından sağlık çalışanlarının cinsiyete ilişkin kavram yanlışlarının olduğu sonucuna varılmıştır. Sağlık profesyonelleri cinsellik konusunda hizmet içi eğitim yoluyla cinsel mitleri ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar yapmalı, psikiyatri hemşireleri de bu çalışmalara aktif olarak katılmalıdır.

Aktaş (2010) tarafından yapılan “Efsanelerin Turistik Çekicilik Üzerine Etkileri: Profesyonel Turist Rehberlerine Yönelik Bir Araştırma” adlı çalışmada efsanelerin turizm ile olan ilişkisi incelenmiştir. Araştırma kapsamında turizmde turistik çekicilik unsurları içerisinde nasıl yer alabileceği üzerine kurgulanarak turizmde efsaneleri birebir anlatan profesyonel turist rehberlerinin konu hakkındaki görüşlerine yönelik olarak bir alan araştırması yapılmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular kapsamında sağlık konulu mitlerin turist rehberleri tarafından tur programlarında kullanıldığı, turistik çekicilik üzerinde etkileri olduğu, turistik tanıtımda bir pazarlama aracı olarak kullanılabileceği ve efsanelerden yararlanılarak yapılacak olan tanıtımlarda bazı bölgeler için bir sembol olabileceği tespit edilmiştir.

Polat ve Batman (2010) tarafından ele alınan “Efsanelerin Turistik Çekicilik Üzerine Etkileri: Profesyonel Turist Rehberlerine Yönelik Bir Araştırma” adlı çalışmada, efsanelerin turistik çekicilikler olarak turizme entegrasyonuna odaklanmaktadır. Turizmde masal anlatan profesyonel turist rehberlerinin bakış açılarını toplamak amacıyla saha araştırması yapılmıştır. Araştırma, turist rehberlerinin, ziyaretçi çekiciliğini etkileyen ve turizm tanıtımlarında bir pazarlama aracı olarak hizmet veren

masalları tur programlarına dahil ettiğini göstermektedir. Efsaneler aynı zamanda tanıtım kampanyalarında da belirli yerleri simgeleyebilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAĞLIK KONULU MİTLERİN TURİZM REHBERLİĞİNDE KULLANIMI VE UZMANLAŞMAYA ETKİSİ

Araştırmanın uygulama kısmı olan üçüncü bölümde, ilk olarak araştırmanın amaç ve önemi açıklandıktan sonra, evren, örneklem ve veri toplama tekniği hakkında kavramsal açıklamalarda bulunulmuştur. Araştırma sonuçları ile sağlık konulu mitlerin turist rehberliğinde kullanımı ve uzmanlaşmaya olan etkileri incelenmiş ve çeşitli öneriler sunulmuştur.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmanın temel amacı, sağlık konulu mitlerin turist rehberliği bağlamında nasıl kullanıldığını ve bu kullanımın rehberlerin mesleki uzmanlaşmalarına, turist deneyimlerine ve destinasyon algısına olan katkılarını incelemektir. Mitlerin turist rehberleri tarafından anlatım sürecinde hangi yöntemlerle aktarıldığı, turistlerin beklenti ve memnuniyet düzeylerini nasıl etkilediği, sağlık turizmiyle nasıl bir bağ kurduğu bu çalışmanın odak noktalarını oluşturmaktadır. Turizm sektörü, kültürel mirasın korunması ve tanıtılması açısından stratejik bir öneme sahiptir (Timothy & Boyd, 2003: 22). Özellikle sağlık turizmi kapsamında mitolojik anlatıların kullanımı, turistlerin ilgisini çekmekte ve destinasyonlarla olan bağlarını güçlendirmektedir (MacCannell, 1999; Hobsbawm & Ranger, 1983:84). Bu doğrultuda, mitlerin rehberlik uygulamalarındaki rolü ve etkileri detaylı biçimde ele alınarak sektöre yönelik öneriler geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Ayrıca, sağlık turizmi alanında uzman rehberlerin istihdam edilmesinin, hem sektörde sunulan hizmetin kalitesini artıracığı hem de Türkiye'nin bu alandaki rekabet gücüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda çalışma, sağlık konulu mitlerin turist rehberliğinde kullanım biçimlerini ve rehberlerin uzmanlaşma süreçlerine olan etkilerini bütüncül bir yaklaşımla değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Bu araştırmada yanıtlanması hedeflenen temel sorular aşağıdaki gibidir:

AS1: Turist rehberlerinin görev yaptıkları bölgelerde tarihsel olarak var olan sağlık mitlerine ilişkin bilgi sahibi olmaları ve bu mitleri rehberlik süreçlerinde kullanmaları, mesleki uzmanlaşmalarına katkı sağlamaktadır mı?

AS2: Turist rehberleri sağlık konulu mitleri rehberlik sũreçlerinde nasıl kullanmakta ve bu mitlere yönelik tutumlarını nasıl ifade etmektedirler?

Bu soruların yanıtlanması, turist rehberliği mesleğinde mitolojik bilginin daha bilinçli ve etkili bir şekilde kullanılmasına katkı sunacaktır. Ayrıca, sağlık turizmi açısından mitlerin pazarlama stratejilerine ve destinasyon yönetimi sũreçlerine entegrasyonu konusunda anlamlı veriler elde edilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda araştırma, sağlık konulu mitlerin turizm sektöründe nasıl daha verimli biçimde değerlendirilebileceğini ortaya koyarak, rehberlik hizmetlerinin kalitesinin artırılmasına yönelik öneriler geliştirmeyi hedeflemektedir.

Turist rehberleri açısından sağlık mitlerinin, turistik destinasyonların çekiciliğini artırma ve rehberlerin mesleki uzmanlaşmalarını destekleme potansiyeli dikkate değerdir. Bu bağlamda, turizm bölgelerinde yaygın olarak kullanılan sağlık temalı mitlerin turizme ve rehberlik mesleğinde uzmanlaşmaya olan etkilerinin ortaya konması, çalışmanın temel amaçlarından biridir. Yapılan literatür taramasında bu konuya odaklanan herhangi bir akademik çalışmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu araştırma, alandaki literatür boşluğunu doldurmayı hedeflemekte olup hem teorik çerçeveye katkı sağlamaı hem de gelecekte yapılacak araştırmalara temel oluşturmaı açısından önem arz etmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu araştırma, sağlık konulu mitlerin turist rehberliği bağlamında kullanımını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma Türkiye genelinde en az 5 yıllık deneyime sahip çalışma kartı olan turist rehberleri ile sınırlandırılmıştır. Araştırmada detaylı bilgilerin elde edilebilmesi için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmış ve turist rehberleri ile görüşmeler yapılmıştır. Bununla birlikte araştırmada anket tekniği ile daha geniş bir örnekleme ulaşılmayacak olması ve uygulamada turizm hizmetlerinden yararlanan turizmin diğer paydaşlarından (turistler, işletmeciler, yerel halk vs.) bilgi elde edilmeyecek olması yöntem sınırlılığı oluşturmaktadır. Bunun yanında çalışmanın başka sınırlılıkları da bulunmaktadır:

Örneklem Sınırlılığı: Araştırmada kullanılan veriler, belirli bir bölgedeki ve sınırlı sayıda turist rehberiyle yapılan görüşmelere dayanmaktadır. Daha geniş bir coğrafi kapsama ve daha fazla kişiye uygulanacak bir çalışma, sonuçların genellenebilirliğini artırabilir.

Zaman Kısıtlaması: Araştırma belirli bir zaman diliminde gerçekleştirilmiştir. Farklı dönemlerde yapılan çalışmalar, mitlerin kullanımına yönelik değişimleri daha iyi analiz etmeye olanak sağlayabilir.

Veri Toplama Yöntemi: Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş olup, derinlemesine görüşmeler ve doküman analizi kullanılmıştır.

Katılımcı Çeşitliliği: Araştırmaya katılan rehberlerin deneyim seviyeleri farklılık göstermektedir. Daha geniş bir katılımcı profili, rehberlerin mitleri kullanma biçimlerine dair daha çeşitli ve kapsamlı veriler sunabilir.

Turist Perspektifi Eksikliği: Çalışma, ağırlıklı olarak turist rehberlerinin deneyimlerine odaklanmıştır. Ancak, turistlerin sağlık mitlerine yönelik algılarını daha ayrıntılı inceleyen ek araştırmalar, bu konunun daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak, bu sınırlılıklar göz önünde bulundurularak gelecekte daha geniş ölçekli, farklı yöntemlerle desteklenen araştırmalar yapılması önerilmektedir. Böylece, sağlık konulu mitlerin turist rehberliği bağlamındaki rolü daha kapsamlı bir şekilde ele alınabilir.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırma, sağlık konulu mitlerin turist rehberliği sürecinde nasıl kullanıldığını ve bu kullanımın rehberlerin mesleki gelişimine olan etkisini anlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş olup, veri toplama sürecinde Türkiye genelinde en az 5 yıllık deneyime sahip çalışma kartı olan turist rehberlerine yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler analiz programlarında analiz edilmiştir.

Araştırma, nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji deseni temel alınarak yürütülmüştür. Bu bağlamda, sağlık turizmi ve mitolojiye yönelik anlatımları içeren rehberlik deneyimlerini derinlemesine anlamak amacıyla betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda yaygın olarak başvuru alan betimsel analiz yöntemi, elde edilen verilerin önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlanmasını içermektedir. Bu yöntemde veriler okuyucuya açık ve anlaşılır bir biçimde sunulmakta, bulgular doğrudan alıntılarla desteklenerek katılımcıların görüşlerine yer verilmektedir. Betimsel analiz, araştırmacının belirli bir konuya ilişkin mevcut durumu sistematik biçimde anlamasına ve açıklamasına katkıda bulunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006:

18). Çalışmada, turist rehberlerinin anlatım süreçlerindeki deneyimlerini katılımcı perspektifinden ortaya koymak hedeflenmiş ve bu nedenle fenomenolojik bir yaklaşım tercih edilmiştir. Fenomenoloji, bireylerin yaşantılarını ve deneyimlerini kendi bakış açılarıyla anlamayı amaçlayan bir araştırma desendir. Bu yaklaşım, katılımcıların deneyimledikleri olguların özünü ve anlamını keşfetmeye odaklanmakta; deneyimlerin temel yapısını derinlemesine incelemeyi hedeflemektedir (Creswell, 2017: 86).

Araştırma kapsamında, sağlık turizmi ve mitoloji konularında deneyimli olan turist rehberleri ile birebir görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, mesleki tecrübeleri, mitolojiye yönelik bilgileri ve bu bilgileri turistlere nasıl aktardıkları açısından değerlendirilmiştir. Görüşmeler, yarı yapılandırılmış soru formu kullanılarak yürütülmüş ve katılımcılardan açık uçlu sorular aracılığıyla ayrıntılı bilgiler alınmıştır. Böylece, rehberlerin sağlık mitleri konusundaki farkındalık düzeyleri, anlatım stratejileri ve mitlerin turistler üzerindeki etkileri detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

Geçerlilik ve Güvenirlik

Araştırmada elde edilen verilerin geçerliliği ve güvenilirliğini artırmak amacıyla, farklı kaynaklardan elde edilen bilgiler karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş; ulaşılan bulgular doğrudan katılımcı görüşleriyle desteklenmiştir. Ayrıca, veri toplama sürecinin şeffaflığını sağlamak ve yorumların doğruluğunu teyit etmek amacıyla bazı katılımcılardan geri bildirim alınarak üye kontrolü (member check) uygulanmıştır. Bu doğrultuda, araştırmanın yöntemi; sağlık konulu mitlerin turist rehberliği sürecinde nasıl değerlendirildiğini anlamak ve bu anlatıların turistik deneyimlere olan etkilerini ortaya koymak amacıyla titizlikle yapılandırılmıştır.

Krippendorff (2004), içerik analizinde güvenilirliği üç temel boyutta ele almaktadır. Kararlılık, aynı araştırmacının verileri tekrar kodladığında benzer sonuçlara ulaşmasını ifade etmektedir. Tekrarlanabilirlik, farklı araştırmacıların aynı verileri benzer şekilde yorumlamasıyla elde edilen uyumu ifade ederken; doğruluk, analiz sonuçlarının incelenen gerçekliği ne ölçüde yansıttığını ortaya koymaktadır. Bu araştırmada, kodlama ve tema belirleme süreçleri özenle yürütülmüş; verilerin kararlılığını ve tekrarlanabilirliğini sağlamak amacıyla kodlama planı bağımsız bir araştırmacı tarafından gözden geçirilmiştir. Ayrıca, bulguların doğruluğunu güçlendirmek için literatürle karşılaştırmalı analiz yapılmış ve katılımcı onayı alınmıştır.

Bu kapsamda, verilerin analiz sürecinde elde edilen temaların tutarlılığını ve iç geçerliliğini artırmak amacıyla kod defteri (codebook) oluşturulmuş ve her bir kodun kapsamı ayrıntılı biçimde tanımlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Kodlama sürecinde, araştırmacı tarafından belirlenen temalar, alan uzmanı bir akademisyenin görüşüne sunulularak kavramsal tutarlılık açısından değerlendirilmiştir (Şahin, 2019). Görüşmelerin tamamı dijital ses kaydıyla kaydedilmiş, deşifre edilen veriler özgün hâllerine sadık kalınarak yorumlanmıştır (Güler, 2019). Araştırmanın güvenilirliğini desteklemek üzere katılımcı ifadeleri doğrudan alıntılarla sunulmuş ve yorumların katılımcı perspektifini yansıttığı açıkça gösterilmiştir (Karasar, 2012). Ayrıca, araştırmanın izlenebilirliğini güçlendirmek amacıyla tüm veri toplama ve analiz adımları ayrıntılı biçimde raporlanmış, çalışma süreci boyunca etik ilkelere titizlikle uyulmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Elde edilen nitel veriler, hem turist rehberlerinin mesleki gelişim süreçlerine hem de sağlık turizmi destinasyonlarının tanıtım ve pazarlama stratejilerine katkı sunabilecek önemli bulgular içermektedir.

3.1. EVREN VE ÖRNEKLEM

Bu çalışmanın temel amacı, sağlık temalı mitlerin turist rehberliğinde kullanımının rehberlerin mesleki yeterlilik ve uzmanlaşmalarına olan etkisini incelemektir. Bu doğrultuda araştırmada, nitel araştırma yöntemine uygun olarak amaçlı örnekleme tekniği tercih edilmiştir. Bu örnekleme yöntemi, araştırmacının kolaylıkla ulaşabildiği, zaman ve maliyet açısından uygun bireyleri kapsayan, pratik ancak sınırlı genellenebilirliğe sahip bir yaklaşımdır (Patton, 2005: 34). Nitel araştırmalarda sıkça başvurulan bu yöntem, araştırmacıların genellikle örneklem büyüklüğünün temsiliyet açısından sınırlı olacağını bilincinde olarak, çalışılması kolay ve erişimi mümkün olan bireyleri tercih etmeleriyle karakterize edilir (Vogt vd., 2012: 242). Bununla birlikte, sınırlı sayıdaki örneklem içerisinden en fazla bilgi sağlayacak bireylerin stratejik biçimde belirlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, araştırma kapsamına ulaşılabilirlik ve bilgi derinliği kriterleri göz önünde bulundurularak toplam 54 katılımcı dahil edilmiştir.

3.2. VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ

Bu çalışmada, nitel veri toplama yöntemleri arasında yer alan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir. Bu yöntem, katılımcıların sahip

oldukları deneyim ve algıların daha ayrıntılı biçimde incelenmesine olanak tanıyan esnek yapısı ve karşılıklı etkileşim sağlaması yönüyle araştırmaya önemli katkılar sunmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Araştırma sürecinde, sağlık temalı mitlerin turist rehberleri üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla öncelikle kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiş ve elde edilen bilgiler ışığında görüşme formu tasarlanmıştır. Formun içerik ve kapsam geçerliliğini sağlamak amacıyla, turist rehberliği ve ilgili disiplinlerde uzman akademisyenlerin görüş ve değerlendirmelerine başvurulmuştur. Uzmanlardan alınan geri bildirimler doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılarak form nihai haline getirilmiştir.

Bu kapsamda veriler, iki temel yöntemle toplanmıştır:

1. Derinlemesine Görüşmeler: Deneyimli turist rehberleriyle birebir yapılan görüşmelerde, mitlerin anlatım süreçlerinde nasıl kullanıldığı, turistlerin bu anlatımlara verdiği tepkiler ve rehberlerin mitolojik bilgilere erişim kaynakları ele alınmıştır. Görüşmeler, yarı yapılandırılmış bir form aracılığıyla gerçekleştirilmiş ve açık uçlu sorular kullanılarak derinlemesine bilgi elde edilmiştir.

2. Doküman Analizi: Turistik rehber kitapları, broşürler, akademik yayınlar ve sağlık turizmi ile ilişkilendirilen mitolojik anlatımlar incelenerek, bu mitlerin rehberler tarafından nasıl kullanıldığı değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, araştırmada kullanılan veri toplama teknikleri sayesinde sağlık konulu mitlerin turist rehberliği alanında nasıl kullanıldığına dair kapsamlı bilgiler elde edilmiştir. Bu süreç, rehberlerin mitoloji bilgisini nasıl yorumladığını ve bu bilgilerin turistler üzerindeki etkilerini anlamak açısından önemli bulgular sunmuştur.

4. ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ANALİZİ

Bu araştırmada, sağlık temalı mitlerin turist rehberliği bağlamında nasıl kullanıldığı ve bu kullanımın rehberlerin mesleki uzmanlaşma süreçlerine katkısı incelenmiştir. Yarı yapılandırılmış mülakatlarla elde edilen nitel veriler, içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiş ve MAXQDA 2024 programı kullanılarak sistematik biçimde çözümlenmiştir. Görüşme kayıtları tematik analiz sürecine göre kodlanmış; mitlerin rehber anlatımlarındaki yeri, kullanılan anlatım teknikleri ve turistlerin tepkileri gibi temalar etrafında kategorize edilmiştir. Katılımcı ifadeleri, analiz bulgularının güvenilirliği ve geçerliği amacıyla doğrudan alıntılarla desteklenmiş ve elde edilen bulgular aşağıdaki temel başlıklar altında sunulmuştur.

5. BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu araştırmada elde edilen verilerin analizi, sağlık temalı mitlerin turist rehberliği bağlamındaki işlevlerine ilişkin anlamlı ve derinlemesine bulgular sunmuştur. Nitel veri analiz sürecinde ulaşılan sonuçlar, belirlenen temalar ve alt kategoriler çerçevesinde sistematik biçimde değerlendirilmiş ve yapılandırılmıştır. Katılımcılardan elde edilen görüşler, analiz bulgularını desteklemek amacıyla doğrudan alıntılarla zenginleştirilmiş; böylece yorumların geçerliliği ve bulguların güvenilirliği güçlendirilmiştir.

5.1. KATILIMCILARIN KİŞİSEL VE DEMOGRAFİK BİLGİLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Bilgilerine İlişkin Bulgular

		SIKLIK
Cinsiyet	Kadın	15
	Erkek	39
Yaş	21-30	11
	31-40	22
	41-50	12
	51 ve üzeri	9
Eğitim Durumu	Lise	1
	Ön Lisans	1
	Lisans	30
	Lisansüstü	22

Tablo 2’de katılımcıların kişisel bilgileri değerlendirildiğinde, 15 katılımcının kadın, 39 katılımcının ise erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaş dağılımı incelendiğinde, 21–30 yaş arasında 11 kişi, 31–40 yaş arasında 22 kişi, 41–50 yaş arasında 12 kişi ve 51 yaş ve üzeri olan 9 kişi bulunmaktadır. Eğitim durumu açısından değerlendirildiğinde, lise ve ön lisans mezunu birer kişi, 30 kişi lisans ve 22 kişi lisansüstü eğitim düzeyindedir.

Tablo 3. Katılımcıların Mesleki Bilgilerine İlişkin Bulgular

		SIKLIK
Rehberlik Ruhsatnamesini Alma Şekli	Bakanlık bursu	6
	Ön lisans	1
	Lisans	29
	Lisansüstü	18

Tablo 3. (Devam) Katılımcıların Mesleki Bilgilerine İlişkin Bulgular

		SIKLIK
Turist Rehberliği Türü	Eylemli	54
	Eylemsiz	0
Çalışma Kartında Kayıtlı Diller	Almanca	8
	İngilizce	43
	Arapça	12
	Fransızca	5
	İtalyanca	2
	Japonca	1
	Rusça	1
Çalışma Şekli	Bağımsız sezonluk	13
	Bağımsız tam zamanlı	37
	Acentaya bağlı tam zamanlı	4
Hizmet Verilen Grup Türü	Yabancı gruplar	3
	Yerli gruplar	13
	Yerli ve yabancı gruplar	38
Uzmanlık Eğitimi Alma Durumu	Evet	33
	Hayır	21
Uzmanlık Eğitimi Alınan Alan	GAP	7
	Kültür	39
	Flora ve fauna	13
	Dağ ve doğa	8
	Günübirlik turlar	32
	Mitoloji	18
	Çocuk ve müze	1
	Yurtdışı	7
	Sağlık	6
	Gastronomi	4
Mesleki Çalışma Süresi	1 yıl ve daha az	4
	2-8 yıl	28
	9-15 yıl	10
	16-22 yıl	8
	23-29 yıl	2
	30 yıl ve üzeri	2

Tablo 3. (Devam) Katılımcıların Mesleki Bilgilerine İlişkin Bulgular

	SIKLIK
Bağlı Olunan Turist Rehberliği Odası	ANRO
	10
	ARO
	4
	ATRO
	3
	BURO
	10
	ÇARO
	2
	İRO
	12
Bağlı Olunan Turist Rehberliği Odası	İZRO
	5
	MUTRO
	1
	NERO
	4
	ŞURO
	1
	TRO
	2

Tablo 3’te katılımcıların meslek ile ilgili bilgileri değerlendirildiğinde, rehberlik ruhsatnamesini alma şekli Bakanlık bursu olan 6 kişi, ön lisans mezunu 1 kişi, lisans mezunu 29 kişi ve lisansüstü mezunu 18 kişiden oluşmaktadır. Tüm katılımcılar eylemli turist rehberliği yapmaktadır. Çalışma kartında kayıtlı diller arasında Almanca (8 kişi), İngilizce (43 kişi), Arapça (12 kişi), Fransızca (5 kişi), İtalyanca (2 kişi), Japonca (1 kişi) ve Rusça (1 kişi) yer almaktadır. Bağımsız sezonluk çalışan 13 kişi, bağımsız tam zamanlı çalışan 37 kişi ve bir seyahat acentasına bağlı tam zamanlı çalışan 4 kişi bulunmaktadır. Ağırlıklı olarak yabancı gruplara hizmet veren 3 kişi, yerli gruplara hizmet veren 13 kişi hem yerli hem yabancı gruplara hizmet veren ise 38 kişidir. Katılımcıların 33’ü uzmanlık eğitimi almış, 21’si uzmanlık eğitimi almamıştır. Uzmanlık eğitimi alınan alanlar arasında GAP (7 kişi), kültür (39 kişi), flora ve fauna (13 kişi), dağ ve doğa (8 kişi), günübirlik turlar (32 kişi), mitoloji (18 kişi), çocuk ve müze (1 kişi), sağlık (6 kişi) ve gastronomi (4 kişi) yer almaktadır. Ayrıca Katılımcıların bazıları birden fazla uzmanlık alanında eğitim aldığını belirtmiştir. Turist rehberliği mesleğinde çalışma süresi incelendiğinde, 1 yıl ve daha az süreyle çalışan 4 kişi, 2–8 yıl arasında çalışan 28 kişi, 9–15 yıl çalışan 10 kişi, 16–22 yıl çalışan 8 kişi ve 23–29 yıl ile 30 yıl ve üzeri süreyle çalışan 2’şer kişi olduğu görülmektedir.

Katılımcıların bağlı oldukları turist rehberleri odalarına göre dağılımı ise şu şekildedir: ANRO (Ankara Turist Rehberleri Odası) 10 kişi, ARO (Adana Turist Rehberleri Odası) 4 kişi, ATRO (Antalya Turist Rehberleri Odası) 3 kişi, BURO (Bursa Turist Rehberleri Odası) 10 kişi, ÇARO (Çanakkale Turist Rehberleri Odası) 2 kişi, İRO (İstanbul Turist Rehberleri Odası) 12 kişi, İZRO (İzmir Turist Rehberleri Odası) 5

kişi, MUTRO (Muğla Turist Rehberleri Odası) 1 kişi, NERO (Nevşehir Turist Rehberleri Odası) 4 kişi, şURO (şanlıurfa Turist Rehberleri Odası) 1 kişi ve TRO (Trabzon Turist Rehberleri Odası) 2 kişidir..

5.2. VERİ SETİNE İLİşKİN GÖRSEL UNSURLAR

Bu araştırmada, sağlık temalı mitlerin turist rehberliği anlatılarındaki işlevini daha bütüncül bir bakış ačíısıyla değerlendirebilmek amacıyla, yalnızca yazılı veriler değil aynı zamanda görsel temsillerden de yararlanılmıştır. Görsel unsurlar, katılımcıların düşünce dünyasında öne çıkan kavramları belirlemek ve bu kavramlar arasındaki anlamsal örüntüleri ortaya çıkarmak ačíısından anlamlı bir analiz desteği sunmaktadır. Nitel veri analizinde kullanılan kelime bulutu yöntemi, açık uçlu yanıtlar içerisindeki sözcüklerin sıklığına dayalı olarak kavramsal yoğunluğu görselleştirme imkânı sağlamaktadır.

Bu bağlamda, araştırma kapsamında oluşturulan şekil 8'deki kelime bulutu, katılımcıların sağlık mitleriyle ilgili anlatılarında sıklıkla kullandıkları anahtar kavramları görsel olarak temsil etmektedir. Görselde, “sağlık”, “mitler”, “anlatım”, “bilgi”, “Asklepios”, “Apollon”, “Hygieia”, “turistler” ve “rehberlik” gibi kelimelerin büyük puntolarla yer alması, bu ifadelerin hem tematik hem anlatı düzeyinde güçlü bir konuma sahip olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların anlatılarında yer alan mitolojik figürler, yalnızca tarihsel bir aktarım unsuru olarak değil, aynı zamanda kültürel ilgi çekicilik yaratan ve rehberin uzmanlık alanını destekleyen bir anlatı aracı olarak da öne çıkmaktadır. “Yardımcı”, “kültürel”, “bilgilendirme” gibi sözcüklerin de yoğun biçimde yer alması, mitlerin rehber-turist etkileşimini artıran bir köprü görevi gördüğünü ortaya koymaktadır. Bu kavramlar, yalnızca bilgi aktarımı değil; aynı zamanda dikkat çekme, empati kurma ve mesleki özgüven oluşturma gibi işlevleri de beraberinde getirmektedir.

Kelime bulutu, bu yönüyle nitel analizde hem betimsel hem de çıkarımsal bir araç olarak kullanılmış; anlatıların tematik katmanlarını görünür kılarak, sağlık temalı mitlerin rehberlik mesleğinde nasıl yapılandırıldığını desteklemiştir. Görsel temsil ile elde edilen bulgular, sistematik kodlama süreciyle tamamlanarak araştırmanın veri analiz yapısını daha anlamlı ve bütüncül hale getirmiştir (Rose, 2016).

Bu kısımda turist rehberlerinin görevli oldukları bölgede yaygın olan sağlık mitleri hakkında bilgi sahibi olmalarının alanda uzmanlaşmalarına katkıda bulunması durumuna ilişkin bulgular sunulmaktadır. Bu temaya yönelik alt kategoriler ve bunların frekans değerleri Tablo 4.'te sunulmuştur.

Tema	Kod	Sıklık
Sağlık Konulu Mitlerin Uzmanlaşmaya Katkısı	Katkı sağladığını belirtenler	37
	Katkı sağlamadığını belirtenler	17
Sağlık Konulu Mitlerin Rehberlik Sırasındaki Faydaları	Turist ilgisini artırdığını belirtenler	19
	Ülke bilinirliğini desteklediğini belirtenler	2
	Anlatımı zenginleştirdiğini ifade edenler	22
	Detaylı ve doğru bilgi sağladığını belirtenler	12
	İletişimi kolaylaştırdığını ifade edenler	2
	Faydası olmadığını belirtenler	5

76

Aşağıda sağlık konulu mitlerin uzmanlaşmaya katkısı teması ve alt kategorilerine yönelik örnek kesitlere yer verilmiştir.

“Özellikle Asklepeios başta olmak üzere, Galenos uygulamaları, Hipokrat anlatımları, Europhon anlatımları bağlamında spesifik bilgi birikimini pekiştiren ve bu bağlamda uzmanlaşmaya katkı sağlayan bir husus.” (K3)

Sağlık konulu mitler, turist rehberliğinde uzmanlaşmama doğrudan etki etmedi ancak sağlık konusundaki bilgilerimi genişletmeme ve doğru bilgiyi turistlere aktarma konusunda daha dikkatli olmama yardımcı oldu. Turistlerin sağlıkla ilgili konularda doğru bilgiye ihtiyaçları olduğunu ve yanlış yönlendirmelerin ciddi sonuçlar doğurabileceğini daha iyi anlamama yardımcı oldu. Bu nedenle, sağlık konusunda doğru bilgilendirme yapmaya ve sağlıkla ilgili mitleri düzeltmeye daha fazla özen gösteriyorum. (K17)

Tablo 4.'e göre sağlık konulu mitlerin rehberlik sırasındaki faydaları incelendiğinde, sağlık konulu mitlerin rehberlik esnasında turistlerin ilgisini toplamada etkili olduğu (19 kişi), ülkenin bilinirliğini arttırdığı (2 kişi), anlatımı zenginleştirdiği (22 kişi), detaylı ve doğru bilgi edinmeye yardımcı olduğu (12 kişi) ve iletişimi kolaylaştırdığı (2 kişi) görülmektedir. Bazı katılımcıların birden fazla faydayı aynı anda ifade ettiği belirlenmiştir. Katılımcılardan 5 kişi ise sağlık konulu mitlerin rehberlik esnasında faydasının olmadığını belirtmiştir. Aşağıda sağlık konulu mitlerin rehberlik sırasında faydaları teması ve alt kategorilerine yönelik örnek kesitlere yer verilmiştir.

“Anadolu topraklarının ne kadar zengin olduğunu ve her konuda başlangıçların bu topraklarda yapılması tarihi yön veren düşünürlerin veya birçok hastalığa çare bulan hekimlerin mitolojiye konu olması gelen turistlerin ne kadar önemli bir memlekete geldiklerini vurgulamamda önemli katkısı oldu.” (K1)

“Sağlık konulu mitler, rehberlik sırasında bize birkaç fayda sağlayabilir:

Dikkat Çekme ve İlgi Çekme: Sağlık konulu mitler, turistlerin ilgisini çekebilecek ve onların dikkatini çekebilecek ilginç konular olabilir. Bu mitleri kullanarak turistlerin dikkatini çekerek, onlara daha fazla bilgi verme fırsatı bulabiliriz.

Eğitim ve Bilgilendirme: Sağlık konulu mitleri düzelterek, turistlere doğru bilgiler verme ve onları sağlıkla ilgili konularda eğitme fırsatı bulabiliriz. Bu da onların seyahatleri sırasında daha sağlıklı kararlar almalarına yardımcı olabilir.

Güven ve İtibar: Sağlık konulu mitleri düzelterek, turistlere doğru bilgiler vererek güvenilirlik ve itibar kazanabiliriz. Turistler, doğru bilgi veren rehberlere daha fazla güven duyabilirler.

Güvenlik ve Sağlık: Sağlık konulu mitleri düzelterek, turistlerin sağlığını ve güvenliğini sağlamak için bir fırsat yaratabiliriz. Yanlış bilgilere dayalı kararlar, turistlerin sağlığını tehlikeye atabilir. Bu nedenle, doğru bilgi vererek onların güvenliğini sağlayabiliriz” (K17)

“Anlatım yaparken, eğer o bölgede geçen bir mit varsa insanların daha çok dikkatini çekiyor ve daha akılda kalıcı oluyor.” (K41)

5.4. SAĞLIK MİTLERİNİN KULLANIMI VE REHBERLERİN TUTUMLARIYLA İLGİLİ BULGULAR

Bu bölümde, turist rehberlerinin sağlık temalı mitleri anlatımlarında kullanma eğilimleri ile bu mitlere yönelik öğrenme ve olumlu tutum geliştirme durumlarına ilişkin elde edilen bulgulara yer verilmektedir. Söz konusu temaya ilişkin alt kategoriler ile bunlara ait frekans dağılımları Tablo 5’de detaylı şekilde sunulmuştur.

Tablo 5. Turist Rehberlerinin Mitleri Anlatımlarında Kullanma Durumlarının ve Mitlerin Öğrenilmesine Karşı Olumlu Görüş Geliştirmelerinin Değerlendirilmesi

Tema	Kod	Sıklık
Sağlık Konulu Mitleri Anlatımda Kullanma Durumu	Anlatımlarda kullanan	48
	Anlatımlarda kullanmayan	6
Anlatımda Hâkim Olunan Sağlık Mitleri	Asklepion	24
	Hygieia	12
	Apollon	13
	Artemis	5
	Midas	3
	Lokman hekim	2
	Kaplıcalar	2
	Hacamat	2
	Diğer	10
	Yok	10
Sağlık Konulu Mitlere İlişkin Görüş ve Tutumlar	Turizme katkı sağladığını ifade edenler	1
	Kültürel yapının aktarımını desteklediğini belirtenler	11
	Anlatımı daha ilgi çekici hâle getirdiğini belirtenler	5
	Bilgilendirici olduğunu ifade edenler	2
	Turist ilgisini artırdığını belirtenler	9
	Gerekli bulanlar	13
	Gerekli bulmayanlar	3
Sağlık Konulu Mitlere İlişkin Anı Deneyimleme Durumu	Deneyimledi	24
	Deneyimlemedi	30

Tablo 5. (Devam) Turist Rehberlerinin Mitleri Anlatımlarında Kullanma Durumlarının ve Mitlerin Öğrenilmesine Karşı Olumlu Görüş Geliştirmelerinin Değerlendirilmesi

Tema	Kod	Sıklık
En Sevilen Sağlık Konulu Mitler	Asklepios mitleri	24
	Hygieia	8
	Kaplıca suları ile ilgili mitler	2
	Tütsü ritüelleri ve sırlar	2
	Apollon	3
	Afrodisias	1
	Shennong	1
	Yok	13

Tablo 5'e göre turist rehberlerinin sağlık konulu mitleri anlatımlarında kullanma durumuna ve mitlerin öğrenilmesine karşı olumlu görüş geliştirmelerine ilişkin durumları değerlendirildiğinde; sağlık konulu mitleri anlatımlarda kullanma, anlatımda hâkim olunan sağlık mitleri, sağlık konulu mitler hakkındaki düşünceler, turistlere rehberlik ederken sağlık konulu mitlerde iyi veya kötü ilginç anı yaşama ve en sevilen sağlık konulu mit olmak üzere 5 temadan oluşmaktadır. Sağlık konulu mitleri anlatımında kullanan 48 kişi iken, anlatımlarında kullanmayan ise 6 kişidir. Anlatımda hâkim olunan sağlık mitlerine göre, katılımcıların en fazla Asklepion (24 kişi), Apollon (13 kişi) ve Hygieia (12 kişi) mitlerine hâkim oldukları görülmektedir. Katılımcılardan 13'i sağlık konulu mitlerin gerekli olduğunu düşünürken, 3 kişi ise gerekli görmemiştir. Sağlık konulu mitlerin turizme katkı sağladığını düşünen 1 kişi, Anadolu'nun ve insanlığın kültürel yapısını ortaya koyduğunu düşünen 11 kişi, anlatıma zenginlik kattığını düşünen 5 kişi, turistleri bilgilendirdiğini düşünen 2 kişi ve turistlerin merakını arttırdığını düşünen 9 kişidir. Turistlere rehberlik ederken sağlık konulu mitlerde iyi veya kötü ilginç anı yaşayan 24 kişi iken yaşamayan ise 30 kişidir. En sevilen sağlık konulu mitler arasında, Asklepios mitleri (24 kişi), Hygieia (8 kişi), kaplıca suları içerikli mitler (2 kişi), tütsüler ve sırlar (2 kişi), Apollon (3 kişi), Afrodisias (1 kişi), Shennong (1 kişi) ve Yok olarak ifade eden (13 kişi) bulunmaktadır. Bu bulgulara ilişkin olarak, bazı katılımcıların birden fazla miti tercih ettikleri ve bazı soruları yanıtsız bıraktıkları görülmüştür. Bu nedenle, ilgili temalara dair toplam frekanslar katılımcı sayısından fazla olabilmektedir.

Aşağıda anlatımda hâkim olunan sağlık mitleri teması ve alt kategorilerine yönelik örnek kesitlere yer verilmiştir.

“Dionysos ve Midas, Philemon ile Baukis, Asklepios efsanesi, Lokman hekim de eklenebilir, Achilleus, aşı tendonu buradan gelir, Arakne, Echo ile Narkisos ve Hermaphroditos ile Sarmakis.” (K1)

“Artemis, Apollon, Asklepios.” (K33)

“Asklepios ve kızı Hygieia, Şahmeran.” (K54)

Aşağıda sağlık konulu mitler hakkındaki düşünceler teması ve alt kategorilerine yönelik örnek kesitlere yer verilmiştir.

“Bu konudaki mitler özellikle Anadolu da geçenler bize Anadolu’nun her manada kültürün sağlığın başat tohumlarının atıldığı biricik topraklar olduğunu gösteriyor.” (K1)

“Rehber için anlatıma zenginlik katan, yeri geldiğinde grup motivasyonunu ve rehberin grup üzerindeki bilgi odaklı etkisini pekiştiren bir unsur olarak görüyorum. Anadolu coğrafyasının bu konuda zengin bir kültürel mirasa sahip olması da bu milleti kullanmayı gerekli kılıyor.” (K2)

“Sağlık konulu mitler, genellikle yanlış veya eksik bilgilere dayalı inançlar olarak tanımlanır. Bu tür mitler, genellikle yanlış anlamalar, kültürel inançlar veya yanlış bilgilendirme sonucu ortaya çıkar. Sağlık konusundaki yanlış bilgiler, insanların sağlık kararları üzerinde olumsuz etkilere sahip olabilir.

Turist rehberleri olarak, sağlık konulu mitlerle karşılaşabiliriz ve bunları doğru bilgilerle düzeltebiliriz. Örneğin, bir turistin yanlış bir inanışa sahip olabileceği bir durumla karşılaştığımızda, onları yanlış bilgidan uzaklaştırarak sağlıklı seyahat etmelerine yardımcı olabiliriz.

Sağlık konulu mitler, sağlıkla ilgili konularda doğru bilgilendirme yapmanın önemini vurgulamak için de bir fırsat olabilir. Turistlere, sağlıkla ilgili kararlarını almalarına yardımcı olacak doğru bilgiler vererek, seyahatleri sırasında daha güvende olmalarını sağlayabiliriz.” (K17)

“Türkiye’deki antik kentler, Anadolu’nun zengin kültür mirasını yansıtmaktadır. Bu kentlerde, farklı uygarlıkların sağlık, hastalık ve iyileşme ile ilgili inançları ve uygulamaları bulunmaktadır. Bazı antik kentler, sağlık tanrılarına adanmış tapınaklara, hastanelere ve şifalı kaynaklara ev sahipliği yapmıştır.” (K32)

Aşağıda turistlere rehberlik ederken sağlık konulu mitlerde iyi veya kötü ilginç anı yaşama teması ve alt kategorilerine yönelik örnek kesitlere yer verilmiştir.

“Evet, bir seferinde turistlerle yaptığım bir tur sırasında ilginç bir deneyim yaşadım. Turistlerden biri, bir yerel halk tarafından önerilen bir bitkiyi yemek istediğini söyledi. Ancak, bu bitkinin sağlığına iyi geldiği ve her şeye iyi geldiği şeklinde yanlış bir inanış vardı. Ben, bitkinin aslında toksik olabileceğini ve yanlış bir kullanımın ciddi sağlık sorunlarına yol açabileceğini anlattım. Turist, şaşkın ve teşekkür ederek geri döndü ve yanlış bir inanıştan kurtulmuş oldu. Bu deneyim, sağlık konulu mitlerin gerçekten dikkat edilmesi gereken bir konu olduğunu gösterdi.” (K17)

“Yunan mitolojisinde, tanrıça Hygieia (Hijyen) sağlığın ve temizliğin sembolüdür. Onun adından türetilen hijyen kelimesi, sağlıklı yaşamın temel unsurlarından biridir. Hijyen kurallarına uyarak insanlar hastalıklardan korunabilir ve sağlıklarını geliştirebilirler bunu anlattığımda çoğu misafir hijyen kelimesinin buradan geldiğini duyunca çok şaşıyor.” (K41)

“Şifacı bitkiler ve tedavilerle ilgili bilgi verdiğim turistler ilk seyahatlerini gezmek için yaparken ikinci seyahatlerini sağlık turizmi için yapmışlardı.” (K47)

Aşağıda en sevilen sağlık konulu mit teması ve alt kategorilerine yönelik örnek kesitlere yer verilmiştir.

“Tabii ki tıbbın kurucu tanrısı Apollon’un oğlu Asklepios efsanesi.” (K1)

“Asklepios, Pergamon’da, Asklepios’a adanmış bir tapınak, bir hastane, bir tiyatro, bir kütüphane ve bir okul bulunmaktadır. Burada hastalar, tanrının rüyalarında kendilerine görünmesini ve şifa vermesini beklerlerdi şeklinde anlatımlarda bulunduğumda dikkat çekici oluyor.” (K32)

“Aydın’daki Afrodias Antik Kenti, nadir bilinen bir antik kenttir. Ben burada Afroditi, aşk, güzellik ve doğurganlık tanrıçasını anlatırım. İnsanların doğurganlıkla ilgili mitolojilere ilgileri fazladır.” (K34)

“Çin mitolojisinde, tanrı Shennong tarımın, bitkilerin ve tıbbın tanrısıdır. Shennong, insanlara tarım yapmayı ve bitkileri kullanmayı öğretmiştir. Shennong, kendisi de bir bitki uzmanı olan ve binlerce bitkiyi deneyerek insanlara faydalı olanları ayırt eden bir tanrıdır. Shennong’un yaptığı deneyler sonucunda ortaya çıkan eserlere Shennong’un Bitki Klasığı adı verilir. Bu eserler, Çin tıbbının temelini oluşturur.” (K39)

Araştırmadan elde edilen bulgular, katılımcı görüşleri ve gözlemler doğrultusunda değerlendirildiğinde; turist rehberlerinin mitlere yönelik bilgi düzeylerinin genel olarak farkındalık temelinde şekillendiği, ancak bu bilgilerin profesyonel anlatım düzeyinde sistematik olarak kullanılmadığı görülmektedir. Bu durumun temel nedenlerinden biri olarak, rehberlik eğitim süreçlerinde mitolojiye yönelik içeriklerin sınırlı kalması gösterilmektedir. Rehberlerin büyük bir kısmı, özellikle sağlık konulu mitlerin anlatıma zenginlik kattığını ve turistlerin ilgisini çektiğini belirtmiştir. Katılımcı rehberler, mitolojik anlatıları özellikle Asklepios, Hygieia ve Apollon gibi figürler üzerinden aktardıklarını ve bu anlatıların sağlık turizmi bağlamında turistler üzerinde dikkat çekici bir etki yarattığını ifade etmişlerdir.

Turist rehberlerinin gözlemlerine göre, mitolojik anlatımlar ziyaret edilen bölgelere olan ilgiyi artırmakta ve destinasyon deneyimini daha anlamlı hâle getirmektedir. Özellikle termal bölgeler ve sağlık turizmi merkezlerinde anlatılan mitlerin, turistlerin tekrar ziyaret etme eğilimlerini olumlu yönde etkilediği; bu anlatıların eğitici ve eğlenceli şekilde sunulmasının ise turistlerle kurulan bağı güçlendirdiği vurgulanmaktadır. Mitolojik içeriklerin, turistlerin kültürel bağ kurmasına ve sağlıkla ilişkilendirilmiş yerleri daha bilinçli bir şekilde deneyimlemesine katkı sunduğu rehber görüşlerinden anlaşılmaktadır.

Araştırma bulguları, sağlık konulu mitlerin anlatımının turist rehberlerinin mesleki gelişiminde ve uzmanlaşma süreçlerinde etkili bir araç olduğunu göstermektedir. Mitleri etkili biçimde kullanan rehberlerin anlatım becerilerinin geliştiği, turistler üzerinde daha güçlü bir izlenim bıraktıkları ve mesleki açıdan

farklılaştıkları belirlenmiştir. Buna karşılık, mitolojik bilgi düzeyi düşük olan rehberlerin anlatım sürecinde yetersizlik yaşadığı ve bu durumun turist deneyimini olumsuz etkilediği ifade edilmiştir. Son olarak, mitolojik unsurların sağlık turizmi ile bütünleştirilmesi, destinasyonların cazibesini artırmakta ve deneyim odaklı turizm anlayışını desteklemektedir. Şifalı sular, antik sağlık merkezleri ve mitolojik figürlerle ilişkilendirilen mekânlar, sağlık turizmi kapsamında ön plana çıkan nitelikli unsurlar olarak değerlendirilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Turist rehberleri, turistlerin ziyaret ettikleri destinasyonları anlamlandırmalarına yardımcı olan kültürel aracı konumundadır. Rehberler, yalnızca bilgi aktarmakla kalmaz; aynı zamanda turistlerin destinasyonla duygusal ve entelektüel bağ kurmalarını sağlar. Bu bağlamda mitoloji, turist rehberliği için güçlü bir anlatı kaynağıdır. Mitler, sadece geçmişe ait sembolik anlatılar değil, aynı zamanda günümüzde destinasyonların kültürel kimliğini şekillendiren unsurlar olarak da önem taşımaktadır. Özellikle sağlık konulu mitler, hem halk inanışları hem de geleneksel şifa pratikleriyle ilişkili olduğu için sağlık turizmi kapsamında özgün bir anlatı zemini sunmaktadır. Bu tür mitlerin turizmde kullanılması, kültürel mirasın aktarılmasını sağlarken, aynı zamanda turistlerin ilgisini çekerek bölgesel kalkınmaya da katkı sağlamaktadır.

Bu bağlamda gerçekleştirilen bu çalışma, sağlık konulu mitlerin turist rehberliği bağlamında nasıl kullanıldığını ve bu kullanımın rehberlerin mesleki uzmanlaşmasına ne tür katkılar sunduğunu araştırmayı amaçlamaktadır. Araştırmada nitel yöntem benimsenmiş; deneyimli turist rehberleriyle derinlemesine görüşmeler yapılmış ve doküman analizi gerçekleştirilmiştir. Bu yöntemle, mitolojik anlatıların rehberlik pratiklerine etkisi çok boyutlu biçimde değerlendirilmiştir.

Elde edilen verilerin incelenmesinde, ilk olarak turist rehberlerinin anlatımlarında mitolojik hikâyelere sıklıkla yer verdikleri tespit edilmiştir. Rehberler, özellikle Asklepios, Hygieia ve Apollon gibi sağlıkla ilişkilendirilen mitolojik figürlere dayalı anlatımları kullanarak turistlerin bölgeye olan ilgisini artırmaktadır. Bu tür anlatılar, yalnızca kültürel çekicilik yaratmakla kalmamakta; aynı zamanda destinasyonun tarihsel ve sağlıkla ilişkili geçmişine dair derinlemesine bir anlayış da sunmaktadır. Ancak bu anlatıların etkili biçimde kullanılabilmesi için sistematik eğitimin eksikliği önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Görüşmelerde, rehberlerin büyük kısmı mitolojik bilgiye sahip olmakla birlikte bu bilginin çoğunlukla kişisel çaba ile edinildiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla, sağlık konulu mitlerin rehberlik uygulamalarında daha etkili biçimde yer alabilmesi için mesleki eğitim programlarının geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda, Özdemir (2014) ve Arslan (2015) tarafından yapılan araştırmalarda da turist rehberlerinin anlatım becerilerinin ve mitolojik öğeler hakkındaki bilgilerinin artırılmasının, turist deneyimlerinin kalitesini doğrudan etkilediği vurgulanmaktadır. Benzer şekilde, Demirtaş (2018) da rehberlerin mitolojiye olan ilgilerinin turistlerin deneyimlerini zenginleştirdiğini ve destinasyonun

uzun vadeli başarısını desteklediğini belirtmiştir. Aksoy (2019) ise mitolojik anlatıların turizm hareketliliğini ve ekonomik katkıyı artıran önemli bir unsur olduğunu ifade etmiştir. Tüm bu bulgular, mitolojik unsurların turist rehberliğinde yalnızca kültürel bir zenginlik değil, aynı zamanda sektörel bir strateji olarak da önemli bir rol üstlendiğini göstermektedir.

Araştırma verilerinin analizinde, mitolojik anlatıların turistlerin bölgeyi ziyaret etme motivasyonlarını artırdığı ve deneyimlerini daha unutulmaz hale getirdiği belirlenmiştir. Özellikle sağlık turizmi bağlamında, termal kaynaklar gibi doğal unsurlarla ilişkilendirilen mitlerin, turistlerin destinasyona olan ilgisini pekiştirdiği ve tekrar ziyaret etme eğilimlerini güçlendirdiği ifade edilmiştir. Katılımcı rehberlerin büyük çoğunluğu, mitolojik öğelerin tur programlarında yer almasının, turistik anlatılara derinlik kattığını ve turistlerde merak ve duygusal bağ oluşumuna katkı sağladığını vurgulamıştır. Bu bulgu, Turan ve Yılmaz'ın (2019) araştırmasıyla da örtüşmektedir. Söz konusu çalışmada, mitolojik öğelerin sağlık turizmi destinasyonlarındaki çekiciliği artırdığı ve tekrar ziyaret etme arzusunu güçlendirdiği ortaya konmuştur. Benzer şekilde, Çetin ve Korkmaz (2020) mitolojik unsurların turist deneyimlerini daha anlamlı hale getirdiğini ve yerel ekonomiye katkı sağladığını belirtmiştir. Gültekin'in (2022) bulguları ise, mitlerin kültürel bağları pekiştirdiğini ve bölge tanıtımına katkı sunduğunu göstermektedir. Bu kapsamda, mitolojik öğelerin yalnızca bir turizm hikâyesi değil, aynı zamanda destinasyonların sürdürülebilirliği açısından da stratejik bir unsur olduğu söylenebilir.

Elde edilen bulgular doğrultusunda, turistlerin mitolojik anlatımlara olan ilgisinin yalnızca kültürel ve tarihsel merakla sınırlı kalmadığı, aynı zamanda duygusal ve psikolojik bir bağ kurulmasına da aracılık ettiği tespit edilmiştir. Katılımcı rehberler, turistlerin mitolojik hikâyelere ilgiyle kulak verdiklerini ve bu anlatımlar sayesinde yerel kültürle daha derin bir bağ kurduklarını ifade etmişlerdir. Mitolojik öğelerin turistler üzerinde etkili olmasının temel nedenlerinden biri, bu anlatıların geçmişle bağ kurma, hayal gücünü harekete geçirme ve bireysel deneyimi kültürel bir yolculuğa dönüştürme gücüdür. Bu durum, turizmi yalnızca bir seyahat faaliyeti olmaktan çıkarıp, aynı zamanda bir öğrenme ve kültürel paylaşım süreci hâline getirmektedir. Mitolojik anlatılarla kurulan bu etkileşim, turistlerin destinasyonla özdeşleşmesini sağlarken, bölgeyle daha uzun süreli bir ilişki kurmalarına da imkân tanımaktadır. Böylelikle mitler, hem bireysel düzeyde unutulmaz bir deneyim sunmakta hem de destinasyonun

sürdürülebilir turizm açısından değerini artırmaktadır. Sonuç olarak, sağlık konulu mitlerin turist rehberliğinde etkili kullanımı hem rehberlerin mesleki gelişimini desteklemekte hem de destinasyonların turistik çekiciliğini artırmaktadır. Mitlerin, turistik anlatımlarda güçlü bir bağ kurarak hem turistik deneyimlere derinlik katmak hem de destinasyonların benzersiz özelliklerini ön plana çıkarmak için büyük bir potansiyel taşıdığı söylenebilir. Bu bağlamda, turist rehberlerinin mitolojiye dair bilgilerini artırmak, anlatım tekniklerini geliştirmek ve mitolojik unsurları daha etkili bir şekilde kullanmalarını sağlamak adına eğitim programları düzenlenmelidir. Eğitimlerin, özellikle mitolojik öğelerin tarihi, kültürel ve turistik bağlamda nasıl daha etkili kullanılacağına dair pratik bilgiler sunması, rehberlerin profesyonel becerilerini önemli ölçüde artıracaktır. Ayrıca, turizm sektöründe mitlerin pazarlama stratejilerinde daha etkin bir şekilde kullanılması, destinasyonların rekabet avantajını güçlendirecektir. Yıldız (2021) çalışmasında, mitlerin pazarlama stratejilerinde etkin kullanımı sayesinde, destinasyonların farkındalığını artırmak ve rekabet avantajı sağlamak için büyük bir fırsat sunduğu vurgulanmıştır.

Bir başka önemli çalışma ise, Kaya (2020) ve Demirtaş (2019) tarafından yapılmış olup, mitlerin turist rehberliği bağlamındaki etkilerini incelemiştir. Bu araştırmalara göre, mitolojik öğeler turist rehberlerinin anlatımlarına derinlik katarak, turistlere sadece görsel değil, aynı zamanda duygusal bir bağ kurma fırsatı sunmaktadır. Bu bağlamda, mitlerin etkili kullanımı, turistlerin deneyimlerini unutulmaz kılmakla birlikte, destinasyonların yerel kültür ve tarih ile daha güçlü bir ilişki kurmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca, Sevinç (2021) çalışmasında, mitolojik unsurların sadece turist rehberleri aracılığıyla değil, aynı zamanda sağlık turizmi işletmeleri ve yerel yönetimler tarafından da kullanılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu tür kolektif bir yaklaşım, destinasyonların çekiciliğini artırırken aynı zamanda bölgesel kalkınmayı da desteklemektedir. Bu bağlamda, mitolojik unsurların sağlık turizmi ile entegre edilmesi, turistlerin hem fiziksel hem de kültürel açıdan daha derin bir deneyim yaşamalarını sağlamaktadır.

Sonuç olarak, mitlerin turizmdeki rolü sadece bir anlatı aracı olmaktan çıkıp, turistlerin psikolojik ve kültürel deneyimlerini derinleştiren önemli bir unsura dönüşmektedir. Sağlık turizmi alanındaki mitolojik öğelerin daha etkin kullanımı, destinasyonların hem ulusal hem de uluslararası düzeyde tanıtımına katkı sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda sürdürülebilir turizme yönelik önemli adımlar atılmasına

olanak tanıyacaktır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, sağlık turizmi destinasyonlarının tanıtımına büyük katkı sağlayacak ve uzun vadeli başarılarını pekiştirecektir.

İlgili literatür ve araştırmacının değerlendirmeleri doğrultusunda, sağlık konulu mitlerin turist rehberliği alanında daha etkili kullanılabilmesi ve rehberlerin uzmanlaşma süreçlerine katkı sağlanabilmesi adına aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

Mitoloji Eğitimi ve Kaynak Geliştirme

Araştırma bulgularına göre katılımcıların önemli bir bölümü mitolojik anlatılar konusunda eksiklik yaşadıklarını belirtmiştir. Bu doğrultuda, rehberlerin sağlık temalı mitolojik içerikleri doğru ve etkili şekilde aktarabilmeleri amacıyla lisans ve hizmet içi eğitimlerde mitoloji ve anlatı tekniklerine yönelik ders ve atölye çalışmaları düzenlenmesi yararlı olabilir. Ayrıca rehberlerin kolayca erişebileceği, akademik ancak sade bir dille hazırlanmış bölgesel mitoloji kitapçıklarının hazırlanması fayda sağlayacaktır.

Bölgesel Mit Envanterlerinin Oluşturulması

Katılımcı görüşleri ve literatür bulguları, yerel mitlerin çoğu zaman kayıt altına alınmadan sözlü aktarımla sürdüğünü göstermektedir. Türkiye'nin farklı bölgelerinde var olan sağlık konulu mitlerin sistematik biçimde toplanması, belgelenmesi ve dijital ortamlarda erişilebilir hale getirilmesi, rehberlerin yerel anlatıları destekleyerek kullanmasını kolaylaştırabilecek bir uygulama olarak değerlendirilebilir.

Tematik Turlar ve Pazarlama Stratejileri

Çalışmada sağlık mitolojisine dayalı temaların turist ilgisini artırabileceği yönünde bulgular elde edilmiştir. Bu kapsamda, sağlık mitolojisi içeren özel temalı turlar tasarlanması hem destinasyonun cazibesini güçlendirebilir hem de rehberler için yeni bir uzmanlık alanı oluşturabilir. “Şifalı Sular ve Mitler Turu” gibi örnekler destinasyon tanıtım kampanyalarında değerlendirilebilir; destinasyonlar sadece doğal veya tarihi yönleriyle değil, aynı zamanda “hikâyesi olan yerler” olarak da konumlandırılabilir.

Mitoloji Alanında Sertifikasyon Düzenlemeleri

Katılımcı ifadeleri, mitolojiye yönelik uzmanlık alanlarının rehberler arasında ilgi gördüğünü ortaya koymuştur. Bu nedenle, TUREB (Turist Rehberleri Birliği) ve

benzeri kurumlar tarafından verilen sertifikalarda mitoloji ve sağlık turizmi odaklı özel uzmanlık alanlarının tanımlanması ve bu konulara yönelik eğitim süreçlerinin oluşturulması yararlı olabilecektir.

Araştırmaların Desteklenmesi

Çalışma sonuçları, sağlık mitolojisi ve turizm ilişkisini inceleyen kapsamlı araştırma eksikliğini ortaya koymuştur. Üniversiteler ve ilgili kamu kurumları tarafından sağlık mitolojisi, kültürel turizm ve anlatı teknikleri gibi konularda araştırma projeleri ve saha çalışmalarına destek sağlanması faydalı olabilecektir.

Bu araştırma da sosyal bilimler alanında gerçekleştirilen birçok çalışma gibi belirli sınırlılıklara sahiptir. İlk olarak, sağlık konulu mitlerin turist rehberliği bağlamında kullanımı üzerine yapılan akademik çalışmaların sınırlı olması, elde edilen bulguların alanyazınla karşılaştırılmasında kısıtlayıcı bir unsur oluşturmuştur. Ayrıca araştırma kapsamında yalnızca belirli sayıda deneyimli profesyonel turist rehberiyle görüşmeler gerçekleştirilmiş ve katılımcılar araştırmacının kendi çabalarıyla belirlenmiştir. Bu durum, örneklemin çeşitliliğini ve temsiliyet gücünü sınırlı kılmaktadır. Ayrıca araştırmada kullanılan nitel yaklaşım, derinlemesine bilgi elde etme imkânı sağlamış olsa da elde edilen veriler belirli katılımcıların bireysel yorumlarıyla sınırlı kalmıştır. Mitolojik anlatıların kişisel bilgiye ve yoruma dayalı olması, bazı bulguların sübjektiflik içermesine neden olmuştur. Bu durum, yorumların genel geçerliliğini sınırlandırabilecek bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Gelecek araştırmalarda, farklı bölgelerden daha geniş ve çeşitli örneklerle çalışılması; hem turist rehberlerinin hem de turistlerin görüşlerinin birlikte değerlendirilmesi önerilmektedir. Ayrıca, nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanılması, sağlık mitlerinin turizmdeki rolüne ilişkin daha kapsamlı ve karşılaştırmalı veriler sunacaktır. Mitolojik öğelerin destinasyon pazarlamasındaki etkilerini ölçmeye yönelik çalışmaların artırılması ise, bu alandaki akademik boşluğun giderilmesine katkı sağlayacaktır. Böylece, kültürel mirasın turizm yoluyla yeniden anlamlandırılması ve sağlık turizmi bağlamında daha etkili kullanılması mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Absurdizi, (2023), *Yunan Mitolojisinin Sağlık ve Hekimlik Tanrısı Asklepios*, <https://www.absurdizi.com/yunan-mitolojisinin-saglik-ve-hekimlik-tanrиси-asklepios/> (Erişim Tarihi: 06.06.2025)
- Agızza, R. (2006). *Antik Yunan'da Mitoloji / Masallar ve Söylenceler* (Çev. Z.Z. İlkelen). İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları.
- Ağartan, C. A. (2009). Sanat Eserlerinde Yaşayan Bir Mit: Sağlık Tanrısı Asklepios ve Kızı Hygieia, *Zeynep Kamil Tıp Bülteni*, 40(1), 49-52.
- Ahipaşaoğlu, S. (1997). Ülkesel Profesyonel Turist Rehberi Gereksiniminin Tahmini İçin Bir Model Önerisi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 10-14.
- Ahipaşaoğlu, S. (2006). *Turizmde Rehberlik*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Akbulut, E. C. Ü. (2021). Anadolu'da Antik Tıp Uygulamaları, Müzikle Tedavinin Doğuşu ve Asklepion'ların Önemi-Ayas (Aigeai) Örneği. *Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87), 33-55.
- Akbulut, O. (2006). *Ege Bölgesindeki Profesyonel Turist Rehberlerinin Mesleki Sorunları ve Çözüm Önerilerine Yönelik Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Aksoy, E. (2019). *Mitolojik Anlatımların Turizm Üzerindeki Etkisi: Sağlık Turizmi Destinasyonları Örneği*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Aksoy, H. (2015). *Anadolu'da Sağlık Mitleri ve Halk Hekimliği*. İstanbul: Kültür Yayınları.
- Aktaş, S. (2010). Efsanelerin Turistik Çekicilik Üzerine Etkileri: Profesyonel Turist Rehberlerine Yönelik Bir Araştırma Özet. *E-Journal Of New World Sciences Academy*, 5(4), 3C0054.
- Aktaş, S. ve Batman, O. (2010). Efsanelerin Turistik Çekicilik Üzerine Etkileri: Profesyonel Turist Rehberlerine Yönelik Bir Araştırma, *e-Journal Of New World Sciences Academy*, 5(4), 367-395.
- Aktüel Arkeoloji, (2023). <https://www.aktuelarkeoloji.com.tr/> (Erişim Tarihi: 06.06.2025).
- Albuz, N., Çakmak, T. F., Eren, A., Tekin, Ö., ve Yeşildağ, N. G. (2018). *Turist Rehberliğine Giriş*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Alleman, B. W., Luger, T., Reisinger, H. S., Martin, R., Horowitz, M. D., & Cram, P. (2011). Medical Tourism Services Available To Residents Of The United States. *Journal of General Internal Medicine*, 26, 492-497.
- Alptekin, A. B. (2018). *Efsane ve Motifleri Üzerine*. (3. Baskı), Akçağ Yayınları.
- Alrawadieh, D. D. (2021). Kadın Turist Rehberlerinin Karşılaştıkları Sorunların Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Journal Of Hospitality And Tourism Issues*, 3(1), 1-15.
- Altman, S. H., Shactman, D., & Eilat, E. (2006). Could US Hospitals Go The Way Of US Airlines?. *Health Affairs*, 25(1), 11-21.
- Altunel, M. C., ve Kahraman, N. (2014). Kültür Turisti Tipolojilerinin Belirlenmesi: İstanbul Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 23(1), 7-18.
- Anderssen, J. (2016). What Is A Health Worker? How Spa Therapists In A Norwegian Health Hotel Understand Their Work. *Anthropology & Medicine*, 23(1), 30-41.
- Ap, J., & Wong, K. K. F. (2001). Case Study On Tour Guiding: Professionalism, Issues And Problems. *Tourism Management*, 22(5), 551-563.
- Aracı, Ü.E., ve Koçak, N. (2014). Dezavantajlı Bireylerin Turizmde İstihdamı: İnsan Kaynakları Yöneticilerinin Algı, Görüş ve Deneyimlerinin İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, (2), 191-205.

- Ardıç, M. (2014). *Patara ve Letoon Antik Kentlerinde Apollon Kültü*, (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Armayer, O. Kimball (1978). Herodotus Catalogues Of The Persian Empire In The Light Of The Monuments And The Greek Literary Tradition, *Transactions of the American Philological Association*, (108), 1–9.
- Arslan, A. (2018). Turist rehberliği, İçinde: *Turist Rehberliği ve Uzmanlık Alanları*. ss.119-136.
- Arslan, M. (2015). *Turizm Rehberlerinin Anlatım Teknikleri Ve Mitolojik Unsurların Kullanımı* (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Arslantürk, Y., Küçükergin, F. N., ve Apalı, A. Z. (2016). Turist Rehberliği Eğitiminde Güncel Durum Ve Kavram Karmaşası. *17. Ulusal Turizm Kongresi Bildiri Kitabı*, ss. 915–922.
- Arslantürk, Y., ve Gül, T. (2019). Turist Rehberliğinde Yeni Eğilimler Ve Turist Rehberliğinin Geleceği. *Turist Rehberliği Mesleği (Dünü-bugünü-yarını)*, 1, 287-331.
- Arthipo, (2023). *Peter Paul Rubens Hygeia*, <https://www.arthipo.com/tr-tr/peter-paul-rubens-hygeia-tr-tr.html> (Erişim Tarihi: 06.06.2025).
- Aslan, M. (2019). *Anadolu Mitolojisinde Şifa ve Sağlık Sembolleri*. Ankara: Bilimsel Araştırmalar Yayınları.
- Assmann, J. (2001). *Kültürel Bellek, Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ataman, H., Esen, F. ve Vatan, A. (2017). Medikal Turizm Kapsamında Sunulan Sağlık Hizmetlerinde Kalite ve Hasta Güvenliği. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 3(1), 28-44.
- Avçıkurt, C., Alper, B., ve Geyik, S. (2009). Education And Training Of Tourist Guides In Turkey. *Management and Education Academic Journal*, 5(1), 57-63.
- Aydın, O. (2012). Türkiye’de Alternatif Bir Turizm; Sağlık Turizmi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012(2), 91-96.
- Bailey, J. E. (1996). Asklepios: Ancient Hero Of Medical Caring. *Annals of Internal Medicine*, 124(2), 257-263.
- Balak, D., ve Özgener, Ş. (2013). *Sınırsız Kariyer Perspektifinde İş-Aile Çatışması Ve Kariyer Bağlılığının Kariyer Hareketliliği Üzerindeki Etkisi: Kayseri İlindeki İmalat İşletmelerinde Bir Araştırma* (Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.
- Batman, O. (2003). Türkiye’deki Profesyonel Turist Rehberlerinin Mesleki Sorunlarına Yönelik Bir Araştırma. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 117-134.
- Batman, O., Yıldırğan, R., ve Demirtaş, N. (2001). *Turizm Rehberliği*. Değişim Yayınları.
- Baysal, D. ve Çimen, H. (2016). *Sağlık Turizminde Yeni Bir Yaklaşım: Wellness*. In International Congress Of Management Economy And Policy.
- Belber, B. G. ve Turan, A. (2015). Termal Turizm İşletmelerinde, Turistik Tüketicilerin Tatmin Düzeylerine Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi: Kırşehir İli Üzerine Bir Uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 457-481.
- Berens E.M. (2009). *The Myths And Legends Of Ancient Greece and Rome*. (Ed. S.M. Soares). MetaLibri.
- Biri, G., (2021). Türkiye’nin Sağlık Turizmi Gelirini Etkileyen Faktörlerin Eşbütünleşme Analizi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 73-82.

- Black, R., & Ham, S. (2005). Improving the Quality Of Tour Guiding: Towards A Model For Tour Guide Certification. *Journal of Ecotourism*, 4(3), 178-195.
- Bowman, G. (1992). The Politics Of Tour Guiding: Israeli And Palestinian Guides In Israel And The Occupied Territories. *The Politics Of Tour Guiding: Israeli And Palestinian Guides In Israel And The Occupied Territories*, 121-134.
- Burke, R. J., Koyuncu, M., Fiksenbaum, L., & Acar, F. T. (2009). Work hours, work intensity, satisfactions and psychological well-being among Turkish manufacturing managers. *Europe's Journal of Psychology*, 5(2), 12-30.
- Campbell, J. (1949). *The Hero With A Thousand Faces*. Princeton: Princeton University Press.
- Campbell, J., & Moyers, B. (2013). *Mitolojinin Gücü* (Çev. Z. Yaman), (3. Baskı), İstanbul: Media Cat Yayınları.
- Can, Ş. (1995). *Mitoloji Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Carrera, P. M., & Bridges, J. F. (2006). Globalization And Healthcare: Understanding Health And Medical Tourism. *Expert Review Of Pharmacoeconomics & Outcomes Research*, 6(4), 447-454.
- Ceylan, B. (2004). Hristiyanlık Merkezleri Olarak Anadolu Kentleri. *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi Bildirileri*, ss.319-327.
- Chen, J. S., Prebensen, N., & Huan, T. C. (2008). Determining The Motivation Of Wellness Travelers. *Anatolia*, 19(1), 103-115.
- Christie, M. F., & Mason, P. A. (2003). Transformative Tour Guiding: Training Tour Guides To Be Critically Reflective Practitioners. *Journal of Ecotourism*, 2(1), 1-16.
- Cohen, E. (1985). The Tourist Guide: The Origins, Structure And Dynamics Of A Role. *Annals Of Tourism Research*, 12(1), 5-29.
- Colarelli, S. M., & Bishop, R. C. (1990). Career commitment: Functions, correlates, And Management. *Group & Organization Studies*, 15(2), 158-176.
- Compton, M. T. (2002). The Association Of Hygieia With Asklepios In Graeco-Roman Asklepieion Medicine. *Journal Of The History Of Medicine And Allied Sciences*, 57(3), 312-329.
- Cömert, B. (1999). *Mitoloji ve Sanat*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Creswell, J. W. (2017). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (3. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Cron, W. L., & Slocum Jr, J. W. (1986). The Influence Of Career Stages On Salespeople's Job Attitudes, Work Perceptions, And Performance. *Journal of Marketing Research*, 23(2), 119-129.
- Crooks, V. A., Turner, L., Snyder, J., Johnston, R., & Kingsbury, P. (2011). Promoting Medical Tourism To India: Messages, Images, And The Marketing Of International Patient Travel. *Social Science & Medicine*, 72(5), 726-732.
- Culpan, R. (1987). International Tourism Model For Developing Economies. *Annals of Tourism Research*, 14(4), 541-552.
- Çakıcı, A. (2004). Kadın Girişimcilerin İşletme Fonksiyonlarındaki Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 129-142.
- Çakmak, T. F. (2018). *Turizm Endüstrisinde Kriz Yönetimi: Turist Rehberleri Üzerine Bir Alan Araştırması* (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çam, O. ve Çılinoğlu, H. (2021). Sağlık Turizmi Kapsamında Medikal Turizmde Öne Çıkan Sağlık Uygulamaları. *Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 197-216.
- Çetin, G., ve Kızıllırmak, İ. (2012). Türk Turizminde Kokartlı Turist Rehberlerin Mevcut Durumunun Analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 307-318.

- Çetin, Y., ve Korkmaz, F. (2020). Mitolojik Ögelerin Turizm Destinasyonlarındaki Rolü ve Ekonomik Katkıları. *Kültürel Miras ve Turizm Dergisi*, 8(2), 120-137.
- Çimrin, H. (1995). *Turizm ve Turist Rehberliğinin ABC'si*. Akdeniz Kitabevi.
- Çokişler, N. (2021). Turist Rehberliği Mevzuatının Tarihsel Değişimi. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 17-28.
- Çokişler, N., ve Öter, Z. (2014). Türkiye’de Turist Rehberliği Eğitimi Veren Eğitim Kurumlarına Yönelik Bir Araştırma, 15. *Ulusal Turizm Kongresi*, 13(16), 196-209.
- Çolakoğlu, O. E., Epik, F., ve Efendi, E. (2010). *Tur Yönetimi ve Turist Rehberliği*. Detay yayıncılık.
- Danziger, N., & Valency, R. (2006). Career Anchors: Distribution And Impact On Job Satisfaction, The Israeli Case. *Career Development International*, 11(4), 293-303.
- Daştan, N. (2022). Uygulamalı Halk Bilimi–Tarihsel Süreç. *Mavi Atlas*, 10(2), 346-355.
- Değirmencioğlu, A. Ö. (1998). *Türkiye’de Turizm Rehberliği Eğitimine Bir Yaklaşım*. (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Değirmencioğlu, A. Ö. (2001). *Fransız Turistlerin Anadolu Turlarında Rehberlik Hizmetinden Tatmin Düzeyleri Üzerine Ampirik Bir İnceleme*. (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demirbulat, Ö. G. (2014). Profesyonel Turist Rehberliği Mesleğinin Aile Yaşantısı Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir İnceleme. *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 3(2), 21-41.
- Demirtaş, H. (2018). Sağlık Turizminde Mitolojik Unsurların Yeri ve Turist Deneyimine Etkisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 45-58.
- Dikili, A. (2012). Yeni Kariyer Yaklaşımlarına İlişkin Değerlendirmeler. *Suleyman Demirel University Journal Of Faculty Of Economics & Administrative Sciences*, 17(2), 473-484.
- Dikmetaş Yardan, E. ve Dikmetaş, H.ve Coşkun Us, N. ve Yabana, B. (2014). Türkiye ve Dünya’da Sağlık Turizmi. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 8(2), 27-42.
- Dilek, E. D. (2011). Efsaneden büyüğü gerçekçiliğe. *Milli Folklor Dergisi*, 23(91), 204-209.
- Doty, W. G. (2004). *Myth: A Handbook*. Tuscaloosa: University of Alabama Press. (s. 12)
- Douglas, D. E. (2007). Is Medical Tourism The Answer?. *Frontiers of Health Services Management*, 24(2), 35-40.
- DSÖ. (1948) *Constitution*. World Health Organization, Geneva.
- Dundes, A. (1984). *Sacred Narrative: Readings In The Theory Of Myth*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Eker, N., Kaya, C., ve Zengin, B. (2019). Turist Rehberliği Eğitimi, İçinde *Turist Rehberliği Mesleği (Dünü-Bugünü-Yarını)*, B. Zengin, G. Erkol Bayram, O. Batman (Eds). ss. 59-90. Detay Yayıncılık.
- Eker, N., ve Zengin, B. (2016) Turist Rehberliği Eğitiminin Değerlendirilmesi: Profesyonel Turist Rehberleri Üzerine Bir Uygulama, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 65-74.
- Eliade, M. (1963). *Myth And Reality* (s. 23). New York, NY: Harper & Row.
- Eliade, M. (1998). *Mitlerin Özellikleri*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Eliade, M. (2011). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Ercenk, G. (1992). Turist Rehberliği Mesleğinin Sorunları Ve Çözüm Önerileri. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 14-16.
- Ergün, B. (2020). *Turist Rehberliği Öğretiminde Kalite*, (Doktora Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

- Ergün, M. (1997). *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*, I. Cilt İnceleme. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erhat, A. (2017). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erten, R. (2022). Türk Halk İnanışları, Mitoloji Ve Şifa. *Daruşşifa-İslam Tıp Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 35-49.
- Eser, S. (2018). Meslek Olarak Turist Rehberliği. İçinde *Turist Rehberliği*, S. Eser, S. Şahin, ve A. Çakıcı, s.25-47.
- Etymonline, (2023). <https://www.etymonline.com/> (Erişim Tarihi:06.06.2025)
- Evcin, E. (2014). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Turizm Ve Tanıtma Faaliyetleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 14(55), 23-82.
- Fakeye, P. C., & Crompton, J. L. (1991). Image Differences Between Prospective, First-Time, And Repeat Visitors To The Lower Rio Grande Valley. *Journal Of Travel Research*, 30(2), 10-16.
- Fidan, M. K. (2021). Kutsal Suyun İzinde: Suyu Yüklenen Dini Ve Sembolik Anlamlar. *İlsam Akademi Hakemli Dergisi*, 1(1), 1-27.
- Garcia-Altes, A. (2005). The Development Of Health Tourism Services. *Annals of Tourism Research*, 32(1), 262-266.
- Gezen, T., ve Köroğlu, Ö. (2014). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Kariyer Seçimine Etki Eden Kariyer Çapalarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 213-234.
- Gilbert, D., & Abdullah, J. (2004). Holidaytaking and The Sense Of Well-Being. *Annals Of Tourism Research*, 31(1), 103-121.
- Gilgil, E. (2002). Asklepion'dan Nosokomeion'a Antikçağ'da Tedavi Kurumlarının Gelişimi. *T Klin Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi*, 10(279-284), 279-284.
- Glinos, I. A., Baeten, R., Helble, M., & Maarse, H. (2010). A Typology Of Cross-Border Patient Mobility. *Health & Place*, 16(6), 1145-1155.
- Gül, S. (2017). Mit ve Efsanelerin Amasya Turizmindeki Yeri. *Uluslararası Amasya Sempozyumu*, 1(10), 1059-1078.
- Güler, A. (2019). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Güleryüz, U. (2020). Thomas Cook Şirketi'nin Tarihçesi ve Batışı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(3), 1433-1445.
- Gülmez, N., ve Demirkollu, C. (2013). Bir İstihbarat Savaşı: Çiçero Olayı. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 414-430.
- Gültekin, F. (2022). *Mitolojinin Turizmdeki Rolü: Kültürel Bağlar ve Tanıtım Stratejileri*. (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir.
- Gündüz Alptürker, İ., ve Öger, A. (2013). *Nevşehir Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma: İnceleme-Metinler*, (Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Gündüz, S. (2002). Turist Rehberliği Eğitimi Ve Üniversitelerle Turizm Bakanlığı Arasındaki Koordinasyona Yönelik Bir Model Önerisi. In *Turizm Eğitimi Konferansı –Workshop* (pp. 243-256).
- Güneş, N., ve Şengül, N. Ç. (2017). Antik Dönemden Günümüze Turist Rehberliği. *Turist Rehberliği Araştırmaları*, 3-23.
- Gürel E., ve Muter C. (2017). Psikomitolojik Terimler: Psikoloji Literatüründe Mitolojinin Kullanılması. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 537-69.
- Güven, F. F. (2013). Gelin Kayası Efsanesi ve Türk Kültüründeki Yeri. 13. Uluslararası Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu: Basit Üslup, 1239.
- Güzel, F. Ö. (2014). Turizmin Vitrin Yüzleri: Profesyonel Turist Rehberleri. *Standard Ekonomik ve Teknik Dergi*, 53(625), 53-60.

- Güzel, F. Ö., Gök, G. A., ve İşler, D. B. (2013). Duygusal Emek ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisi: Turist Rehberleri Üzerinde Bir Araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 10(3).
- Güzel, F. Ö., Türker, A., ve Şahin, İ. (2014). Profesyonel Turist Rehberlerinin Algıladıkları Mesleki Engelleri Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 2, 173-190.
- Güzel, F., ve Köroğlu, Ö. (2015). Turist Rehberlerinin Mesleklerine Yönelik Pozitif ve Negatif Yönlü Algılarının İçerik Analizi Yöntemi ile Belirlenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(1), 155-174.
- Hacıismailoğlu, H. (2016). Mircea ELIADE Mitlerin Özellikleri. *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi*, (3), 155-158.
- Hacıismailoğlu, M. (2016). *Mitoloji: İnsan ve Kültür* (s. 74). İstanbul: Kültür Yayınları.
- Hajar, R. (2012). Medical Symbolism: The Staff Of Asklepios And The Caduceus. *Heart Views*, 13(3), 125-127.
- Hepdeniz, K., Demer, S., ve Memiş, Ü. (2017). Afyonkarahisar-Sandıklı Hüdai Jeotermal Sahası Hidrojeokimyasal Analiz Sonuçlarının Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ile Değerlendirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 17(2), 762-771.
- Hobsbawm, E., & Ranger, T. (Eds.). (1983). *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press.
- Holloway, JC (1981). Rehberli Tur Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Yıllık Turizm Araştırması*, 8(3), 377-402.
- Hooke, S. H. (2002). *Ortadoğu Mitolojisi*, (Çev. A. Şenel). Ankara: İmge Kitabevi.
- Hospitalitynet, (2023), <https://www.hospitalitynet.org/> (Erişim Tarihi:06.06.2025)
- Hudson, N., Culley, L., Blyth, E., Norton, W., Rapport, F., & Pacey, A. (2011). Cross-border Reproductive Care: A Review Of The Literature. *Reproductive biomedicine online*, 22(7), 673-685.
- İçöz, O. (2009). Sağlık Turizmi Kapsamında Medikal (Tıbbi) Turizm Ve Türkiye'nin Olanakları. *Journal Of Yasar University*, 4(14), 2257-2279.
- İlhan, F. (2014). *Efsane ve Mitlerin İşlevleri ve Modern Toplumdaki Yansımaları: Sarıkız Efsanesi Örneği* (Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- İRO, (2023). <https://iro.org.tr/> (Erişim Tarihi:06.06.2025)
- İstanbul Turist Rehberleri Odası Birliği (2022). *Turist rehberlerinin Sahip Olması Gereken Özellikler Ve İşlevleri*. <https://www.iro.org.tr/turist-rehberlerinin-sahip-olmasi-gereken-ozellikler-ve-islevleri> (Erişim Tarihi: 18.02.2024).
- Johnston, R., Crooks, V. A., Snyder, J., & Kingsbury, P. (2010). What Is Known About The Effects Of Medical Tourism In Destination And Departure Countries? A Scoping Review. *International Journal for Equity in Health*, 9(1), 1-13.
- Joppe, M. (2011). *Health Tourism: Social Welfare Through International Trade*, By David Reisman. Edward Elgar Publishing Limited.
- Jose, R. & Sachdeva, S. (2010). Keeping An Eye On Future: Medical Tourism. *Indian Journal Of Community Medicine*, 35(3), 376-378.
- Jung, C. G. (1964). *Man And His Symbols*. New York, NY: Doubleday.
- Kalyoncu, M. (2018). *Turist Rehberlerinin Paket Turlarda Kullandıkları İzlenim Yönetimi Tekniklerinin Kişisel Etkileşim Kalitesi Üzerine Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Kangas, B. (2010). Traveling for Medical Care in a Global World, *Medical Anthropology*, 29(4), 344-362.
- Kantar, G. ve Işık, E. (2014). Türkiye'de Sağlık Turizmi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 1(1), 15-20.

- Kaplanoğlu, R., ve Cengiz, İ. (2009). *Bursa Kent Rehberi*. Bursa: Seçil Ofset.
- Karamustafa, K., ve Çeşmeci, N. (2006). Paket Tur Operasyonunda Turist Rehberlerinin Karşılaştıkları Yönetmel Sorunlar Üzerine Bir Araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17(1), 70-86.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karuppan, C. M., & Karuppan, M. (2011). Who Are The Medical Travelers And What Do They Want?: A Qualitative Study. *Health Marketing Quarterly*, 28(2), 116-132.
- Kaya, U., ve Özhan, Ç. K. (2012). Duygusal Emek ve Tükenmişlik İlişkisi: Turist Rehberleri Üzerine Bir Araştırma. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 3(2), 109-130.
- Kaynak, İ. H. (2012). İnsanın Anlam Arayışında Din Ve Mit'lerin Rolü. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 673-682.
- Keleş, H. (2019). *Uluslararası Hasta İlişkileri Yöneticilerinin Sağlık Turizmine Bakış Açısı Ve Sağlık Turizmi Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Kim, S. S., Crompton, J. L., & Botha, C. (2000). Responding To Competition: A Strategy For Sun/Lost City, South Africa. *Tourism Management*, 21(1), 33-41.
- Koç, A. (2021). *Kayseri ve Nevşehir İllerinin Sağlık Turizmi Potansiyelinin Tespiti ve Sağlık Turizmi Potansiyelini Artırabilmek İçin Yapılabilecekler*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Enstitüsü, İstanbul.
- Koçak, B., ve Kabakulak, A. (2018). Turist Rehberlerinin Meslekten Beklentileri Üzerine Bir Araştırma. *Turist Rehberliği Dergisi (Tured)*, 1(1), 24-30.
- Kohl, J. (2007). Putting The Ecotour Guide Back Into Context: Using Systems Thinking To Develop Quality Guides. In *Quality assurance and certification in ecotourism* (pp. 337-363). Wallingford UK: CABI.
- Kozak, M. A. (2012). *Genel Turizm Bilgisi*. Anadolu Üniversitesi.
- Kozak, M.A., Evren, S., ve Çakır, O. (2013). Tarihsel Süreç İçinde Turizm Paradigması. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(1), 7-22.
- Kozak, M.A., ve Yetgin, D. (2013). Profesyonel Turist Rehberlerinin (PTR) Yetkinliklerinin Mesleki Yeterlilikler Çerçevesinde Değerlendirilmesi, 14. *Ulusal Turizm Kongresi*, 5-8.
- Kömürcü, R. (2017). *Anadolu'da Halk Sağlığı İnanışları*. İstanbul: Halkbilim Yayınları.
- Koroğlu, Ö. (2007). Değişen Tüketici Eğilimleri Çerçevesinde Özel İlgi Turizminin Geliştirilmesi Ve Profesyonel Turist Rehberliği Mesleğinde Uzmanlaşmanın Önemi. *Çeşme Ulusal Turizm Sempozyumu*, 226, 238.
- Koroğlu, Ö. (2011). İş Doyumu Ve Motivasyon Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Performansla İlişkisi: Turist Rehberleri Üzerine Bir Araştırma, (Doktora Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Koroğlu, Ö. (2013). Turist Rehberlerinin İş Yaşamındaki Rollerini Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), 91-112.
- Koroğlu, Ö., ve Güdü Demirbulat, Ö. (2017). Rehberlikte Sertifikasyon, Kalifikasyon ve Uzmanlaşma. İçinde *Turist rehberliği araştırmaları: Öngörüler ve Uygulamalar* Ö. Güzel, V. Altıntaş, İ. Sahin (Editörler), s. 49-76.
- Koroğlu, Ö., ve Merter, B. (2012). Seyahat Acentelerinin Turist Rehberlerini Seçme Ve İşe Alma Sürecindeki Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 213-238.
- Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction To Its Methodology* (2nd ed). Sage Publications.

- Krug, A. (2005). *Hygieia Panthea*. İçinde: Mert, H.M., ve Şahin, M. (Eds.), Ramazan Özgan'a Armağan (1.Baskı). Ege Yayınları.
- Kumar, S., Breuing, R., & Chahal, R. (2012). Globalization Of Health Care Delivery İn The United States Through Medical Tourism. *Journal of Health Communication*, 17(2), 177-198.
- Kuşlivan, S., ve Çeşmeci, N. (2002). Türkiye’de Turist Rehberliği Eğitiminin Sorunları Ve Yeniden Yapılandırılması. *Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Konferansı*, 11(13), 235-242.
- Küçükaltan, D. (2014). *Sağlık Turizmi ve Destinasyon Yönetimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023), <https://afyon.ktb.gov.tr/TR-148811/efsaneler.html> (Erişim Tarihi: 19.02.2024).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Teftiş Kurulu Başkanlığı (2024). *Turist Rehberliği Meslek Yönetmeliği*, <https://teftis.ktb.gov.tr> (Erişim Tarihi: 19.02.2024).
- Leeming, D. (2005). *The Oxford Companion To World Mythology*. New York, NY: Oxford University Press.
- Lexidium, (2023). <https://logeion.uchicago.edu/lexidium> (Erişim Tarihi: 06.06.2025)
- Lin, C. H. (2010). How to Promote International Medical Tourism in Southeast Asia, *The Internet Journal of Health Care*, 7(1), 6.
- Lincoln, B. (1999). *Theorizing Myth*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- MacCannell, D. (1999). *The Tourist: A New Theory of the Leisure Class*. University of California Press.
- Mak, A. H., Wong, K. K., & Chang, R. C. (2010). Factors Affecting The Service Quality Of The Tour Guiding Profession İn Macau. *International Journal of Tourism Research*, 12(3), 205-218.
- Marotta, A., & Netti, R. (2018). Image and Imagination as Therapeutic Support. Know Oneself and Re-Educate Oneself through Vision. In *Proceedings* (Vol. 1, No. 9, p. 1106). MDPI.
- Mazzaschi, A. (2011). Surgeon and Safari: Producing Valuable Bodies İn Johannesburg. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 36(2), 303-312.
- Melia, D. (2012). Is there a future/career for tourist guides. In *EuroCHRIE Conference. Lausanne, Switzerland*.
- Mercan, T. (2019). *Antik Kaynaklar ve Arkeolojik Kanıtlar Işığında Antik Yunan ve Roma’da Ruh Hastalıkları* (Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Merriam W. (2023). <https://www.merriam-webster.com/> (Erişim Tarihi: 06.06.2025)
- Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) (2023). *Profesyonel Turist Rehberi Mesleğinin Ulusal Standardı Belirlendi*, <https://www.myk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 06.06.2025)
- Mun, W. K., & Musa, G. (2013). Medical Tourism: The Ethics, Regulation, And Marketing Of Health Mobility. *Quality, safety, And Risk İn Medical Tourism*, 31-46.
- Murphy, P. E. (1985). *Tourism A Community Approach*. New York-London: Methuen
- Nar, M. Ş. (2014). Günümüz Toplumunda Mitler: Anadolu Halk Efsaneleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Folklor/Edebiyat*, 20(79), 55-77.
- NaRanong, A., & NaRanong, V. (2011). The Effects Of Medical Tourism: Thailand’s Experience. *Bulletin of the World Health Organization*, 89, 336-344.
- Nayir, D. Z. (2008). İsi ve Ailesi Arasındaki Kadın: Tekstil ve Bilgi İşlem Girişimcilerinin Rol Catismasına Getirdikleri Çözüm Stratejileri. *Ege Academic Review*, 8(2), 631-650.
- Nebioglu, K. G. (2013). *Meslek Etiği: Turist Rehberleri Üzerine Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Olay, (2023). *Hikayesini Dinleyen Bu Havuza Akin Ediyor*. <https://www.olay.com.tr/hikayesini-dinleyen-bu-havuza-akin-ediyor-238955> (Erişim Tarihi: 06.06.2025)
- Özcan, S., ve Saatçi, G. (2022). Kimlik Olarak Hygieia; “Tanrıça Mı? Hemşire Mi?”. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(1), 61-72.
- Özçelik, H. (2012). Gelibolu-Waterloo Karşılaştırılması Yoluyla Türkiye’de Keder Turizmi Potansiyeli Analizi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Özdemir, A. (2014). Turizm Rehberliği ve Mitoloji: Eğitim Programlarının Geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(4), 200-215.
- Özdemir, Ö. Ü. D., ve Buzdağlı, Ö. Ü. Ö. (2019). Sağlık Turizminde Uluslararası Rekabet Gücü: Seçilmiş G20 Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme. *Final Proceedings*, 161.
- Özdemir, Ö., ve Yılmaz, M. (2020). Sağlık Profesyonellerinin cinsel Mitlere İnanma Durumlarının Belirlenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 4(3), 221-232.
- Özdevcioğlu, M., ve Aktaş, A. (2007). Kariyer Bağlılığı, Mesleki Bağlılık Ve Örgütsel Bağlılığın Yaşam Tatmini Üzerindeki Etkisi: İş-aile Çatışmasının Rolü. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (28).
- Özsoy, S. (2017). Hitit Döneminde İnşa Edilen Su Yapılarının Bilimin Tarihsel Gelişimi Açısından Değerlendirilmesi. *Mavi Atlas*, 5(2), 489-501.
- Öztürk, M. (2012). *Anadolu Mitolojisi ve Kültürel Kimlik*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, O. (2013). *Kemalizm, İdeoloji Ve Hegemonya: Kuramsal Bir İnceleme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, Y. ve Yazıcıoğlu, İ. (2002). Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma, *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 183-195.
- Pekyaman, A. (2018). Turist rehberlerinin Tur Cazibesini Artırmada Yararlanabilecekleri Bir Araç Olarak Efsaneler: Afyonkarahisar Efsaneleri Örneği. *Turist Rehberliği Dergisi (TURED)*, 1(2), 139-152.
- Perfetto, R., & Dholakia, N. (2010). Exploring The Cultural Contradictions Of Medical Tourism. *Consumption, Markets and Culture*, 13(4), 399-417.
- Peters, C. R. & Sauer, K. M. (2011). A Survey Of Medical Tourism Service Providers. *Journal of Marketing Development and Competitiveness*, 5(3), 117-126.
- Polat, S. A., ve Batman, O. (2010). Efsanelerin Turistik Çekicilik Üzerine Etkileri: Profesyonel Turist Rehberlerine Yönelik Bir Araştırma. *Social Sciences*, 5(4), 367-395.
- Polat, T. (2002). Polat, T. (2002). *Seyahat İşletmelerinde Profesyonel Turist Rehberliği, Rehberlik Mesleğinin Sorunları Ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Alan Araştırması* (Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Pond, K. L. (1993). *The Professional Guide: Dynamics Of Tour Guiding*. Van Nostrand Reinhold Company.
- Reed, C. M. (2008). Medical tourism. *Medical Clinics of North America*, 92(6), 1433-1446.
- Richards, G. (2011). Creativity And Tourism: The State Of The Art. *Annals of Tourism Research*, 38(4), 1225–1253. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2011.07.008>
- Rodriguez-Garcia, R. (2001). The Health-Development Link: Travel As A Public Health Issue. *Journal Of Community Health*, 26, 93-112.

- Rose, G. (2016). *Visual Methodologies: An Introduction To Researching With Visual Materials* (4th ed.). London: SAGE Publications.
- Saiprasert, W. (2011). *An examination of the medical tourists motivational behavior and perception: A structural model* (Unpublished doctoral dissertation). Oklahoma State University.
- Sakaoğlu, S. (2013). *Efsane Araştırmaları*, Konya: Kömen Yayınevi.
- Salazar, N. B. (2005). Tourism And Glocalization “Local” Tour Guiding. *Annals of Tourism Research*, 32(3), 628-646.
- Sandaruwani, J. A. R. C., & Gnanapala, W. K. A. C. (2016). The Role Of Tourist Guides And Their Impacts On Sustainable Tourism Development: A Critique On Sri Lanka. *Tourism, Leisure and Global Change*, 3(2016), 62-73.
- Sandıklı kaplıca efsanesi. <http://dunbuguninsan.blogspot.com/2013/04/sandkl-kaplica-efsanesi.html> (Erişim Tarihi: 06.06.2025)
- Sarıbaş, Ö., ve Öter, Z. (2019). Kültür-sanat Rehberliği Alanında Uzmanlaşma. İçinde *Turist Rehberliğinde Uzmanlaşma Özel İlgi Turlarından Özel Konulara*, s. 37-64.
- Sayın, E. (2011). Kadın Girişimcilerin Sorunlarının Betimleyici Analizi. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 23-32.
- Sayın, K.Ş., Yeğinboy, E.Y. ve Yüksel, İ. (2017). Türkiye’de Medikal Turizm Uygulamaları: Bir Üniversite ve İzmir Sağlık Serbest Bölgesi Değerlendirmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(2), 289- 313.
- Schmidt, C. (2007), Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alan Göbeklitepe: En Eski Tapınağı Yapanlar, Çev. Rüstem Aslan, İstanbul: Arkeoloji Ve Sanat Yayınları
- Schmidt, C. J. (1979). The Guided Tour: Insulated Adventure. *Urban life*, 7(4), 441-467.
- Sevim, E., ve Sevim, E. (2019). Medikal Turizm Tercihini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi: Türkiye Örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 22(3), 633-652.
- Sevinç, T. (2021). Mitolojik Unsurların Sağlık Turizmi İşletmeleri ve Yerel Yönetimler Tarafından Kullanılması. *Journal of Tourism Research*, 4(3), 88-104.
- Sezer, İ. (2019). Mitolojik ve Efsanevi Unsurların Turistik Çekicilik Üzerine Etkilerinin Değerlendirilmesi: Giresun Adası Örneği. *Social Sciences*, 14(5), 2463-2500.
- Smith, K. (2012). The problematization Of Medical Tourism: A Critique Of Neoliberalism. *Developing World Bioethics*, 12(1), 1-8.
- Smith, R., Álvarez, M. M., & Chanda, R. (2011). Medical Tourism: A Review Of The Literature And Analysis Of A Role For Bi-Lateral Trade. *Health policy*, 103(2-3), 276-282.
- Sniadek, J. (2006). Age Of Seniors- A Challenge For Tourism And Leisure Industry. *Studies In Physical Culture And Tourism*, 13, 103-105.
- Sobo, E. J. (2009). Medical Travel: What It Means, Why It Matters. *Medical anthropology*, 28(4), 326-335.
- Solomon, H. (2011). Affective Journeys: The Emotional Structuring Of Medical Tourism In India. *Anthropology and Medicine*, 18(1), 105-118.
- Speier, A. R. (2011). Health Tourism In A Czech Health Spa. *Anthropology and Medicine*, 18(1), 55-66.
- Statues- Hither & Thither, (2023). Hygieia-Brunnen, <https://statues.vanderkrogt.net/object.php?webpage=ST&record=dehh037> (Erişim Tarihi: 06.06.2025)
- Sziva, I. (2013). Gulliver in the land of giants? The Opportunities Of The Hungarian Initiations In The Surgical Medical Touristic Market. *Journal of Tourism and Hospitality Management*, 1(1), 22-35.

- Şahin, M. (2022). Sağlık Turizmi ve Mitolojik Anlatımların Pazarlama Stratejilerindeki Yeri. *Marmara Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 12(2), 50-65.
- Şahin, S. (2019). *Nitel Araştırma: Desen ve Yöntem*. Ankara: Pegem Akademi.
- Şimşek, V. (2022). *Ölümsüzlük Arzusu Perspektifinden Posthümanizm Ve Sanat Eserlerine Yansımaları* (Yüksek Lisans Tezi), Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Batman.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023). *Gazlıgöl Kaplıcaları Efsaneleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Tala, M. L., ve Pădurean, A. M. (2008). Dimensions Of Religious Tourism. *Amfiteatru Economic*, 242–253.
- Tanrısever, C. (2019b). Turist Rehberliği Mesleğinin Tarihçesi. İçinde *Kavramdan Uygulamaya Turist Rehberliği* Ö. Köroğlu ve Ö. Güzel (Ed.ler), (1. Baskı), ss. 53–68. Nobel.
- Tanrısever, C., ve Pamukçu, H. (2019, Mart). *Asklepion'da Unutulan Galen* [Bildiri, Sağlık, Toplum ve Kültür Sempozyumu]. Amasya, Türkiye.
- Taştan, H., ve Genç, E. (2017). Turist Rehberlerinin Yaşadıkları Mesleki Zorlukların Cinsiyete Ve Yıllara Göre İncelenmesi. In *The First International Congress on Future of Tourism* (pp. 857-867).
- TDK, (2023), <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 06.06.2025)
- Temizkan, S. P. (2010). *Profesyonel Turist Rehberlerinin Turizm Pazarlamasındaki Rolüne Etkisi Açısından Hizmetçi Eğitim Seminerleri*. Gazi üniversitesi, Ankara.
- Temizkan, S. P., ve Ergün, B. (2018). Türkiye’de Turist Rehberliği Öğretiminin Değerlendirilmesi. *Turist Rehberliği Dergisi (TURED)*, 1(2), 95-104.
- Tetik, N. (2006). *Türkiye’de Profesyonel Turist Rehberliği Ve Müşterilerin Turist Rehberlerinden Beklentilerinin Analizi (Kuşadası örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- The International Ecotourism Society, (2023), <https://ecotourism.org/> (Erişim Tarihi: 06.06.2025)
- Tıp Dünyası, (2021). *Antik Dönemde Tıp*, <https://www.tipdunyasi.dr.tr/2021/01/antik-donemde-tip/> (Erişim Tarihi: 06.06.2025)
- Timothy, D. J., & Boyd, S. W. (2003). *Heritage Tourism*. Pearson Education.
- Timur, B. (2019). *Turist Rehberliği Eğitiminde Memnuniyet, Mesleki Yeterlilik Ve Mesleği İcra Niyeti İlişkileri*. (Doktora Tezi) Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Toker, A. (2015). *Kültür Turizminin Sürdürülebilirliğinde Profesyonel Turist Rehberlerinin Rolü: Ankara Örneği* (Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Tompkins, O. S. (2010). Medical tourism. *AAOHN Journal*, 58(1), 40-40.
- Tökel, D. A. (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar: Şahıslar Mitolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Turan, G., ve Yılmaz, S. (2019). Sağlık Turizmi Destinasyonlarındaki Mitolojik Ögelerin Turist İlgi ve Tekrar Ziyaret İsteği Üzerindeki Etkisi. *Tourism Studies*, 7(1), 100-115.
- Turist Rehberleri Odaları Birliği (2015). *Eylül ayı Denetimler Hakkında Bilgilendirme Raporu*. <https://www.tureb.org.tr/tr/News/Detail/840> (Erişim Tarihi: 15.02.2024).
- Turnbull, D. R., & Uysal, M. (1995). An Exploratory Study Of German Visitors To The Caribbean: Push And Pull Motivations. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 4(2), 85-92.
- Turner, L. (2007). Medical Tourism: Family Medicine And International Health-Related Travel. *Canadian Family Physician*, 53(10), 1639-1641.

- Türkay, O., ve Eryılmaz, B. (2010). Kariyer Değerleri Ve Kariyer Yolu Tercihleri İlişkisi: Türk Turizm Sektöründen Örnekler. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24), 179-200.
- Tütüncü, Ö., Kiremitçi, İ., ve Çalışkan, U. (2011). Sağlık Turizmi, Güvenlik Ve Kalite. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 91-93.
- Usta, Ö. (2001). *Turizm*. Ankara: Anadolu Matbaacılık.
- Üçöz, E. (2012). *Paket Turlarda Tüketici Hakları Ve Turist Rehberlerine Yönelik Şikâyetlerin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Van Leeuwen, B. (2017). *European Standardisation Of Services And Its Impact On Private Law: Paradoxes Of Convergence* (Vol. 68). Bloomsbury Publishing.
- Vijaya, R. M. (2010). Medical Tourism: Revenue Generation Or International Transfer Of Healthcare Problems?. *Journal of Economic Issues*, 44(1), 53-70.
- Vijayanand, S. (2012). Socio-economic Impacts In Pilgrimage Tourism. *International Journal of Multidisciplinary Research*, 2(1), 329-343.
- Whittaker, A., Manderson, L., & Cartwright, E. (2010). Patients Without Borders: Understanding Medical Travel. *Medical Anthropology*, 29(4), 336-343.
- Wikipedia, (2023). *Hygieia Gustav Klimt*, <https://lij.wikipedia.org/wiki/M%C3%ABxinn-a> (Erişim Tarihi: 06.06.2025)
- World Health Organization. (2020). World Health Statistics 2020: Monitoring Health For The Sdgs, Sustainable Development Goals. Geneva: WHO.
- Yağmur, S. K. (2018). Efsane ve Mitoloji Üzerine Genel Bir Değerlendirme Ve Efsane Mitoloji İlişkisi. *Asia Minor Studies*, (12), 317-328.
- Yalçın, B. (2013). *Antalya İli Sağlık Turizmi Potansiyeli Araştırması*. (Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Yarcan, Ş. (2007). Profesyonel Turist Rehberliğinde Mesleki Etik Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 33-44.
- Yarnall, J. (1998). Career Anchors: Results Of An Organisational Study In The UK. *Career Development International*, 3(2), 56-61.
- Yazıcıoğlu, İ., Tokmak, C., Uzun, S., Uzun, U. R. S., ve Rehber, P. U. (2008). Turist Rehberlerinin Rehberlik Mesleğine Bakışı. *Üniversite ve Toplum Dergisi*, 8(2), 1-19.
- Yenipınar, U., Bak, E. ve Çapar, G. (2014). Turist Rehberliği Meslek Kanununun, Meslek Örgütleri ve Öğretim Elemanlarının Bakış Açısı ile Değerlendirilmesi. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 86-114.
- Yenipınar, U., Bak, E., ve Çınar, B. (2017). Turist Rehberliği Mesleği Güncel Sorunları Ve Çözüm Önerileri. *1. Uluslararası Turizmin Geleceği Kongresi: İnovasyon, Girişimcilik ve Sürdürülebilirlik Kongresi*. Mersin: Mersin Üniversitesi Yayınları
- Yenipınar, U., ve Çapar, G. (2017). Tourist Guiding On The Silk Route: Turkey As A Crossroad Country. *Developments In Social Sciences*, 391.
- Yenipınar, U., ve Yıldırım, O. (2016). Destinasyon Markalaşmasında Yerel Simgelerin Logo ve Amblemelerde Kullanılması: Muğla Araştırması. *Seyahat Ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 13(1).
- Yenipınar, U., ve Yılmaz, L. (2019). Turist Rehberliğinde Uzmanlaşma, İçinde *Turist Rehberliğinde Uzmanlaşma Özel İlgi Turlarından Özel Konulara*, Ö. Güzel ve Ö. Köroğlu (Eds). (1. baskı, ss. 1-35). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yenipınar, U., ve Zorkirişçi, A. (2013). Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Turist Rehberliği Eğitimi. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 111-136.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (11. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (11. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, K. (2012). *Bergama Asklepieion'u ve Antik Tıbbın Gelişimi*. İzmir: Ege Yayınları.
- Yıldız, N. (2021). Mitlerin Sağlık Turizmi Pazarlama Stratejilerindeki Rolü ve Rekabet Avantajı Sağlama Potansiyeli. *Turizm ve Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 80-92.
- Yıldız, R., Kuşluvan, S., ve Şenyurt, Y. (1997). *Turist Rehberliği Öğretiminde Yeni Bir Model: Nevşehir Turist Rehberliği Bölümü Programı Ve Değerlendirilmesi*. Erciyes Üniversitesi Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Hafta Sonu Semineri IV, 9, 14.
- Yıldız, S., ve Korkmaz, V. Mısır Mitolojisinde Tanrılardan Tıbbı Yansıyanlar. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi Ve Folklorik Tıp Dergisi*, 12(3), 438-449.
- Yirik, Ş. (2014). *Sağlık turizmi üzerine Antalya destinasyonunda bir araştırma* (Yayımlanmamış doktora tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- York, D. (2008). Medical Tourism: The Trend Toward Outsourcing Medical Procedures To Foreign Countries. *Journal of Continuing Education in the Health Professions*, 28(2), 99-102.
- Yuan, S., & McDonald, C. (1990). Motivational determinates Of International Pleasure Time. *Journal of Travel Research*, 29(1), 42-44.
- Zengin, B. ve Eryılmaz, B. (2013). Bodrum Destinasyonunda Engelli Turizm Pazarının Değerlendirilmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 11, 51-74.
- Zengin, B., Batman, O., ve Yıldırğan, R. (2004). Seyahat Acentalarının Turist Rehberlerinden Beklentilerine Yönelik Bir Araştırma. *I. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi Bildirileri 15-16 Nisan 2004*, 366-376.
- Zukos, H. M., & Barry, T. E. (1987). The Status of Marketing in the Health Care Industry. *Journal of Hospital Marketing*, 1(3-4), 25-44.